

TAMPEREEN YLIOPISTO

Annina Pennonen

”HIHAT HEILUMAAN VALISTUKSEN VAINIOILLA”

Suomenkielinen poliittinen valistustyö Leningradissa ja Leningradin läänissä 1921–1927

Suomen historian pro gradu -tutkielma
Tampere 2004

Tampereen yliopisto

Historiatieteen laitos

PENNONEN ANNINA: ”Hihat heilumaan valistuksen vainioilla”. Suomenkielinen poliittinen valistustyö Leningradissa ja Leningradin läänissä 1921–1927

Pro gradu -tutkielma, 127 s., 7 liites.

Suomen historia

Maaliskuu 2004

Tutkin pro gradu -työssäni suomenkielistä poliittista valistustyötä Leningradin läänissä uuden talouspolitiikan eli NEP-kauden aikana vuosina 1921–1927. Leningradiin ja sen ympäristöön pakeni Suomen kansalaissodan jälkeen keväällä 1918 tuhansia punaisten puolella taistelleita tai heihin myötämielisesti suhtautuneita. Samaan aikaan Leningradin (silloisen Pietarin) läänin suomenkielisen eli inkeriläisen väestön asuttamalla alueella tapahtui aseellisia yhteenottoja inkeriläisten ja venäläisten bolševikkien välillä. Kahakoinnin seurauksena tuhansia inkeriläisiä pakeni Suomeen, heidän joukossaan suurin osa inkeriläisten älymystöstä ja kansallisista johtomiehistä. Tämän tyhjiön täyttivät pian punapakolaiset, jotka alkoivat heti Neuvosto-Venäjälle saapumisensa jälkeen organisoida suomenkielistä hallintoa ja koulutusta. Venäläisten kommunistien avustuksella suomalaisten punapakolaisten johtajat ottivat käsiinsä koko Leningradin läänin lähes 200 000 hengen suuruisen väestön taloudellisen ja sivistyksellisen johtamisen.

Suomalaiset kommunistit näkivät suomenkielisen väestön poliittisen valistamisen yhdeksi tärkeimmäksi tehtäväkseen. He organisoivat nopeasti tehokkaan poliittisen valistuksen verkoston, johon kuului sekä väestön poliittista kouluttamista Leningradissa ja maaseudulla että valistustyöntekijöiden koulutus. Tässä työssä selvitetään, mitä suomalaiset kommunistit halusivat saavuttaa suomenkielillä valistustyöllä ja miten he onnistuivat pääsemään tavoitteisiinsa NEP-kauden loppuun mennessä. Työssä selvitetään suomenkielisen poliittisen valistustyön rakenne, organisaatio, sisältö ja tulokset.

Neuvostoliiton kansallisuuspolitiikassa vallitsi 1920-luvulla vähemmistökansoja suosinut korenizatsija- eli juurruttamispolitiikka. Korenizatsijan oppien mukaan vähemmistökansojen omaa kieltä ja kulttuuria tuettiin neuvostoviranomaisten taholta, jotta kansat olisivat saavuttaneet sivistyksellisesti ylimpinä pidettyjen venäläisten tason. Tämä taas oli tarpeen kommunismin omaksumisessa. Neuvosto-Karjalassa suomalaiset kommunistit ajoivat 1920- ja 1930-luvuilla voimakasta suomalaistamispolitiikkaa korenizatsijan mahdollistamana. Karjalan tapauksessa on puhuttu jopa punaisesta fennomanaista. Tässä työssä tarkastellaan Leningradin läänin suomalaisten kommunistien suhtautumista korenizatsijaan ja pohditaan sitä, näkyikö Karjalan tapaista punaista fennomaniata Leningradin läänissä. Työssä tarkastellaan myös Tarton rauhassa vuonna 1920 inkeriläisille luvattun kulttuuriautonomian toteutumista ja siitä käytyä keskustelua. Tutkimuksessa selvitetään myös suomalaisten kommunistien suhtautuminen valistettaviin eli inkeriläisiin ja inkeriläisten suhtautuminen kommunistien valistuspyrkimyksiin.

Suomenkielisen poliittisen valistustyön tärkein tavoite 1920-luvulla oli tehdä inkeriläisistä ja muista suomenkielisistä läänin asukkaista uskollisia neuvostokansalaisia ja vakiinnuttaa kommunistien valta heidän keskuudessaan. Valistustyön yksi tarkoitus oli kouluttaa päteviä vallankumouksellisia tulevan Neuvosto-Suomen varalle. Tulevaan sosialistiseen Suomeen uskottiin, ja monet kommunistit haaveilivat Neuvosto-Karjalan liittämisestä siihen. Inkerille ei kuitenkaan koskaan suunniteltu tällaista roolia tulevassa Neuvosto-Suomessa. Suomalaisten kommunistien valistustyöstä ei ole löydettävissä 1920-luvun Leningradissa minkäänlaisia suomalaiskansallisia pyrkimyksiä. Nationalismin ja suomalaisuuden korostaminen tuomittiin jyrkästi. Kulttuuriautonomian toteutumisesta ei voida puhua 1920-luvun Inkerissä, sillä kaikki toiminta oli

kommunistien käsissä, eivätkä inkeriläiset päässeet itse osalliseksi siitä. Tämän lisäksi inkeriläisten ja suomalaisten kommunistien välejä hiersi koko 1920-luvun kommunistien jyrkkä uskonnonvastaisuus ja inkeriläisten leimaaminen porvarillisiksi kommunismin vastustajiksi. Inkeriläiset puolestaan vieroksuivat kommunistien jyrkkää uskonnonvastaisuutta. Niinpä suomalaiset kommunistit eivät päässeetkään valistustyössään NEP-kauden loppuun mennessä vielä tärkeimpään tavoitteeseensa, neuvostoinkeriläisen luomiseen. Valistusorganisaatio saatiin kyllä toimivaksi ja kattamaan lähes koko läänin suomenkielisen väestön, mutta inkeriläisten mielialoja kommunistit eivät pystyneet kokonaan muuttamaan. Avointa vastarintaa tapahtui vähän, mutta valistettavat pysyivät passiivisina.

Työn lähteet ovat Pietarin valtiollisen historiallis-poliittisten dokumenttien arkistossa sijaitseva VKP:n Leningradin kuvernementtikomitean suomalaisen osaston materiaali ja Leningradissa ilmestyneet suomenkieliset sanoma- ja aikakauslehdet 1920-luvulla, joita on sekä Helsingin yliopiston kirjastossa että Venäjän kansalliskirjaston Pietarin filiaalissa. Lehdistöistä tärkein lähde on sanomalehti Vapaus, joka oli suomalaisten kommunistien tärkein propaganda- ja tiedotusväline. Lisäksi lähteinä on käytetty Kansallisarkistossa sijaitsevaa EK-Valpon arkistoa ja sen Inkeriä koskevaa materiaalia, ulkoasiainministeriön arkistossa sijaitsevaa Inkeriä koskevaa materiaalia ja Leningradissa 1920-luvulla julkaistua aikalaiskirjallisuutta, joka käsittää etupäässä oppikirjoja. Tutkimuskirjallisuutta aiheesta on ilmestynyt vähän, sillä suomalaisten kommunistien toimintaa Leningradin alueella 1920-luvulla on tutkittu hyvin vähän, poliittista valistustyötä ei itseasiassa ollenkaan. Tutkimusmetodina työssä on käytetty pääasiassa historiallis-kvalitatiivista metodologiaa, mutta osaa lähteistä on analysoitu myös kvantitatiivisin metodein.

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO

- 1.1 Inkeri 1920-luvun alussa, s. 1
- 1.2 Myönnytyksiä talonpojille ja vähemmistökansoille, s. 4
- 1.3 Poliittinen valistus uuden ihmisen kasvattajana, s. 7
- 1.4 Tutkimuskysymys, aika- ja aluerajaus, s. 10
- 1.5 Lähteet ja aiempi tutkimus, s. 14

2. POLIITTISEN VALISTUSTYÖN ORGANISAATIO

- 2.1 Punaiset valistajat, s. 16
 - 2.1.1 SKP poliittisen valistuksen aloittajana, s. 16
 - 2.1.2 Neuvostoviranomaiset ja suomenkielinen valistus, s. 17
 - 2.1.3 VKP:n suomalaiset järjestöt, s. 21
 - 2.1.4 Opettajat poliittisiksi valistajiksi, s. 26
 - 2.1.5 Lapset ja nuoret punaisina valistajina, s. 30
- 2.2 Valistajien koulutus, s. 38
 - 2.2.1 Poliittinen alkeisopetus, s. 38
 - 2.2.2 Neuvostopuoluekoulut, s. 42
 - 2.2.3 Kommunistinen yliopisto, s. 44

3. POLIITTISEN VALISTUSTYÖN TOTEUTUS

- 3.1 Kommunismin aakkoset, s. 48
 - 3.1.1 Lukutaidottomuuden kitkeminen, s. 48
 - 3.1.2 Lehdistö, s. 51
 - 3.1.3 Kustannustoiminta, s. 59
- 3.2 Toiminta maalla ja kaupungissa, s. 62
 - 3.2.1 Lukutuvat ja punanurkat, s. 62
 - 3.2.2 Seinälehti talonpojan kasvattajana, s. 70
 - 3.2.3 Kesäjuhlat maalaisväestön kokoajana, s. 72
 - 3.2.4 Suomenkielinen valistustalo, s. 75
 - 3.2.5 Suomenkieliset puoluekollektiivit ja poliittiset klubit, s. 77

4. POLIITTISEN VALISTUSTYÖN TAVOITTEET JA TULOKSET

- 4.1 Poliittisen valistustyön tavoitteet, s. 82
 - 4.1.1 Neuvostokansalaisen luominen ja vallan juurruttaminen, s. 82
 - 4.1.2 Taistelu uskontoa vastaan, s. 86
 - 4.1.3 Haave Neuvosto-Suomesta, s. 90
 - 4.1.4 Kyllä suomen kielelle, ei nationalismille, s. 92
- 4.2 Valistustyön kivikkoinen polku, s. 98
- 4.3 Passiiviset valistettavat, s. 102
- 4.4 Valistustyötä kaupungissa, maalaiskunnassa ja kylässä, s. 107
 - 4.4.1 Strelnan kaupunki – valistustyön keskikastia, s. 107
 - 4.4.2 Tuutari – Inkerin valistunein?, s. 110
 - 4.4.3 Metsäpirtti – opettajan työvoitto, s. 113

5. NEUVOSTOINKERILÄINEN JÄI SYNTYMÄTTÄ, s. 116

LÄHDELUETTELO, s. 124

LIITTEET:

Liite 1a: Pietarin/Leningradin kuvernementti elokuuhun 1927 asti

Liite 1b: Leningradin oblasti 1927–1929

Liite 2a: Valistustyön organisaatio Neuvostoliitossa 1920-luvulla

Liite 2b: Valistustyö paikallistasolla ja suomenkieliset elimet 1921–1927

Liite 3: VKP:n organisaatio ja suomenkieliset järjestöt 1921–1927

Liite 4: Poliittinen koulutusjärjestelmä Neuvostoliitossa 1920-luvulla

Liite 5: Lyhennesanasto

1. JOHDANTO

1.1 Inkeri 1920-luvun alussa

Punaisten tappio Suomen kansalaissodassa keväällä 1918 ajoi tuhansia punakaartilaisia perheineen ja punaisia tukeneita siviilihenkilöitä pakolaisiksi Neuvosto-Venäjälle. Suurin osa heistä suuntasi Pietariin ja sitä ympäröivälle maaseudulle, jossa asui jo entuudestaan suomenkielistä inkeriläisväestöä. Enimmillään suomalaisia punapakolaisia oli Venäjällä kesällä 1918, jolloin heidän määräkseen arvellaan yli 10 000.¹ Punapakolaisten määrä alkoi laskea heti tilanteen rauhoituttua Suomessa ja paluumuuton tultua mahdolliseksi. Silti noin 5000–6000 punapakolaista asettui vuoden 1918 jälkeen pysyvästi asumaan Pietarin lääniin.²

Suomalaiset punapakolaiset saapuivat Pietarin läänin suomalaisseuduille eli Inkerinmaalle hyvin sekaviin olosuhteisiin. Neuvosto-Venäjällä käytiin lokakuun 1917 vallankumouksen jälkeistä kansalaissotaa, joka riehui myös Pietarin ympäristössä. Inkerinsuomalaiset olivat eläneet tsaarin vallan viimeisinä vuosina vahvan kansallistunteen heräämisen aikoja. Inkerinmaan suomenkielinen väestö oli pysynyt kansallisesti eriytyneenä venäläistämistoimista huolimatta. Osaltaan tähän oli vaikuttanut Inkerin luterilainen kirkko, jolla oli vahva ote suomenkielisestä väestöstä. Kirkko huolehti suomenkielisestä alkeisopetuksesta ja valistustoiminnasta. Kirkon pyhä- ja rippikoulut olivat olleet tehokkaita suomalaistuttamiskeinoja, sillä ilman rippikoulua ei herunut avioliittolupaa. Rippikoulun suorittaminen taas edellytti lukutaitoa suomeksi. Papit myös kieltäytyivät vihkimästä suomenkielisiä luterilaisia ortodoksien kanssa. Monet papit toimivat myös innokkaina kansanvalistusmiehinä, ja he levittivät Inkerin kyliin kirjallisuutta, sanomalehtiä ja yhdistystoiminta-aatetta.³

Vallankumouksen aattona inkeriläinen älymystö koostui etupäässä opettajista ja papeista, jotka johdivat vireää suomenkielistä kulttuuri- ja valistustoimintaa. Helmikuun vallankumous vuonna 1917 ja tsaarin kukistuminen näyttäytyivät tälle älymystölle Inkerin kansan vapautumisen hetkenä. Inkeriläisaktivistit alkoivat nopeasti toteuttaa kansallisia tavoitteitaan, joista tärkein oli Inkerin suomalaisten kuntien muodostama kunnallisliitto. Valtiollisessa mielessä tällä ei tarkoitettu itsenäistä Inkeriä, vaan inkeriläisten johtomiehet tavoittelivat kansanvaltaista Venäjää, jonka johtoelimiin inkeriläisetkin olisivat voineet osallistua. Bolševikkien vallankaappaus lokakuussa 1917 ei muuttanut heti ti-

¹ Saarela 1996, 27.

² Suni 1995, 214; Suni 2000, 77.

³ Raski 1932, 70–80.

lannetta Inkerissä. Inkeriläisten johtomiehet saattoi jatkaa työtään vielä hetken, kunnes bolševikit keskeyttivät heidän toimensa. Inkeriläisten suunnittelema itsehallinnollinen kunnallisliitto oli bolševikeille vaarallinen esimerkki nationalismista ja hanke tyrmättiin.⁴

Kansalaissodan ja bolševikkien aloittaman sotakommunismin kiristämä taloudellinen tilanne aiheutti Inkerissä kesällä 1918 talonpoikaiskapinoita. Aseelliset kahakat aiheuttivat pienen pakolaisaallon, ja monet inkeriläiset johtomiehet pakenivat tuolloin Suomeen. Suomessa inkeriläisaktivistit alkoivat organisoida aseellista toimintaa bolševikkeja vastaan ja yrittivät saada hankkeelleen tukea suomalaisilta heimoaktivisteilta. Samaan aikaan inkeriläiset hakivat myös tukea omaa vapaussotaansa käyviltä virolaisilta ja bolševikkeja vastaan taistelleilta valkoisilta venäläisiltä. Vuosina 1919–1920 Inkerissä käytiin useita taisteluita, joihin otti osaa myös inkeriläisiä joukkoja. Pohjois-Inkerissä inkeriläiset joukot jopa miehittivät hetken aikaa viiden kylän muodostamaa Kirjasalon kulmaa Suomen vastaisen rajan tuntumassa.⁵

Tilanne rauhoittui Inkerissä vasta, kun bolševikkien voitto kansalaissodassa alkoi näyttää varmalta. Syksyllä 1920 Neuvosto-Venäjä solmi rauhansopimukset Tartossa sekä Viron että Suomen kanssa, ja aseelliset yhteenotot, johon inkeriläisetkin olivat osallistuneet loppuivat. Inkeriläinen sivistyneistö yritti vaikuttaa rauhansopimuksen sisältöön, jotta siinä olisi turvattu inkeriläisille itsehallinto. Karjalan kysymys sai kuitenkin neuvotteluissa enemmän painoarvoa, ja rauhansopimuksen sisältö oli pettymys niin inkeriläisten johtajille kuin suomalaisille heimoaktivisteillekin. Suomalaiset eivät halunneet Inkerin kysymyksen vaarantavan rauhansopimuksen toteutumista, sillä venäläiset pitivät asiaa sisäisenä asianaan eivätkä suostuneet edes keskustelemaan siitä. Neuvosto-Venäjä antoi kuitenkin rauhansopimuksen allekirjoitustilanteessa seuraavan lausunnon, joka tulkittiin lupaukseksi kulttuuriautonomiasta:

”Venäjän valtuuskunta ilmoittaa Venäjän sosialistisen federatiivisen neuvostotasavallan nimessä, että Pietarin kuvernementin suomalainen väestö nauttii täydessä määrässä kaikkia niitä oikeuksia ja etuja, jotka Venäjän lait myöntävät vähemmistökansallisuuksille. Tämä tarkoittaa erityisesti sitä, että mainitulla suomalaisella väestöllä on oikeus valtakunnan yleisten lakien ja asetusten rajoissa vapaasti järjestää kansanvalistustoimi, kunnallinen ja kuntainvälinen hallinto ja paikallinen oikeudenkäyttö, oikeus ryhtyä kaikkiin tarpeellisiin yhteisiin toimenpiteisiin taloudellisen aseman kohottamiseksi, oikeus toteuttaa edellä mainittuja tarkoituksia tarpeellisten edus-

⁴ Nevalainen 1992, 237–240.

⁵ Nevalainen 1992, 240–252.

tus- ja toimenpide-elimien kautta ja voimassaolevan lainsäädännön mukaisesti oikeus kansanvalistustoimes-
saan sekä muissa sisäisissä asioissaan vapaasti käyttää paikallisen väestön kieltä.”⁶

Vuosien 1918–1920 levottomuudet ajoivat lopulta tuhansia inkeriläisiä pakolaisiksi Suomeen. 1920-luvun alussa heitä oli Suomessa yli 8000.⁷ Suurin osa inkeriläisestä sivistyneistöstä oli pako-
laisten joukossa. Heidän jättämänsä tyhjiön täyttivät pian kommunismin omaksuneet suomalaiset
punapakolaiset, jotka ottivat nopeasti haltuunsa Pietarin läänin suomenkielisen toiminnan organi-
soinnin ja johtamisen. Venäjän kommunistisen puolueen (VKP) ja valtionhallinnon alaisten elimien
alaisuuteen perustettiin suomalaisia jaostoja, joiden tehtäviksi annettiin suomenkielisen valistus- ja
hallinto- ja puoluetoiminnan järjestäminen suomenkielisen väestön keskuudessa.⁸ Inkeriläispakolai-
sia Suomessa ja suomalaisia heimoaktivisteja tämä menettely ei tyydyttänyt. Heidän mukaansa kult-
tuuriautonomialupaus jäi näin toteutumatta, sillä inkeriläiset eivät itse päässeet järjestämään äidin-
kielistä toimintaansa, vaan siitä vastasivat Suomesta tulleet kommunistit.⁹

Suomalaisten kommunistien vastuulle tuli lähes 150 000 suomenkielisen henkilön yhteiskunnallisen
elämän järjestäminen. Inkerinsuomalaisia, Pietarin suomalaisia ja suomalaisia punapakolaisia oli
1920-luvulla Pietarin läänissä laskutavasta ja lähteestä riippuen 125 000–200 000. Suomenkielisen
väestön todellisen määrän voidaan olettaa olleen noin 150 000. Seuraavassa taulukossa esitetään
suomenkielisten väestömääriä vuosilta 1917–1928 eri lähteiden mukaan:

Taulukko 1: Suomenkielinen väestö Pietarin/Leningradin läänissä vuosina 1917–1928

	1917	1923	1924	1926	1927–1928
Pietari/Leningrad			6700	6753	18 317
maaseutu		111 282	193 300	119 131	121 895
koko läänin alue	144 000		200 000	125 884	140 212

Lähteet: Jääskeläinen 1980, 52; Kulha 1969, 359; Musajev 2001, 163–166; Nevalainen 2002, 233; Selostuksia työstä
suomalaisten keskuudessa, TsGAIPD SPb, f. 16, op. 12, d. 11934. Suurin luku, 200 000, on peräisin suomalaisten
kommunistien laskuista vuodelta 1924. Pienin luku, vuodelta 1926, saatiin ensimmäisestä yleisneuvostoliittolaisesta
väestölaskennasta. Suomalaiset tutkijat ovat ilmoittaneet inkeriläisten lukumääräksi noin 140 000, Jääskeläinen 144 000
vuonna 1917 ja Kulha 146 765 vuonna 1932. Vuoden 1923 maaseudun suomenkielisen väestön lukumäärään on lasket-
tu mukaan vain ne volostit, joissa suomenkielisen väestön määrä oli yli viisi prosenttia kokonaisväestömäärästä. Vuo-

⁶ Melkko 1969, 350–353.

⁷ Musajev 2001, 184.

⁸ Suni 1995, 214–215. Kts. luku 2.1.

⁹ Inkerin Liitto. Ulkoasiainministeriölle, 29.9.1923, UM.

denvaihteen 1927–1928 lukumäärän on laskenut VKP:n Leningradin oblastikomitean vähemmistökansojen agitaatio-osasto ja Leningradin okrugan toimeenpanevakomitea.

Vuoden 1926 väestölaskennan mukaan Leningradin läänissä Leningrad pois lukien asui 1 175 300 asukasta. Suomenkieliset olivat läänin toiseksi suurin ryhmä venäläisten jälkeen, heitä oli 10,1 prosenttia väestöstä. Leningradin kaupungissa asui tuolloin 1 609 800 asukasta, joista 0,4 prosenttia oli suomenkielisiä. Suurimmat kaupungin väestöryhmät venäläisten jälkeen olivat juutalaiset, saksalaiset ja virolaiset. Vuoden 1926 väestölaskennan erikoispiirre oli se, että siinä oli eroteltu ns. ”Leningradin suomalaiset” eli inkeriläiset ja ”oikeat suomalaiset” eli punapakolaiset. 119 000 läänin suomenkielisestä 7100 oli väestölaskennan mukaan ”oikeita suomalaisia”. Leningradin 6800 suomenkielisestä 3900 oli punapakolaisia. Vuonna 1926 Leningradin läänissä ja kaupungissa asui väestölaskennan mukaan siis 11 000 Suomesta paennutta emigranttia.¹⁰

Suomalaisia punapakolaisia oli 1920-luvulla huomattavasti enemmän Leningradin seudulla kuin Karjalassa, vaikka siellä suomen kielellä oli virallinen asema ja suomalaiset toimivat politiikan ja talouden johtopaikoilla. Suomalaisia oli Karjalan Työkansan Kommuunissa (KTK) ja myöhemmin Karjalan autonomisessa sosialistisessa neuvostotasavallassa (KASNT) koko 1920-luvun alle prosentti koko väestömäärästä. Suomalaisten määrä lähti nousuun vasta 1930-luvulla loikkareiden, Amerikan siirtolaisten ja muualta Venäjältä Karjalaan muuttaneiden suomalaisten ansiosta. Vuonna 1922 KTK:ssa oli noin 200 000 asukasta, joista venäläisiä oli 55,7 prosenttia, karjalaisia 42,7 prosenttia ja suomalaisia 0,4 prosenttia. Vuoden 1924 lopussa asukkaita oli 233 000, joista 59 prosenttia venäläisiä, 40,6 prosenttia karjalaisia, 3,8 prosenttia vepsäläisiä ja 0,5 prosenttia suomalaisia. Vuoden 1926 väestölaskennassa KASNT:ssa asui 269 700 asukasta, joista venäläisiä oli 57,2 prosenttia, karjalaisia 37,4 prosenttia, vepsäläisiä 3,2 prosenttia ja suomalaisia 0,9 prosenttia. Pienestä lukumäärästään huolimatta suomalaiset olivat Karjalassa näkyvillä paikoilla neuvosto-, puolue- ja valtionhallinnossa.¹¹

1.2 Myönnytyksiä talonpojille ja vähemmistökansoille

Bolsevikit ymmärsivät jo ennen vallankumousta, että Venäjän työväenluokka oli liian heikko yksinään tekemään onnistunutta vallankumousta ja säilyttämään sen jälkeen uuden valta-asemansa. Bolsevikit tarvitsivat valtansa turvaamiseksi talonpoikien ja vähemmistökansojen tukea. 1920-luvun

¹⁰ Lallukka 2000, 64–66.

¹¹ Takala 2000, 183–189.

alussa bolsevikit muuttivat suhtautumistaan sekä talous- että kansallisuuspolitiikkaan saadakseen valta-asemalleen talonpoikien ja vähemmistökansojen tuen.¹²

Muutosta talouspolitiikassa vaati myös maan taloudellinen tila, joka oli katastrofaalinen kansalais-sodan vuosien jälkeen. Kansan tyytymättömyys kasvoi kurjien taloudellisten olojen ja poliittisen painostuksen takia, ja se ilmeni eri puolilla maata syntyneinä kapinoina. Monet Neuvosto-Venäjän syrjäiset alueet olivat vain heikosti Moskovan valvonnan alaisuudessa, sillä liikenne- ja viestintäyh-teydet toimivat huonosti. Teollisuuslaitoksista monet olivat lopettaneet toimintansa kokonaan ja tehtaitten tuotanto oli 86 prosenttia alempi kuin vuonna 1913. Myös maanviljelys oli heikossa tilas-sa. Vuoden 1920 viljasato oli vain noin kolme viidesosaa ennen maailmansotaa saadusta vuosittai-sesta keskiarvosta.¹³

Vuoden 1921 alussa bolsevikkien oli pakko toimia tilanteen muuttamiseksi. Alkuvuodesta 1921 he sallivat uudestaan osittaisen yksityisen liiketoiminnan, laskivat elintarvikkeiden veroa ja sallivat pienten yksityisten tuotantolaitosten perustamisen. Myöhemmin talonpojille annettiin lupa harjoit-taa kauppaa koko maan laajuudessa, yksityiset vähittäiskaupat sallittiin ja talonpojat saattoivat pal-kata työvoimaa ja vuokrata maata. Toimenpiteistä muodostui uusi talouspolitiikka eli NEP (Novaja ekonomitsheskaja politika), joka oli vallalla vuosina 1921–1927.¹⁴

NEP:n toimet eivät purreet heti. 1920-luvun alkuvuodet olivat vielä taloudellisesti hyvin tiukkaa aikaa Neuvosto-Venäjällä. Maa kärsi huonojen viljasatojen takia useista nälänhädistä, työttömyys lisääntyi ja monet valtionhallinnon elimet toimivat vain osittain rahanpuutteen vuoksi. Valistusasi-oista vastanneelle valistusasiainkansankomissariaatille, Narkomprosille, NEP:n alkuvuodet olivat taloudellisesti vaikeita aikoja. Kouluja, kirjastoja ja lukutupia suljettiin, työntekijöille ei pystytty maksamaan palkkoja ja opetusmateriaalista oli pulaa.¹⁵ Narkomprosin vaikea tilanne näkyi myös Pietarin läänin suomalaisalueilla, jossa jouduttiin sulkemaan monia kouluja tai niiden toiminta jäi paikallisen väestön vastuulle. Narkomprosin alaiset suomenkieliset valistuselimet eivät pystyneet toimimaan tehokkaasti, ja puolueen järjestöt joutuivat ottamaan hoidettavakseen niiden tehtäviä.¹⁶

¹² Kangaspuro 2000, 49.

¹³ Service 1997, 124.

¹⁴ Service 1997, 125–127.

¹⁵ Fitzpatrick 1970, 256–290.

¹⁶ Suomalaisten kollektiivien lääninkonferenssi, Vapaus, 20.3.1923; Piirteitä VKP:n suomalaisten järjestöjen keskus-toimiston toiminnasta, Vapaus 24.4.1923.

Hankalan alun jälkeen NEP osoittautui taloudelliseksi menestykseksi. NEP-kauden lopussa bolsevikit saattoivat todeta, että teollisuustuotannossa oli kehitytty ja monet teollisuuden osa-alueet tuottivat jopa enemmän kuin ennen maailmansotaa. Myös maataloudessa saavutettiin vallankumousta edeltänyt taso. Taloudellisen tilanteen parantuminen näkyi myös valistustoiminnassa.¹⁷ NEP-vuodet olivat taloudellisen toipumisen ja kasvun aikaa myös Inkerissä. NEP-toimien lisäksi Inkerin maatalouden tuottavuutta parannettiin 1920-luvun puolivälissä suoritetulla kylittäisellä maanjaolla.¹⁸

NEP-kauden aikana ratkaistiin Neuvosto-Venäjän ja toisten neuvostotasavaltojen keskinäiset suhteet. Stalin oli ehdottanut muiden tasavaltojen yhdistämistä Neuvosto-Venäjään, mutta lopulta Leninin ehdotus voitti ja joulukuussa 1922 muodostettiin Sosialististen neuvostotasavaltojen liitto (SNTL) eli Neuvostoliitto. Neuvostoliiton muodostivat Venäjän lisäksi Ukraina, Valko-Venäjä ja Transkaukasian liittovaltio, johon kuuluivat Georgia, Armenia ja Azerbaidzhan. Vuonna 1925 Neuvostoliittoon liitettiin Uzbekistan ja Turkmenistan, ja vuonna 1929 Tadžikistan.¹⁹

Myönnytysten tekeminen vähemmistökansoille alkoi NEP:n aloittamisen kanssa samoihin aikoihin. Monet Neuvosto-Venäjän vähemmistökansat olivat taloudellisesti ja sivistyksellisesti huomattavasti venäläisiä jäljessä. Monilla pienillä kansoilla ei ollut omaa kirjakieltä, ei omankielistä sivistyneistöä, ei kulttuurilaitoksia eikä lukutaitoista väestöä. Bolsevikit ymmärsivät, että kommunismin juurruttamiseksi kansa oli ensin sivistettävä. Taktiikaksi valittiin omankielisen kulttuurin ja valistustyön tukeminen. Sen ei katsottu lisäävän bolsevikkien torjumaa nationalismia, sillä he uskoivat sosialismin lopulta poistavan itsestään kansallisuuksien väliset ristiriidat. Vähemmistökansoja suosimalla bolsevikit uskoivat luovansa yhtenäisen proletaarisen kulttuurin ja neuvostoidentiteetin, joka perustui kansojen väliseen tasa-arvoon. Kansallisia kulttuureja pidettiin välimenokauden ilmiönä, askeleena kohti yhtenäistä kulttuuria. Kansallisten kulttuurien tukeminen nähtiin tarpeellisena vaiheena universaalien kommunistisen kulttuurin synnyn kannalta, joka tulisi ajan kuluessa voittamaan.²⁰

Venäjän kommunistisen puolueen kymmenennessä edustajakokouksessa maaliskuussa 1921 päätettiin, että puolueen tehtävänä oli auttaa ei-venäläisiä työläisiä saavuttamaan venäläisten taso. Tähän päästiin kommunistien mukaan tukemalla kansankielisiä oikeuslaitoksia, hallintoa, talouselimiä, lehdistöä ja kouluja. Vähemmistökansoja suosinut politiikka nimettiin korenizatsijaksi eli juurrut-

¹⁷ Service 1997, 163; Fitzpatrick 1970, 256–290.

¹⁸ Nevalainen 1992, 254–257.

¹⁹ Service 1997, 132.

²⁰ Carrère d'Encausse 1992, 173–194.

tamispolitiikaksi.²¹ Korenizatsijan ja NEP:n aloittamiseen vaikutti myös se, että talonpoikien osuus oli huomattavan suuri vähemmistökansojen keskuudessa.²²

Korenizatsija mahdollisti suomenkielisen yhteiskunnallisen toiminnan aloittamisen suomalaisten kommunistien johdolla Pietarin läänissä ja Karjalassa. Molemmilla alueilla suomalaiset kommunistit kohosivat nopeasti suomenkielisen toiminnan johtoon. Karjalassa suomenkieliselle korenizatsijalle oli paremmat edellytykset, sillä vuonna 1920 perustettu Karjalan Työkansan Kommuuni ja sen seuraaja Karjalan Autonominen Sosialistinen Neuvostotasavalta muodostuivat suomalaisille kommunisteille kansalliseksi toimintakentäksi, jonka johdossa he olivat väestöllisestä vähemmistöasemastaan huolimatta 1920- ja 1930-luvuilla. Pietarin läänissä suomalaiset kommunistit joutuivat tyytymään paikallishallinnon tehtäviin ja toimimiseen VKP:n alaisissa suomalaisissa järjestöissä.²³

1.3 Poliittinen valistus uuden ihmisen kasvattajana

1920-luvun uudet poliittiset toimenpiteet, NEP ja korenizatsija, eivät riittäneet yksinään valmistamaan Neuvosto-Venäjää siirtymään kommunismista sosialismiin. Kansan valistamiseksi ja saamiseksi tukemaan bolsevikkien tavoitteita tarvittiin poliittista valistusta ja propagandaa. Bolsevikkien hallinto oli monella tapaa täysin uusi kokeilu maailmanhistoriassa. Bolsevikit katsoivat hallintonsa tehtäväksi paitsi maailman tulkitsemisen myös sen muuttamisen. Bolsevikkihallinnon tuli muuttaa ihmisten yksittäisiä käsityksiä maailmasta ja vakuuttaa heidät sen lisäksi kokonaisen maailmankuvan oikeudellisuudesta. Tähän työhön tarvittiin vahva ja laajalle ulottuva propagandakoneisto.²⁴

Poliittisen propagandan tehtävä muuttui kansalaissodan ja sotakommunismien vuosien jälkeen. Silloin bolsevikkien propagandakoneisto oli keskittynyt vihollisen lyömiseen, eikä niinkään suurten joukkojen maailmankatsomuksen muuttamiseen. Bolsevikkien suhtautuminen poliittiseen valistukseen muuttui kuitenkin kansalaissodan loppuvaiheessa, kun he ymmärsivät, ettei voitto sodassa eikä edes haaveena ollut tuleva maailmanvallankumous ratkaisisikaan kaikkia ongelmia. Vuoden 1920 lopussa ja vuoden 1921 alussa luotiin perusta keskitetylle propagandaorganisaatiolle ja perusinstituutiot poliittiselle valistukselle koko NEP-kauden ajaksi.²⁵

²¹ Smith 1999, 25; Kangaspuro 2000, 55.

²² Kangaspuro 2000, 56.

²³ Kts. esimerkiksi Kangaspuro 2000.

²⁴ Kenez 1985, 122.

²⁵ Kenez 1985, 121–122.

NEP-kauden poliittisella valistustyöllä Neuvostoliitossa oli kaksi perustehtävää: ensiksi poliittista valistustyötä tarvittiin kouluttamaan puolueelle eliitti. Toiseksi valistustyötä tarvittiin, jotta bolsevit olisivat voittaneet kansan puolelleen tavoitteidensa – sosialistisen yhteiskunnan rakentamisen ja sosialistisen ihmisen luomisen – toteuttamiseksi. Elokuussa 1920 kommunistisen puolueen keskuskomitea perusti agitaatio- ja propagandaosaston, jonka tehtävä oli koordinoida kaikkea neuvostoinstituutioiden propagandaan liittyvää työtä. Osasto jakaantui viiteen alaosastoon, joista tärkein oli propagandakampanjoista vastannut agitaatiojaosto. Toinen alajaosto vastasi poliittisesta koulutuksesta ja puoluekoulujen ohjelmista. Kolmas vastasi keskuskomitean julkaisutyöstä, neljäs propagandamateriaalin jaosta maakuntiin ja viides koordinoi työtä puolueen kansallisten vähemmistöjen osaston parissa.²⁶

Agitaatio- ja propagandaosasto ei kuitenkaan pystynyt yksin vastaamaan sille asetettuihin tavoitteisiin, ja propagandatyön ensisijainen hoitaminen tuli valtionhallinnon tehtäväksi. Valistusasiain kansankomissariaatin, Narkomprosin, yhteyteen perustettiin poliittisen valistuksen pääkomitea, Glavpolitprosvet, joka aloitti toimintansa vuoden 1920 lopussa. Glavpolitprosvetin tehtävänä oli rakentaa kansallinen valistustyön verkosto, joka ulottui aina volosti- eli kuntatasolle asti. Lisäksi Glavpolitprosvet johti jo olemassa olevien valistusinstituutioiden toimintaa.²⁷

Puolueen agitaatio- ja propagandaosasto jatkoi toimintaansa Glavpolitprosvetin rinnalla, ja 1920-luvun puolivälistä eteenpäin se sai yhä enemmän vastuusta sanomalehdistöstä, kustannustoiminnasta ja uskonnonvastaisesta työstä. Tämä kehitys oli osa suurempaa muutosta, joka liittyi puolueen ja valtionhallinnon väliseen valtakamppailuun. Myös poliittisen valistustyön tehtävien jako katsottiin tarpeelliseksi puolueen ja valtionhallinnon välillä. Glavpolitprosvetilla oli parhaat mahdollisuudet hoitaa agitaatiota suurten joukkojen keskuudessa. Puolueen vastuulle taas jäivät poliittiset klubit, liikkuvat elokuvateatterit ja poliittinen propaganda. Monissa muissakin asioissa tehtäviä jaettiin puolueen ja valtionhallinnon kesken. Esimerkiksi neuvostopuoluekouluissa puolue vastasi ideologisesta johtamisesta ja Glavpolitprosvet organisaatiosta.²⁸ Tehtävien jakaminen ulottui myös hallinnon alemmille tasoille. Tämä näkyi esimerkiksi Pietarin läänissä, jossa suomenkielisestä valistuksesta vastasivat niin valtionhallinnon kuin puolueenkin elimet.²⁹

²⁶ Kenez 1985, 122–123.

²⁷ Kenez 1985, 123–124.

²⁸ Kenez 1985, 125–126.

²⁹ Kts. luvut 2.1.2 ja 2.1.3.

Suomalaiset kommunistit alkoivat nopeasti organisoida heti Venäjälle tulonsa jälkeen suomenkielistä poliittista valistustyötä. Tehtävät jaettiin Narkomprosien alaisten suomenkielisten hallintoelimien ja VKP:n suomalaisten järjestöjen välillä. Puolueen vastuualue oli kuitenkin suurempi ja mahdollisuudet toteuttaa työtä paremmat, sillä Narkompros kärsi koko 1920-luvun alun työntekijöiden, varojen ja materiaalin puutteesta. Suomenkielistä työtä lähdettiin järjestämään bolsevikkien poliittisen valistustyön tavoitteiden mukaisesti. Suomenkielisen työn tavoitteena oli kouluttaa Neuvosto-Venäjän suomenkielisten, Suomen Kommunistisen Puolueen (SKP) ja tulevan Neuvosto-Suomen tarpeiksi puoluetoimitsijoita ja valistustyöntekijöitä. Toisaalta poliittista valistustyötä tarvittiin, jotta suomenkielinen väestö olisi saatu myönteiseksi bolsevikkien tavoitteille. Puoluetoimitsijoiden ja valistustyöntekijöiden suomenkielinen koulutus organisoitiin Pietarin läänissä ulottuvaksi aina alkeistasolta keskitason neuvostopuoluekouluihin ja ylimmän tason yliopistoon asti. Kansalle suunnattu valistustyö taas käsitti lukutaitokampanjat, lehdistön, kustannustoiminnan, lukutuvat, poliittiset klubit ja suuret propagandajuhlat.³⁰

Poliittista valistusta harjoitettiin myös yleissivistävissä oppilaitoksissa. Bolsevikit organisoivat koko koulujärjestelmän uudelleen heti vallankumouksen jälkeen. Kansakoulut muutettiin työkouluiksi, ja ne jaettiin ensimmäiseen ja toiseen asteeseen. Korkeampaa ammatillista koulutusta annettiin teknikumeissa, joissa saattoi opiskella tekniikkaa, maataloutta, pedagogiikkaa, lääketiedettä, taiteita ja yhteiskunnallisia aineita. Teknikumeista saattoi jatkaa opintojaan yliopistoon tai korkeakouluun. Poliittiset aineet kuuluivat opinto-ohjelmaan kaikilla kouluasteilla.³¹ Suomenkielellä saattoi 1920-luvulla opiskella Pietarin läänissä aina työkoulun ensimmäiseltä asteelta yliopistoon saakka. Vuoden 1927 lopussa läänin alueella toimi 262 suomenkielistä työkoulua, jossa opiskeli lähes 10 000 oppilasta. Kaikkiaan yli tuhat suomenkielistä nuorta opiskeli Leningradin korkeakouluissa. Suomenkielisiä korkeampia yleissivistäviä kouluja olivat Leningradin (aiemmin Hatsinan) pedagoginen teknikumi ja Rääppyvän maatalousteknikumi. Lisäksi Leningradin valtion yliopiston työläistiedekunnassa (rabfakissa) ja Herzenin pedagogisessa korkeakoulussa toimivat suomalaiset osastot.³² Lisäksi suomalaisia opiskeli Leningradin kansainvälisessä sotakoulussa, josta valmistui upseereita puna-armeijaan. Koulussa toimi oma suomalainen osasto, jossa annettiin opetusta niin sotilas- kuin yleissivistävissäkin aineissa. Poliittiseen valistustyöhön oli kiinnitetty erityistä huomiota.³³

³⁰ Nevalainen 2002; Musajev 2001, 161–193.

³¹ 10 vuoden kansanvalistustyö Neuvosto-Venäjällä, Kommunisti syys-lokakuu 1927.

³² Suomalainen valistustyö lokakuun vallankumouksen toiselle vuosikymmenelle lähettäessä, Punainen valistustyö joulukuu 1927.

³³ Salomaa 1996, 96–111.

1.4 Tutkimuskysymys, aika- ja aluerajaus

Poliittista valistustyötä Neuvostoliitossa on tutkittu vähän. Vielä vähemmän on tutkittu suomenkielistä poliittista valistusta ja suomalaisten kommunistien toimintaa Pietarin/Leningradin läänissä 1920-luvulla. Tässä työssä selvitetään suomenkielisen poliittisen valistustyön rakenne, organisaatio, sisältö ja tulokset Pietarin/Leningradin läänin alueella NEP-kaudella vuosina 1921–1927. Tutkimuksen tarkoitus on selvittää, mitä suomalaiset kommunistit halusivat saavuttaa suomenkielisellä valistustyöllä, ja kuinka he onnistuivat tavoitteissaan.

Neuvosto-Karjalaa tutkinut Markku Kangaspuro on osoittanut tutkimuksessaan, että Neuvosto-Karjalassa suomalaiset kommunistit aloittivat 1920-luvulla voimakkaan suomalaistuttamispolitiikan korenizatsija-politiikan myötävaikutuksella. Kangaspuron mielestä Karjalassa voidaan jopa puhua punaisesta fennomaniasta, sillä suomalaisten kommunistien tulevaisuuden suunnitelmiin kuului punainen Suur-Suomi ja Neuvosto-Karjala osana sitä. Tässä tutkimuksessa selvitetään seurasivatko Pietarin/Leningradin läänin suomalaiset kommunistit Karjalan kollegoidensa esimerkkiä suhtautumisessaan korenizatsijaan. Ajettiin korenizatsijalla Pietarin/Leningradin läänissä Neuvosto-Karjalan tapaista punaista fennomaniata vai käytettiin sitä venäläisten toiveiden mukaisesti kommunismin juurruttamiseksi väestöön? Oliko suomenkielisellä poliittisella valistustyöllä jotain muita tavoitteita? Kuinka suomalaiset kommunistit saavuttivat työnsä asettamansa tavoitteet NEP-kauden loppuun mennessä?

Työssä tarkastellaan myös Tarton rauhansopimuksessa luvattua kulttuuriautonomian toteutumista ja siitä käytyä keskustelua suomenkielisessä neuvostolehdistössä. Työssä vastataan myös kysymyksiin, mitä ja minkälaista suomenkielinen poliittinen valistustyö oli, kuka sitä suunnitteli ja johti ja millainen organisaatio työtä varten rakennettiin. Tutkimuksessa selvitetään myös suomalaisten kommunistien suhtautuminen inkeriläisiin sekä inkeriläisten suhtautuminen suomalaisten kommunistien valistuspyrkimyksiin. Työssä keskitytään aikuisille suunnattuun poliittiseen valistustyöhön. Lapsille ja nuorille suunnattua valistusta sekä kansanvalistuksen yhteydessä tehtyä poliittista valistusta käsitellään, kun se liittyy oleellisesti tutkimusongelmaan. Työssä viitataan myös suomenkieliseen puoluetoimintaan, silloin kun se liittyi poliittiseen valistukseen.

Tutkimus käsittelee vuosia 1921–1927, jolloin Neuvostoliitossa toteutettiin uutta talouspolitiikkaa. Vuonna 1928 uusi talouspolitiikka lopetettiin, aloitettiin talouden ensimmäinen viisivuotissuunnitelma ja maatalouden kollektivisointi. Samaan aikaan alkoi kulttuurivallankumouksena tunnettu

ajanjakso, jonka alussa muun muassa korenizatsija-politiikkaa voimistettiin. Vuodenvaihde 1927–1928 on näin monella tapaa käännekohta Neuvostoliiton historiassa.

Tutkimuksen aikarajauksen loppumista vuoteen 1927 perustele myös Neuvostoliitossa vuoden 1927 lopussa suoritettu suuri aluejakomuutos. Tuolloin lakkautettiin tsaarin ajalta peräisin ollut läänijako ja siirryttiin oblasti- eli aluejakoon. Tutkimus käsittelee suomenkielistä poliittista valistustyötä Pietarin/Leningradin kuvernementin eli läänin alueella. Pietarin kuvernementti perustettiin vuonna 1710 Inkerinmaan kuvernementin tilalle. Vuodesta 1802 vuoteen 1922 asti kuvernementti jakaantui kahdeksaan ujestiin: Jamburgin eli Jaaman, Pietarhovin, Tsarskoje Selon, Slisselburgin eli Pähkinälinnan (Lyyssin), Gdovin eli Audovan, Lugan eli Laukaan, Uuden Laatokan ja Pietarin kaupungin ujesteihin.³⁴ Ujestit jakaantuivat volosteihin eli kuntiin. Jaaman, Pietarhovin, Tsarskoje Selon, Pähkinälinnan ja Pietarin kaupungin ujesteissa asui suomenkielistä väestöä, etupäässä inkerin-suomalaisia eli inkeriläisiä. Tätä aluetta kutsutaan Inkerinmaaksi tai Inkeriksi.³⁵

Vallankumouksen jälkeen Tsarskoje Selon ujestin ja kaupungin nimi muutettiin Detskoje Seloksi ja Jamburgin ujesti Kingiseppisin ujestiksi.³⁶ Vuonna 1922 kuvernementtiin liitettiin Vitegorskijin ja Lodeinopolskijin ujestit, kun Olonevksin kuvernementti lakkautettiin.³⁷ Helmikuussa 1923 Detskoje Selon ja Pietarhovin ujestit yhdistettiin Hatsinan (Trotski) ujestiksi, ja Pähkinälinnan ujesti yhdistettiin Pietarin/Leningradin ujestiin. Tämän toimenpiteen jälkeen suomenkielistä väestöä asui kolmessa kuvernementin kuudesta ujestista.³⁸

Elokuun ensimmäisenä päivänä vuonna 1927 kuvernementti lakkautettiin ja tilalle perustettiin yleisvenäläisen toimeenpanevan keskuskomitean ja Venäjän kansankomissariaattien neuvoston päätöksellä Leningradin oblasti eli alue. Koko Neuvostoliitossa luovuttiin samalla vanhasta kuvernementti–ujesti–volosti–jaosta ja siirryttiin oblasti–okrug–rajoni(piiri)-jakoon. Leningradin oblasti muodostettiin Leningradin, Pihkovan, Novgorodin, Tserepovetskin ja Muurmannin kuvernementteista. Oblasti jaettiin yhdeksään okrugaan: Leningradin, Lugan, Lodeinojen Polen, Tserepovetskin, Novgorodin, Borovitseskin, Pihkovan, Velikie Lukin ja Muurmannin okrugoihin.³⁹ Vuonna 1929

³⁴ Kts. liite 1a. Ujesteista on käytetty suomenkielisessä kirjallisuudessa myös nimitystä kihlakunta.

³⁵ Ranta 1992, 152–153; Leningradskaja oblast 1997, 10; Atlas leningradskoi oblasti 1967, 74.

³⁶ Musajev 2001, 163.

³⁷ Leningradskaja oblast 1997, 11.

³⁸ Musajev 2001, 164.

³⁹ Leningradskaja oblast 1997, 11. Kts. liite 1b.

yksi okruga, Velikie Luki, siirrettiin vastaperustettuun Läntiseen oblastiin. Okrugajako kesti vain muutaman vuoden, sillä vuonna 1930 okrugat poistettiin ja tilalle jäivät vain rajonit eli piirit.⁴⁰

Entisen Leningradin kuvernementin alueen käsittänyt Leningradin okruga jakaantui kolmeentoista piiriin. Suomenkielisiä oli enemmistönä vain yhdessä piirissä, Kuivaisissa. Tämän takia piiri sai kansallisen erikoisaseman, joka säilyi vuoteen 1936 asti. Piirin virallinen hallintokieli oli tällä ajankaksolla suomi. Kyliin, jossa suomenkielisiä asui huomattava määrä, perustettiin suomenkielisiä kyläneuvostoja. Vuonna 1931 suomenkielisiä kyläneuvostoja toimi 31 paikkakunnalla, joista enemmistö sijaitsi Kuivaisissa.⁴¹

Kuvernementin alueella tapahtui muutamien vuosien aikana ennen ja jälkeen vallankumouksen useita nimenmuutoksia. Vuonna 1914 Pietarin (venäjäksi Sankt Peterburg) nimi muutettiin Petrogradiksi. Saksalainen nimi haluttiin vaihtaa venäläiseen muotoon, kun keisarikunta joutui sotaan Saksaa vastaan. Samalla Pietarin kuvernementtia alettiin kutsua Petrogradin kuvernementiksi. Vuonna 1924 Leninin kuoltua kaupungin nimi muutettiin Leningradiksi ja samalla vaihtui myös kuvernementin nimi.⁴² Tässä tutkimuksessa kuvernementtia kutsutaan joko Pietarin tai Leningradin lääniksi. Läänistä ja Pietarin kaupungista käytetään jompaa kumpaa nimitystä riippuen puhutusta ajankohdasta.

Työssä käytetään läänin suomenkielisestä väestöstä nimityksiä inkeriläinen, suomalainen tai suomenkielinen. Inkeriläisillä tarkoitetaan läänin alueella asunutta suomenkielistä, luterilaista väestöä, jonka esi-isät olivat siirtyneet 1600-luvulta lähtien Savosta ja Karjalasta Inkerinmaalle. Inkeriläiset olivat etupäässä Venäjän keisarikunnan alamaisia ja myöhemmin Neuvostoliiton kansalaisia. Heidän lisäksi Pietarin läänin alueella asui, etupäässä Pietarissa, suomalaisia, jotka olivat muuttaneet alueelle vuosisatojen kuluessa. Monilla heistä oli Suomen kansalaisuus vielä 1920-luvullakin. Heistä käytetään nimitystä Pietarin suomalaiset.⁴³ Suomalainen-nimityksellä viitataan Suomesta vuoden 1918 jälkeen Venäjälle paenneisiin punapakolaisiin, jotka olivat Suomen kansalaisia tai myöhemmin kansalaisuuden vaihtamisen jälkeen Neuvostoliiton kansalaisia. Suomenkielisellä tarkoitetaan sekä inkeriläisiä että suomalaisia.

⁴⁰ Atlas leningradskoi oblasti 1967, 74.

⁴¹ Musajev 2001, 167–168, 182.

⁴² Leningradskaja oblast 1997, 11.

⁴³ Kts. Nevalainen 2002.

Venäjän, myöhemmin Neuvostoliiton kommunistisesta puolueesta käytetään työssä lyhennettä VKP. Venäjän sosialidemokraattinen puolue muutti nimensä vuonna 1918 Venäjän kommunistiseksi puolueeksi (bolševikit) eli VKP(b). Joulukuussa puolueen nimi muutettiin Neuvostoliiton kommunistiseksi puolueeksi (bolševikit) eli NKP(b). 1920-luvulla puolueesta käytettiin venäjäksi yleisesti nimitystä yleisliittolainen kommunistinen puolue (bolševikit) (vsesojuznaja kommunističeskaja partija, bolshevikov). Tämän lyhenne oli venäjäksi VKP(b).⁴⁴

Agitaatiolla tarkoitetaan tässä tutkimuksessa yllytystä, suostuttelua tai kiihotusta jonkin mielipiteen – eli tässä tapauksessa kommunistisen ideologian – kannalle. Propagandalla taas tarkoitetaan kommunistisen aatteen järjestelmällistä levittämistä, jolla pyrittiin vaikuttamaan yleiseen mielipiteeseen. Kommunistien itse käyttämällä agitaatio-propagandatyo -käsitteellä viitattiin yleisesti poliittiseen valistustyöhön eikä sanaparilla ollut 1920-luvun Neuvostoliitossa sellaista negatiivista merkitystä kuin nykyään suomen kielessä. Tässä työssä käytetään termiä poliittinen valistustyö tai poliittinen valistus, kun tarkoitetaan kommunistien johtamaa ja organisoimaa valistustyötä, jolla oli poliittisia tavoitteita. Termi on vakiintunut aihetta käsittelevässä kansainvälisessä tutkimuksessa, esimerkiksi Peter Kenez käyttää termiä political education viitatessaan poliittiseen valistustyöhön.

Suomalainen nationalismi tarkoittaa tässä tutkimuksessa inkeriläisten tai suomalaisen punapakolaisten kansallismielisyyttä. Inkeriläisten keskuudessa esiintynyt nationalismi oli yleensä suomalaista kansallismielisyyttä, jolla pyrittiin läheisempään yhteyteen itsenäisen Suomen kanssa. Suomalaisille kommunisteille punapakolaisten keskuudessa esiintynyt mahdollinen suomalainen nationalismi nähtiin myös pyrkimyksenä yhteyteen entisen kotimaan, Suomen kanssa.

1.5 Lähteet ja aiempi tutkimus

Tutkimuksessa on käytetty päälähteenä VKP:n Pietarin kuvernementtikomitean suomalaisen osaston aineistoja, joita säilytetään Pietarissa valtiollisessa historiallis-poliittisten dokumenttien arkistossa. Suomalaisen osaston toiminnasta on olemassa runsaasti aineistoa, joka koostuu erilaisista selostuksista, kiertokirjeistä, tilastoista ja pöytäkirjoista. Neuvostoliitossa valtiohallinnon ja kommunistisen puolueen tehtäväkentät menivät usein päällekkäin. Puolue kontrolloi kaikkea toimintaa, vaikka tehtävät olisivatkin olleet nimellisesti valtiohallinnon alaisten elimien hoidossa.

⁴⁴ Service 1997, 154. Tästä eteenpäin käytetään lyhennettä VKP.

Tämä näkyy myös suomenkielisessä toiminnassa. Leningradin läänin suomenkielinen valistustyö oli annettu läänin suomalaiselle sivistysjaostolle, mutta todellisuudessa VKP:n kuvernementtikomitean suomalainen jaosto johti kaikkea toimintaa. Valtionhallinnon ja puolueen elimissä vaikuttivat tämän lisäksi samat suomalaiset henkilöt. Suomenkieliset järjestöt, myös valtionhallinnon puolella, raportoivat suomalaiselle osastolle. Kuvernementtikomitean suomalaisen osaston aineistojen valitseminen päälähteeksi poliittista valistusta käsittelevään tutkimukseen on näin ollen perusteltua. Aineiston suomenkielisestä työstä antamaa kuvaa voidaan pitää suhteellisen luotettavana, sillä aineistosta löytyy myös kritiikkiä kommunistien omaa toimintaa kohtaan ja kriittisiä arvioita toiminnan puutteellisuuksista. Toisaalta lähteen luotettavuutta arvioitaessa on pidettävä mielessä se seikka, että osasto vastasi toiminnastaan ylemmille, venäjänkielisille tahoille, jotka päättivät suomenkielisen toiminnan jatkuvuudesta. Heille osasto halusi antaa mahdollisimman myönteisen kuvan suomenkielisestä toiminnasta ja sen saavutuksista.

Suomalaisen osaston materiaalista osa on venäjän-, osa suomenkielistä. Tämän työn lähdeviitteistä ei selviä lukijalle kummalla kielellä dokumentti on alun perin kirjoitettu, sillä arkistodokumenttien otsikointi ei aina vastaa dokumentissa käytettyä kieltä. Otsikko saattaa esimerkiksi olla suomeksi, vaikka dokumentti on kirjoitettu kokonaan tai osittain venäjäksi. Kuvernementtiosaston aineistoa ovat käyttäneet Inkeri-aiheisessa tutkimuksessaan ainoastaan Venäjällä asuvat inkeriläissyntyiset tutkijat, Leo Suni ja V.I. Musajev. Suomalaiset Inkeri-tutkijat ovat tähän päivään mennessä nojautuneet vain Suomesta saataviin lähteisiin, vaikka Venäjän arkistot ovat olleet auki ulkomaalaisille tutkijoille jo yli vuosikymmenen ajan.

Kuvernementtikomitean aineiston lisäksi tutkimuksessa käytetty toinen päälähte on Pietarissa 1920-luvulla ilmestynyt suomenkielinen Vapaus-lehti. Lehti oli VKP:n suomenkielisten järjestöjen keskustoimiston äänenkannattaja ja suomalaisten kommunistien tärkeimpiä propagandavälineitä. Lehti on tälle tutkimukselle erinomainen lähde, sillä siinä julkaistiin kaikkien suomenkielisten järjestöjen kokousselostukset ja toimintakertomukset. Joiltakin osin on ollut mahdollista vertailla kuvernementtikomitean aineistoja lehdessä julkaistuihin selostuksiin, ja on voitu todeta, etteivät ne eroa toisistaan.

Näiden lisäksi lähteinä on käytetty Leningradissa 1920-luvulla ilmestyneitä suomenkielisiä aikakauslehtiä, oppikirjoja ja kirjoja. Osa näistä lehdistä ja kirjoista löytyy vain Pietarin kansalliskirjastosta, mutta osa on olemassa myös Helsingin yliopiston kirjaston Neuvosto-Karjala-

kokoelmassa. Osasta lehdistä on käytetty myös vuonna 1928 ilmestyneitä numeroita, jos niissä esitetyt asiat eivät ole poikenneet merkittävästi NEP-kauden poliittisesta linjasta.

Suomalaisista arkistomateriaaleista on käytetty Etsivän keskuspoliisin Inkeri- ja Neuvosto-Karjala-aiheisia aineistoja, jotka koostuvat etupäässä lehdistöseurannasta, vakoiluteitse saadusta materiaalista ja Neuvostoliitosta Suomeen tulleiden kuulustelupöytäkirjoista. Ulkoasiainministeriön 1920-luvun Inkeriä koskevaa aineistosta on käytetty etupäässä Suomessa oleskelleiden inkeriläispakolaisten kirjeenvaihtoa suomalaisille virkamiehille ja poliitikoille. Tutkimusmetodina työssä käytetään historiallis-kvalitatiivista metodia, mutta osaa lähteistä analysoidaan myös kvantitatiivisin metodein. Suomenkielisen poliittisen valistustyön käytännön toteutusta tutkitaan myös kolmen esimerkkiapaikkakunnan, pikkukaupungin, maalaiskunnan ja kylän, avulla.

Kansainvälistä tutkimusta poliittisesta valistuksesta Neuvostoliitossa 1920-luvulla ei ole ilmestynyt viime vuosina. Viimeisin aihetta perusteellisesti käsitellyt teos on Peter Kenezin vuonna 1985 julkaistu *The Birth of the Propaganda State*, jossa Kenez käsittelee poliittisen propagandan eri muotoja ja tavoitteita kansalaissodan ja NEP-kauden aikana.

Suomalaisten kommunistien harjoittamaa poliittista valistustyötä Leningradin läänissä ei ole tutkittu aiemmin. Suomalaisista kommunisteista Neuvostoliitossa on ilmestynyt jonkin verran uutta tutkimusta. Suomalaisia Neuvostoliitossa ovat tutkineet muun muassa Tauno Saarela (1996) ja Markku Kangaspuro (2000), joiden väitöstutkimuksiin on työssä tukeuduttu. Saarelan teokseen on lähinnä tukeuduttu SKP:n ja VKP:n suhteiden sekä suomenkielisten neuvostojärjestöjen syntyä selvittäessä, ja Kangaspuron teokseen suomalaisten kommunistien toimista Neuvosto-Karjalassa kerrottaessa ja verrattaessa Leningradin läänin tilanteeseen.

Inkerin historiasta on ilmestynyt suomeksi useita teoksia, mutta 1920-luvun Inkeriä ei ole analysoitu niissä perusteellisesti. Inkerin historiaa on Suomessa tutkinut eniten Pekka Nevalainen. Hänen vuonna 2002 ilmestynyt *Punaisen myrskyn suomalaiset* on viimeisin suomenkielinen tutkimus, jossa sivutaan 1920-luvun Leningradin läänin suomenkielisten valistusoloja. Nevalainen on useissa teoksissaan perehtynyt monipuolisesti Inkerin historiaan, mutta hän on tutkimuksissaan käyttänyt ainoastaan Suomessa saatavilla olevaa arkistomateriaalia.

Neuvostoliiton romahduksen jälkeen myös Venäjällä on ilmestynyt Inkerin historiaa käsittelevää tutkimusta, lähinnä inkeriläissyntyisten tutkijoiden tekemänä. Joitain Venäjällä asuvien

inkeriläistutkijoiden tutkimuksia on julkaistu suomeksi Suomessa, kuten Petroskoin yliopiston historian emeritusprofessori Leo Sunin artikkeleita. Hän on tutkinut inkeriläisten historiaa erityisesti 1920-luvun lopulla ja 1930-luvulla keskittyen inkeriläisten kokemuksiin vainoihin. Suni perustaa tutkimuksensa neuvostoarkistojen materiaaleihin ja hän on tuonut esiin paljon uutta tietoa inkeriläisten vaiheista. Tuorein Inkerin historiaa laajasti käsittelevä tutkimus on venäjänkielinen V.I Musajevin vuonna 2001 ilmestynyt Politsheskaja istorija Ingermanlandii v kontse 19–20 veke (Inkerin poliittinen historia 1800-luvun lopussa ja 1900-luvulla). Musajevin teos perustuu neuvostoarkistojen materiaaliin, ja se on ensimmäinen venäjänkielinen yleisteos inkeriläisten vaiheista.

2. POLIITTISEN VALISTUSTYÖN ORGANISAATIO

2.1 Punaiset valistajat

2.1.1 SKP poliittisen valistuksen aloittajana

Kaikki punapakolaiset eivät suinkaan olleet kommunisteja eivätkä edes poliittisesti kovin valveutuneita saapuessaan Venäjälle Suomen kansalaissodan jälkeen. Suomalaisten pakolaisjohtajien tärkeimmäksi tehtäväksi tulikin heti pakolaisuuden alussa punapakolaisten poliittinen koulutus kommunisteiksi. Ensimmäinen suomalainen kommunistinen klubi perustettiin tätä varten Pietariin jo 2.7.1918. Elokuussa 1918 perustettiin Moskovassa Suomen kommunistinen puolue (SKP), joka otti tehtäväkseen kommunistisen propagandan harjoittamisen vallankumouksen ja proletariaatin diktatuurin hyväksi, suomalaisten kommunististen klubien, seurojen ja yhdistysten perustamisen ja niiden saamisen harjoittamaan valistustyötä, järjestämään sotilaallista opetusta ja kehittämään suomalaisia liittymään puna-armeijaan. Kokous valitsi keskuskomitean, joka jakautui syyskuussa 1918 sotilasjärjestöön ja agitaatio- ja tiedotusjaostoon.⁴⁵

Agitaatiojaoston työntekijöinä oli parhaimmillaan 16 agitaattoria, kaikki Suomen vanhan työväenliikkeen toimihenkilöitä. Agitaattorien tehtävänä oli toimia suomenkielisten parissa kaikkialla Neuvostoliitossa. Erityistä huomiota haluttiin kiinnittää punaiseen armeijaan liittyneiden suomalaisten parissa tehtävään työhön. Toimikunnan tehtäväksi annettiin suomenkielisten

⁴⁵ Saarela 1996, 33,47.

poliittisten klubien perustaminen, ja opintokerhojen, kirjastojen ja luentojen järjestäminen niissä. Työtä tehtiin yhteistyössä VKP:n ja neuvostoviranomaisten kanssa.⁴⁶

Kesään 1919 asti SKP rajoittui Neuvosto-Venäjällä olevien suomenkielisten puolueeksi. Toiminta keskittyi Pietariin ja Pietarin ja Aunuksen lääneihin.⁴⁷ Suomalaiset kommunistit olisivat halunneet perustaa suomalaisia järjestöjä VKP:n alaisuuteen, mutta tähän ei annettu lupaa, vaikka sellaiset kansallisuudet, jotka eivät olleet kuuluneet Venäjän keisarikuntaan saivat niitä perustaa. Suomalaisia pidettiin edelleen Venäjän omana vähemmistökansallisuutena, ja bolševikkien mielissä oli vielä vanhan imperiumin rajojen säilyttäminen. Vuoden 1919 lopussa erilliset ulkomaiset puolue ryhmät kiellettiin VKP:n sisällä ja korvattiin propagandajärjestöillä. VKP:n mukaan kansallisten organisaatioiden oli oltava VKP:n paikallisorganisaatioiden alajaostoja. Suomalaiset ratkaisivat ongelman tulkitsemalla suomalaisten kommunististen klubien kuuluvan molempiin puolueisiin (VKP ja SKP) ja SKP:n alaisten järjestöjen valmistavan jäsenten liittymistä VKP:hen. Samalla SKP luopui tehtävästään suomalaisten kommunistien asioiden hoitajana Venäjällä ja keskittyi Suomen asioihin. Suomalaiset kommunistit yhdistettiin VKP:n keskuskomitean alaiseen keskustuomistoon, ja heidän statukseksi tuli lännen vähemmistö kansa.⁴⁸

2.1.2 Neuvostoviranomaiset ja suomenkielinen poliittinen valistus

Neuvosto-Venäjällä ja myöhemmin Neuvostoliitossa valistustyötä johti valistusasiain kansankomissariaatti, Narkompros, joka koostui kansankomissaarista ja kollegiosta. Valistusasiain kansankomissariaatti jakaantui kahdeksaan osastoon ja niiden alaosastoihin. Osastot olivat valtion tieteellinen neuvosto, administratiivis-oraganisatorinen hallinto, yhteiskunnallisen kasvatuksen hallinto, ammatillisen kasvatuksen hallinto, poliittisen valistustyön hallinto, tieteellisten, tieteellistaiteellisten ja museoiden hallinto, kirjallisuus- ja kustannushallinto ja vähemmistökansallisuuksien neuvosto. Poliittisen valistustyön hallinto jakaantui maaseututyöhön, kaupunkityöhön, lukutaidottomuuden poistamiseen, poliittisen valistustyön alaisiin kouluihin ja kursseihin, taiteelliseen valistukseen, kirjastotyöhön, kirjatutkimuskomiteaan ja Kommunistinen valistus - lehden toimitukseen. Vähemmistökansallisuuksien neuvoston alaisuudessa toimi vuodesta 1926 alkaen suomalais-ugrilaisten kansallisuuksien osasto, joka vastasi kaikesta suomenkielisestä

⁴⁶ Hyvönen 1968, 54.

⁴⁷ Saarela 1996, 64–65.

⁴⁸ Vihavainen 1985; Saarela 1996, 63.

valistustyöstä Neuvostoliitossa.⁴⁹ Valistusasiain kansankomissariaatin alaisina eliminä lääneissä toimivat läänin kansanvalistusosastot, ujesteissa ujestien kansanvalistusosastot, kaupungeissa kaupunkien kansanvalistusosastot ja kunnissa kansanvalistustyön kunnanvaltuutetut.⁵⁰

Suomenkielisten asioita hoidettiin myös kansallisuusasiain kansankomissariaatissa, Narkomnatsissa, johon kuului 11 vähemmistökansallisuuksien osastoa. Yksi niistä oli kesällä 1918 Pietarissa toimintansa aloittanut Suomen osasto, jonka päätehtävä oli punapakolaisten asioiden hoitaminen.⁵¹ SKP:n agitaatiojaoston toiminta sattui osittain päällekkäin osaston kanssa. Osasto huolehti pääasiassa pakolaisten neuvomisesta, mutta sai myös tehtäväkseen suomenkielisen koulutuksen järjestämisen Pietarissa ja Pietarin läänissä. Osasto oli SKP:n keskuskomitean nimittämä, joten SKP tulkitsi näin ollen johtavansa myös tätä toimintaa.⁵²

Vuonna 1919 perustettiin Narkomprosin alaiseen Pietarin läänin kansanvalistusosastoon vähemmistökansallisuuksien osaston suomalainen jaosto, jonka johdossa oli 1920-luvun alussa inkeriläinen ylioppilas Elsa Aholainen sekä suomalaiset Juhani Latukka, punaupseeri Väinö Rautio, maisteri ja entinen kansanvaltuutettu Jalo Kohonen sekä inkeriläinen opettaja Jaakko Paavilainen.⁵³ Samaan aikaan Pietarin kaupunkiin perustettiin oma, koko Neuvosto-Venäjää palveleva suomenkielinen sivistysneuvosto. Vuoden 1920 alkupuolella Pietarin kaupunki ja lääni yhdistettiin yhdeksi hallintoalueeksi, jolloin myös molemmat suomenkieliset sivistysosastot yhdistettiin. Näin syntyi yksi, koko läänin kattava suomenkielinen sivistysjaosto, joka toimi Narkomprosin vähemmistökansallisuuksien neuvoston alaisuudessa.⁵⁴ Narkomnatsilla jatkoi toimintaansa oma suomalainen osasto, joka ei kuitenkaan puuttunut poliittiseen valistustyöhön.⁵⁵

Sivistysjaoston tehtäväksi annettiin Leningradin läänin suomalaisten sivistäminen ja valistaminen. Jaoston päätehtävänä oli valistustyöntekijöiden kouluttaminen ja lisäkoulutus, äidinkielen kirjallisuuden turvaaminen valistuslaitoksille, koulutyön kohottaminen ja kaupungin ja maaseudun valistustyön yhdistäminen.⁵⁶ Sivistysjaoston yhteydessä toimi myös poliittisen valistuksen osasto.⁵⁷

⁴⁹ Kts. liite 2a.

⁵⁰ 10 vuoden kansanvalistustyö Neuvosto-Venäjällä, Kommunisti syys-lokakuu 1927. Kts liite 2b.

⁵¹ Nevalainen 2002, 161.

⁵² Saarela 1996, 64–65.

⁵³ Sihvo 1992, 351; Kälviäinen 1938.

⁵⁴ Piirteitä Inkerinmaan kansanvalistustyöstä vuonna 1923, Työläisen ja talonpojan kalenteri 1924.

⁵⁵ Työläisen ja talonpojan kalenteri 1923.

⁵⁶ Lokakuun 10-vuotiset saavutukset suomenkielisellä valistusrintamalla, Vapaus 5.11.1927; Suomalainen valistustyö lokakuun vallankumouksen toiselle vuosikymmenelle lähdeäessä, Punainen valistustyö, joulukuu 1927.

⁵⁷ Työläisen ja talonpojan kalenteri 1923.

Sivistysjaostojen yhdistyessä vuoden 1921 alussa tuli jaoston johtoon ylioppilas Väinö Rautio. Raution jälkeen jaostoa johti Jalo Kohonen vuodesta 1923 vuoteen 1926.⁵⁸ Kohosen siirryttyä valistustyöhön Moskovaan jaoston johtoon valittiin vuonna 1926 toveri Riikonen.⁵⁹ Johtajan lisäksi sivistysjaostossa oli töissä kolme ”inspektooria” eli tarkastajaa.⁶⁰

NEP:n alkuvuodet olivat vaikeaa aikaa suomalaisen sivistysjaoston toiminnalle. Sivistysjaoston työ oli lähes olematonta vuoden 1921 lopussa taloudellisten vaikeuksien takia. Vuonna 1922 Narkompros melkein lakkautti koko jaoston, mutta VKP:n suomalaisten järjestöjen keskus toimisto puuttui asiaan ja jaosto sai jatkaa toimintaansa. Samalla sen henkilökunnan määräksi vahvistettiin neljä henkeä. NEP:n hankalien alkuvuosien jälkeen jaoston toiminta elpyi pikkuhiljaa. Se keskittyi enimmäkseen ”antamaan oikeaa linjaa ja aatteellista johtoa suomenkieliselle sivistys- ja valistustyölle”. Kansanvalistukseen ja koulutukseen kiinnitettiin eniten huomiota, ja poliittinen valistus jätettiin puolue-elimien hoidettavaksi.⁶¹

Puolue-elimet myös päättivät suomalaisen sivistysjaoston linjasta. Vaikka suomalainen sivistysjaosto toimi Narkomprosin vähemmistökansallisuuksien osaston alaisuudessa, vastasi se tosiasiasa toiminnastaan VKP:n suomenkielisten järjestöjen keskus toimistolle. Marraskuussa 1921 Jalo Kohonen lähetti keskus toimistolle ehdotuksen suomenkielisen sivistystyön ja sivistysjaoston työn järjestämisestä Pietarin läänissä. Kohonen oli huolissaan valistustyön tilasta ja vaati, että suomenkielinen kansanvalistustyö oli otettava ”iskutehtäväksi”. Keskus toimiston tehtäväksi hän katsoi huolehtia, että työhön komennettiin puoluevoimia ja että puoluejärjestöt kontrolloisivat työtä

⁵⁸ Nevalainen 2002. 238–239; Suomalaisia Neuvostoliitossa; Punaisen aallon ajelemana, 120–195. Suomalaisen sivistysjaoston johtaja Jalo Kohonen oli suomenkieliseen valistukseen, sekä poliittiseen että kansanvalistukseen, Leningradissa eniten vaikuttanut henkilö 1920-luvulla. Työssään sivistysjaostossa ja myöhemmin Moskovassa Kohonen asetti suomalaisen valistustyön suuntaviivat. Rautatieläisperheeseen syntynyt Jalo Johan Kohonen (s. 20.8.1884 Viipurissa) opiskeli Helsingissä filosofian kandidaatiksi ja hänet valittiin vuoden 1917 eduskuntavaaleissa Suomen sosialidemokraattisen puolueen kansanedustajaksi. Punaisen kansanvaltuuskunnassa vuonna 1918 Kohonen vastasi raha-asioista. Kansalaissodan jälkeen Kohonen pakeni Ruotsin kautta Venäjälle. Hän oli yksi SKP:n perustajajäsenistä ja yksi perustavan kokouksen sihteereistä. Kohonen siirtyi jossain vaiheessa Petroskoihin, jossa hän toimi 1920–30-lukujen vaihteesta alkaen Petroskoissa Punainen Karjala -lehden toimitussihteerinä ja kulttuuritoimittajana. Kohonen oli jo tuolloin pahasti alkoholisoitunut ja katkeroitunut. Yrjö Kultajärven mukaan Kohonen menetti 1930-luvulla uskonsa kommunismiin ja Neuvostoliittoon ja suhtautui kriittisesti Karjalan suomalaiseen johtoon. Kohosen suuntautuminen tiedettiin yleisesti Karjalan suomalaisten keskuudessa. Stalinin vainojen alkaessa Karjalassa alkoi Kohonen suunnitella Kultajärven mukaan Suomeen pakenemista, mutta heikko terveys esti suunnitelman toteutumisen. Kohonen erotettiin toimittajan työstä joskus vuoden 1936 tietämillä. Häntä ei kuitenkaan ehditty vangita, vaan hän kuoli lehden toimituksessa sijainneessa asuinkopissaan alkoholin ja lääkkeiden aiheuttamaan sydänkohtaukseen vuonna 1936 tai 1937.

⁵⁹ Politprosvettijärjestöille, Vapaus 7.4.1926.

⁶⁰ Kolmannen rintaman osa Inkerissä v. 1925, Työläisen ja talonpojan kalenteri 1926.

⁶¹ Suomalaisten kollektiivien lääninkonferenssi, Vapaus 20.3.1923; Piirteitä VKP:n suomalaisten järjestöjen keskus toimiston toiminnasta, Vapaus 24.4.1923.

VKP:n ohjeiden mukaan. Kohonen vaati keskustoimistoa ottamaan Inkerin kysymyksen vakavan harkinnan alaiseksi. Tähän piti ryhtyä inkeriläisten vastavallankumouksellisten harjoittaman agitaation ja kulttuuriautonomiavaatimusten vuoksi. Kulttuuriautonomiavaatimukset saattoi Kohosen mielestä parhaiten tukahduttaa asettamalla etusijalle poliittisen valistustyön. Hän väitti, että valistustyöstä vastanneet inkeriläiset kommunistit toimivat liian vapaasti ja ilman puolueen kontrollia. Kohonen vaatikin puolueen ja sivistysjaoston kontrollin tiukentamista, etteivät vastavallankumoukselliset pääsisi pesiytymään poliittiseen valistustyöhön. Käytännön ratkaisuksi Kohonen ehdotti kuhunkin Pietarin läänin ujestiin oman suomenkielisen kansanvalistusosaston perustamista.⁶²

Koko Neuvostoliiton suomenkielisten valistustyön johto ja hallinto olivat NEP:n alkuvuodet Leningradissa, mutta vuonna 1926 ne keskitettiin Moskovaan. Pääkaupunkiin perustettiin valistusasiain kansankomissariaatin vähemmistökansallisuuksien neuvoston alaisuuteen Pohjoisten kansallisuuksien ja suomalaisten valistusosasto (Narkompros sovnatsmen otdel severnih narodnostei i finnov, myöhemmin suomalais-ugrilaiset kansallisuudet), jonka toiminta käsitti koko Neuvostoliiton. Sen tehtäviin kuului yhteiskunnallinen kasvatus, poliittinen valistustyö, ammattikasvatus, julkaisutoiminta ja yleinen valistustyö. Osaston johtajaksi siirtyi sivistysjaoston johtaja Jalo Kohonen. Uuden osaston perustamista perusteltiin sillä, että tähän asti asioita oli hoitanut Leningradin suomalainen sivistysjaosto, jolla ei ollut edustusta Moskovassa. Kaikki suuremmat asiat päätettiin kuitenkin vähemmistökansallisuuksien neuvostossa.⁶³

Valistustyönorganisaatio muuttui syksyllä 1927 Leningradin läänissä aluejakomuutoksen myötä. Uusi Leningradin oblasti jaettiin okrugoihin (piirikunta) ja ne rajoneihin (piiri). Myös valistusorganisaatiot uusiutuivat ja valistustyön rakenne muuttui. Leningradin okrugan rajoneista 11:ssä asui suomenkielistä väestöä ja niissä oli suomenkielisiä valistusjärjestöjä. Valistusasioiden hallinnollisena elimenä uudessa järjestelmässä rajonissa oli rajonin toimeenpanevan komitean yleinen osasto. Jokaiseen rajoniin tuli inspektori, koulujen tarkastaja ja metodisen työn ohjaaja. Poliittisen valistustyötä tuli johtamaan ”raipolitprosevetorganisaattori” eli piirin poliittisen valistustyön organisaattori. Viiteen rajoniin oli saatu lokakuussa 1927 suomen ja venäjän kielen taitoiset inspektorit, kolmeen muuhun sellainen oli odotettavissa lähiaikoina. Moniin rajonien toimeenpaneviinkomiteoihin oli valittu myös muita suomenkielisiä työntekijöitä. Suomenkielistä

⁶² Ohjeita, kiertokirjeitä ym. sekalaista, TsGAIPD SPb, f. 16, op.12, d. 11696.

⁶³ Pohjoisten kansallisuuksien ja suomalaisten valistusosasto perustettu Moskovassa, Vapaus 16.3.1926.

valistustyötä ohjasivat Leningradin oblastin kansanvalistusosaston ja Leningradin okrugan kansanvalistusosaston suomenkieliset työntekijät.⁶⁴

⁶⁴ Valistustyön järjestelystä rajoneerauksen jälkeen, Vapaus 13.10.1927.

2.1.3 VKP:n suomalaiset järjestöt

Syksyllä 1919 SKP päätti siirtää Neuvosto-Venäjän suomalaisten keskuudessa tapahtuvan työn VKP:lle. Tätä varten tarvittiin toiminnan yhdistävä keskuselin. Joulukuussa 1919 perustettiin VKP:n keskuskomitean päätöksellä VKP:n suomalaisten järjestöjen keskustoimisto. Samoihin aikoihin VKP ryhtyi vähentämään kielellisten vähemmistöjen toimintaa puolueessa. Helmikuussa 1920 VKP hyväksyi ohjesäännön, jonka mukaan propaganda- ja agitaatiotyön ohjaamiseksi ja yhdistämiseksi kansallisuuksien keskuudessa perustettiin VKP:n keskuskomitean yhteyteen kansalliset toimistot. Jos ohjesääntöä olisi noudatettu kirjaimellisesti, olisi suomenkielinen keskustoimisto pitänyt perustaa Moskovaan. VKP kuitenkin katsoi, että suomenkielisen toiminnan keskuksiksi oli jo muodostunut Pietari, joten toimisto perustettiin sinne. SKP:n alaisuudessa olleet kustannustoiminta, kirjapaino ja Vapaus-lehti siirtyivät uudelle toimistolle.⁶⁵

Keskustoimiston jäsenet valittiin VKP:n suomalaisten järjestöjen vuosittaisessa konferenssissa ja päätöksen vahvisti VKP:n keskuskomitea. Keskustoimiston ensimmäisiä työntekijöitä olivat suomalaiset kommunistit Väinö Jokinen, Kustaa Rovio ja Kalle Lepola. Toimiston päätehtävä oli kommunistisen tietoisuuden levittäminen suomenkielisten keskuudessa. Keskustoimiston tuli saada suomalaiset työmiehet ja talonpojat VKP:een, välittää suomalaisille VKP:n määräyksiä ja kiertokirjeitä, kustantaa suomenkielistä kommunistista kirjallisuutta ja levittää sitä sekä kehittää suomenkielistä agitaatio- ja järjestötoimintaa. Toiminnan tuli rajoittua agitaatio- ja propagandatyöhön eikä keskustoimistosta saanut kehittyä kansallista puoluetta.⁶⁶

Vuoden 1921 alussa keskustoimisto oli komentanut jo noin 250 henkeä erilaisiin puolue-, neuvosto- ja sotilaspoliittisiin tehtäviin, joista 64 henkeä työskenteli sotilasjoukoissa, virastoissa ja puoluetöissä Karjalassa, Muurmannissa, Siperiassa ja Pietarin läänissä. Päähuomio oli kiinnitetty poliittiseen valistukseen. Keskustoimisto oli mukana puoluekoulujen luentosuunnitelmien laatimisessa, järjesti luentoja nuorisolle ja auttoi poliittisten kurssien järjestämisessä puolueyöntekijöille.⁶⁷

Keskustoimisto liitettiin syksyllä 1922 VKP:n keskuskomitean määräyksellä keskuskomitean luoteisen aluetoimiston alaisuuteen sen osastoksi. Luoteinen aluetoimisto oli perustettu Pietarissa

⁶⁵ Suomalaiset Venäjän kommunistisessa puolueessa, Vapaus 19.1.1921.

⁶⁶ Saarela 1996, 66.

⁶⁷ Suomalaiset Venäjän kommunistisessa puolueessa, Vapaus 21.1.1921.

syksyllä 1921 ja sen toimialueena olivat Pietaria lukuun ottamatta Murmansk, Petroskoi, Tserepovets, Novgorod ja Pihkova. Itse asiassa Leningradin kaupungin ja läänin puoluetoimistot ja luoteinen aluetoimisto muodostivat käytännössä yhtenäisen kokonaisuuden. Luoteinen aluetoimisto lakkautettiin marraskuussa 1927.⁶⁸ Keskustoimisto liitettiin luoteiseen aluetoimistoon, koska sen suhdetta VKP:een haluttiin lujittaa. Tähän asti keskustoimisto oli toiminut itsenäisesti vähemmistökansallisuuksien puolueyön ohjeiden mukaan, ja lähettänyt kerran kuussa toimintaselostuksensa VKP:n keskuskomitealle Moskovaan. Luoteisen aluetoimiston alaisuudessa keskustoimisto alkoi työskennellä sen ohjeiden mukaan.⁶⁹

Pekka Nevalaisen mukaan keskustoimisto olisi lakkautettu vuoden 1922 lopussa ja toimiston lakkauttamisen jälkeen valistustyö olisi siirtynyt Pietarin läänin suomalaiselle valistusjaostolle.⁷⁰ Tieto ei kuitenkaan pidä paikkaansa, sillä keskustoimisto jatkoi toimintaansa samannimisenä luoteisen aluetoimiston alaisuudessa syksystä 1922 vuoteen 1927 asti.⁷¹ Myös Vapaus-lehti pysyi keskustoimiston julkaisemana vuoden 1926 puoliväliin asti. Loppuvuoden 1926 lehteä julkaisi Lännen vähemmistökansallisuuksien keskuskustannusliike, mutta lehti pysyi edelleen keskustoimiston äänenkannattajana. Vuoden 1927 alussa keskustoimiston lopetettua toimintansa lehteä alkoi julkaista SSSR:n kansojen keskuskustantamo.⁷²

Pietarin läänissä suomenkielisestä puolueyöstä keskustoimiston alaisuudessa vastasi syksyllä 1918 perustettu VKP:n Pietarin kuvernementtikomitean eli lääninkomitean suomalainen osasto, jonka tehtävä oli luokkatietoisien poliittisen linjan luominen koko Venäjän suomalaisen väestön keskuudessa Karjalassa, Siperiassa, Muurmanskissa ja erityisesti Inkerissä.⁷³ Osasto toimi aina vuoden 1927 loppuun asti, jolloin se lakkautettiin ja tehtävät annettiin VKP:n Leningradin aluekomitean sihteeristölle.⁷⁴

Kuvernementtikomitean suomalainen osasto oli pääroolissa suomenkielistä poliittista valistustyötä suunniteltaessa ja toteutettaessa Pietarin läänissä. Vaikka suomenkielinen sivistystyö oli nimellisesti annettu Narkomprosin alaiselle suomalaiselle sivistysjaostolle, kuvernementtikomitean suomalainen osasto vastasi kuitenkin työstä ja teki yhteistyötä sivistysjaoston kanssa. Suomalaisten kommunistien joukko oli niin pieni, että monesti samat henkilöt toimivat sekä valtionhallinnossa

⁶⁸ Levkoev 1995, 42–44.

⁶⁹ Piirteitä VKP:n suomalaisten järjestöjen keskustoimiston toiminnasta, Vapaus 3.4.1923.

⁷⁰ Nevalainen 2002, 247.

⁷¹ VKP:n suomenkielisten järjestöjen kolmas yleisvenäläinen konferenssi, Vapaus 20.3.1923.

⁷² Vapauden toimituksen ja konttorin siirtyminen, Vapaus 30.6.1926; Kts. Vapaus 1927.

⁷³ Suni 2000, 77.

⁷⁴ Suni 2000, 78.

että puolueen järjestöissä. VKP:n Pietarin läänin suomenkielisten järjestöjen toinen konferenssi totesi joulukuussa 1921, että ”suomalainen jaosto veloitetaan kehittämään suomalaisen sivistysjaoston kanssa mahdollisimman kiinteä yhteistoiminta auttaen sitä kaikin mahdollisin keinoin niin hyvin aatteellisessa järjestelyssä kuin myös taloudellisten vaikeuksien voittamisessa ja antaen sille toimintakykyisen koneiston luomisen avuksi tarpeellisia toimitsijavoimia”.⁷⁵ Puolue-elimet veloitettiin toimimaan sivistysjaoston apuna niin poliittisessa valistustyössä, opettajien koulutuksessa kuin maatalouskasvatuksessakin, sillä suomenkielisen väestön valistamisessa oli paljon työtä.⁷⁶

Osaston toiminnasta vastasi viisihenkinen kollegio. Ensimmäiset viisi työntekijää valittiin keväällä 1921. Läänin suomenkielisten järjestöjen konferenssissa valitettiin osaston työtä tehottomaksi muun muassa työvoiman puutteen vuoksi.⁷⁷ Kollegioon kuului yksi sihteeri ja neljä organisaattoria. Ensimmäisen organisaattorin tehtäväksi oli annettu kylien kiertäminen, suomalaisten kollektiivien eli puolueosastojen johtaminen, luentojen pitäminen poliittisista kysymyksistä ja agitaatiotyön johtaminen liikeyrityksissä ja tuotantolaitoksissa. Toisen organisaattorin vastuulla olivat naisasiat ja talonpojat. Kolmas organisaattori kävi pitämässä luentoja suomalaisissa kollektiiveissa, johti klubyötä, koululaistoimintaa, opettajia ja Komsomolia (kommunistinen nuorisoliitto). Neljäs organisaattori vastasi käännös- ja toimistotöistä. Sihteeri, joka oli osaston johtaja, käänsi ohjeita venäjältä suomeksi. Sihteerinä toimi tuolloin suomalainen kommunisti Kustaa Mikko Evä. Osaston tehtäväksi oli annettu työn tekeminen, myös poliittinen valistustyö, suomalaisten kommunistipuolueen jäsenten ja jäsenkandidaattien, puolueettomien, naisten ja Komsomolin parissa eli toisin sanoen kaikkien suomenkielisten parissa.⁷⁸

Valtion virastojen oli raportoitava toiminnastaan puolue-elimille, niin myös suomenkielisten virastojen ja laitosten. Suomalaisen osaston työkenttä oli näin ollen hyvin laaja. Siihen kuului niin koulujen, lehdistön, korkeakoulujen kuin maaseudun väestönkin valvonta. Esimerkiksi vuonna 1925 osaston tehtäväksi oli määritelty Vapauden kirjeenvaihtajien konferenssin järjestäminen, työkoulujen opettajien konferenssin järjestäminen, kommunistisesta yliopistosta valmistuneiden työhön määrääminen, talonpoikien konferenssin järjestäminen, puolueeseen kuulumattomien

⁷⁵ Sivistys ja poliittinen valistustyö Pietarin läänissä, Vapaus 1.12.1921.

⁷⁶ Suomalaisten lääninosastojen toiminta Pietarin läänissä, Vapaus 20.3.1923.

⁷⁷ Äskeinen lääninkonferenssimme, Vapaus 7.5.1921.

⁷⁸ Plan raboti seksii na pervii palugodie 1922/ Plan raboti finseksii agitotdela PGK, TsGAIPD SPb, f. 16, op. 12, d. 11812.

talonpoikien aktivointi sekä työ työläisten ja talonpoikien keskuudessa.⁷⁹ Tammikuussa 1927 osasto oli määritellyt itselleen tehtäviksi uskonnonvastaisen propagandan, Suomen vallankumouksen vuosipäivän juhlistamisen ohjaamisen, Leninin päivän vieton ohjaamisen, neuvostojen vaalikampanjan ohjaamisen, puoluevalistuksen maaseudulla, puolueuuteen perehdyttämisen kaupungissa, ”voimaperäisen” työn suomalaisen osaston keskuudessa ja perehdyttämisen Kominternin (kommunistinen internationaali) täysistunnon päätöksiin. Vuosipäivien viettoa ohjattiin järjestämällä yleiskaupunkilainen kokous suomalaisille työläisille, uskonnonvastaista työtä tehtiin keräämällä ja perehtymällä erilaiseen materiaaliin ja neuvostojen vaaleihin ohjattiin antamalla Vapaus-lehdessä neuvoja vaaleihin osallistumisesta ja pitämällä aiheesta esitelmää kokouksissa. Puoluevalistusta maaseudulla hoidettiin tekemällä tarkastuskäynti yhteen kiertokouluun Trotskin ujestissa (entinen Hatsina). Leningradissa taas puolueuuteä ohjattiin tekemällä tarkastuskäynti suomalaisten keskuuteen Viipurin puolen kaupunginosassa. Suomalaisen osaston työtä tehostettiin kutsumalla koolle puolueaktiiveja. Samoin perehdyttiin Kominternin päätöksiin yhteisellä puoluejäsenien kokouksella. Saman vuoden toukokuussa osaston toimintaan kuului puoluevalistusta ja joukkotyötä agitaatio- ja propagandakysymyksissä, painotuotteiden hoitamista, uskonnonvastaista työtä, neuvostojen työn ohjaamista oblastissa, työtä köyhien parissa, puolueuuevostokoulun ja kommunistisen yliopiston päättäjien järjestämistä sekä koululaisten ja opiskelijoiden ohjaamista kesälomien aikana. Syyskuussa suunniteltiin puoluevalistusverkon täydentämistä ja lokakuussa tartuttiin asiassa toimeen. Syys- ja lokakuussa tarkistettiin myös piirikomiteoiden suomalaisten työntekijöiden toiminta, ohjattiin vallankumouksen 10-vuotisjuhliin valmistautumista ja ohjattiin kollektiivien ja solujen työtä.⁸⁰

Puolueen kuvernementtikomitean alaisille vähemmistökansallisuuksien osastoille annetun asetuksen mukaan osastojen tehtävä oli järjestää luentoja ja keskustelutilaisuuksia omalla kielellään niin puolueen jäsenille kuin suurille kansanjoukoillekin, harjoittaa suullista ja kirjallista propaganda- ja agitaatiotyötä, julkaista aikakausjulkaisuja ja kirjallisuutta ja tutustua vastaavien neuvostolaitosten osastojen toimintaan.⁸¹ Osaston tehtäviin kuului myös agitaatiotyöntekijöiden koulutus ja agitaatiotyön järjestäminen läänin alueella. Osasto järjesti omia kurssiaan agitaatiotyöntekijöille ja määräsi näiden työpaikat läänin alueella, jonne kurssilaiset lähetettiin työhön. Kurssien ohjelma valmistettiin esimerkiksi yhdessä Leningradin kommunistisen yliopiston opettajien ja opiskelijoiden

⁷⁹ Suomalaisen seksijan toimintasuunnitelma vuodelle 1925, TsGAIPD SPb, f. 16, po. 12, d. 11977.

⁸⁰ Plani raboti finskoi seksii Leningradskova gubkoma RKP(b) na 1927, TsGAIPD SPb, f. 16, op.12, d. 12092.

⁸¹ Asetus puoluekomiteain agitatsioon osastojen vähemmistökansallisuusosastoissa ja kansallisuusjaostoista vuodelta 1921, TsGAIPD SPb, f. 16, op.12, d. 11696.

kanssa.⁸² Osasto järjesti kursseja myös muille valistustyöntekijöille, kuten esimerkiksi lukutuvanhoitajille ja antoi valistustyöntekijöille ohjeita Vapaus- ja Punainen valistustyö -lehtien kautta. Tehtäviin kuului myös kirjallisuuden levittämiskampanjoiden järjestäminen ja käytännön ohjeiden ja neuvojen antaminen valistustyöntekijöille.⁸³

Viiden työntekijän saaminen osastolle vuonna 1921 ei poistanut kokonaan osaston työntekijäpuolaa. Poliittisia toimitsijoita ei riittänyt maaseudulle asti, jossa suomenkielinen toiminta oli vuoden 1921 lopussa vielä heikkoa kielitaitoisten työntekijöiden puutteen vuoksi. Parhaiten toiminta oli saatu käyntiin Pietarin ujestissa, mutta esimerkiksi Jamburgin eli Jaaman ujestissa ei ollut edes aloitettu toimintaa, vaikka ujestissa oli 23 000 suomenkielistä asukasta. Osastolla oli vuoden 1921 lopussa Pietarin läänin alueella kaikkiaan 36 organisaattoria, joista Pietarin ujestissa kahdeksan, Slysissä 11, Pietarhovissa neljä ja Detskoje Selossa kolme. Organisaattorit olivat joutuneet huolehtimaan myös klubi- ja lukutupatoiminnasta, vaikka se olisi oikeastaan kuulunut Narkomprosin suomalaiselle sivistysjaostolle. Koska sivistysjaostolla ei ollut tarpeeksi työvoimaa, puolueen toimitsijat hoitivat työn.⁸⁴

Työn tehostamiseksi osasto vaati alaisuudessaan toimivilta valistusjärjestöiltä toiminnan keskittämistä ja pyrkimistä siihen, että jokaisella järjestöllä olisi tarkka työsuunnitelma. Keväällä 1923 osasto antoi erityistä kiitosta Karhelan kylän keskusklubille, joka oli keskittänyt toimintansa onnistuneesti. Keskusklubin alaisuudessa toimi kolme poliittista ja seitsemän taloudellista järjestöä.⁸⁵

Suomalaisen osaston toimisto sijaitsi Pietarissa, Smolnassa huoneessa 80. Samassa huoneessa toimi myös VKP:n suomalaisten järjestöjen keskuustoimisto. Muutaman huoneen päässä, numerossa 67, toimi myös VKNL:n (Venäjän kommunistinen nuorisoliitto eli Komsomol) Pietarin lääninkomitean suomalainen osasto. Puolue-elinten ja valtionviranomaisten tiiviistä yhteystyöstä kertoo se, että Smolnassa sijaitsi myös kansallisuusasiain kansankomissariaatin Pietarin läänin suomalainen osasto, joka oli siis valtionhallinnon alainen.⁸⁶

⁸² Suomalaisen seksian työsuunnitelma luoteisessa oblastissa 1.1.1926–1.4.1927, TsGAIPD SPb, f. 16, op.12, d.12039.

⁸³ Tietoja joukkotyöstä suomalaisten keskuudessa Leningradissa ja läänissä lokakuusta 1926 kesäkuuhun 1927, TsGAIPD SPb, f. 16, op.12, d. 12096.

⁸⁴ VKP:n Pietarin komitean suomalaisen osaston toiminta, Vapaus 10.12.1921.

⁸⁵ Suomalaisten kollektiivien lääninkonferenssi, Vapaus 20.3.1923.

⁸⁶ Työläisen ja talonpojan kalenteri 1923.

Kuvernementtikomitean suomalaista osastoa seuraavalla hallinnon tasolla toimi NEP-kauden lopussa VKP:n luoteisen alueen suomalainen osasto, joka vastasi suomenkielisestä toiminnasta Leningradin läänin lisäksi myös Karjalassa ja Muurmanskissa.⁸⁷ Osaston toiminta taas tapahtui läänin agitaatio- ja propagandaosaston valvonnassa.⁸⁸ Kuvernementtikomitean osastosta alemmalla hallinnon tasolla toimivat ujeesteissa ujestikomiteoiden VKP:n vähemmistökansallisuuksien agitaatio-osastot ja niiden suomenkieliset elimet. Vuonna 1923 toimi ainakin kahdessa ujestissa VKP:n suomalaiset osastot, Pietarin ujestissa ja Trotskin (Hatsinan) ujestissa. Muita ujesteja ei mainita Työläisen ja talonpojan kalenterissa, joten luultavasti niissä ei ollut suomenkielisiä osastoja.⁸⁹ Nämä agitaatio-osastot vastasivat muun muassa talonpoikien puoluekoulujen, Komsomolin talonpoikaiskoulujen ja puolueen jäsenten kurssien järjestämisestä.⁹⁰

2.1.4 Opettajat poliittisiksi valistajiksi

Bolsevikit tarvitsivat opettajia poliittiseen valistustyöhön, sillä neuvostokansalaisten kasvattaminen oli aloitettava koulusta. Koululaitoksesta vastanneen Narkomprosin ensimmäinen tavoite opettajien suhteen oli tutustuttaa opettajat uuteen edistykselliseen opetustapaan. Poliittista törmäystä opettajien kanssa haluttiin välttää kaikin keinoin, vaikka 1920-luvun neuvostokoulujen opettajat olivat vielä suurimmalta osalta ei-marxilaisia ja uskovaisia.⁹¹

Bolsevikeille ei kuitenkaan riittänyt pelkästään koulussaan poliittisesti valveutunut opettaja. Opettajia vaadittiin ottamaan osaa monenlaiseen yhteiskunnalliseen työhön. Heidän piti huolehtia paikkakunnillaan myös koulun ulkopuolisesta valistustyöstä, ja työskennellä niin lasten, nuorten kuin aikuistenkin parissa. Opettajien velvollisuudeksi katsottiin osallistua lukutaidottomuuden kitkemiseen, lukutupien hoitoon ja pioneeri- ja Komsomol-toimintaan. Virallinen opettajaihanne muotoutui 1920-luvun alussa: tärkeintä bolsevikeille oli opettajan sosiaalinen ja poliittinen aktiivisuus. Opetuskyvyt olivat vähemmän tärkeitä. Paikkakunnalla tehtävä poliittinen työ haittasi opetuksen tasoa, eikä opettajille jäänyt enää aikaa opiskelulle. Sellaiset opettajat, jotka eivät

⁸⁷ Suomalaisen seksian työsuunnitelma luoteisessa oblastissa 1.1.1926–1.4.1927, TsGAIPD SPb, f. 16, op. 12, d. 12039.

⁸⁸ Suomalaisen kollektiivien lääninkonferenssi, Vapaus 20.3.1923.

⁸⁹ Työläisen ja talonpojan kalenteri 1923.

⁹⁰ Leningradin ujestikomitean VKP(b):n vähemmistökansallisuuksien agitosaston työsuunnitelmia suomalaisten keskuudessa ujestissa 10/1926–3/1927, TsGAIPD SPb, f. 16, op. 12, d. 12041. Kts. liite 3.

⁹¹ Fitzpatrick 1979, 19.

omaksuneet kommunistista ideologiaa poistettiin kouluista tai siirrettiin muihin tehtäviin luokkataistelun nimissä.⁹²

Neuvostokoulujen opettajat työskentelivät koko 1920-luvun vaikeissa olosuhteissa. Opettajia pidettiin yleisesti luokkavihollisina, sillä he edustivat monesti vanhaa intelligentsijaa. Paikalliset puoluejärjestöt ahdistelivat opettajia ja vaikeuttivat näiden työtä. Henkisen paineen lisäksi opettajat kärsivät myös taloudellisesti, sillä heidän palkkansa oli hyvin matala.⁹³

Suomenkielisellä perusopetuksella oli pitkät perinteet Pietarissa ja Inkerissä jo 1800-luvulta lähtien. Lokakuun vallankumouksen jälkeen suomalaiset punapakolaiset ottivat johtaakseen myös koululaitoksen. Entisellä tsaarinaikaisella suomalaisella koululaitoksella ei katsottu olevan mitään virkaa, sillä se oli ollut liian porvarillinen ja sidoksissa luterilaiseen kirkkoon. Entinen koululaitos hajotettiin, mutta uusi saatiin tilalle vasta 1920-luvun alussa kansalaissodan ja sotakommunismin vuosien jälkeen. Vanhoista opettajista oli suuri osa paennut kansalaissodan vuosina Suomeen tai Viroon. Jäljellä olevista monet erotettiin, sillä inkeriläistä opettajakuntaa pidettiin porvarillisena ja sen pelättiin harjoittavan vastavallankumouksellista toimintaa. Tilalle palkattiin punapakolaisia, joista suurimmalla osalla ei ollut mitään kokemusta tai koulutusta opettajan työhön. Uusia opettajia alettiin kouluttaa ensin lyhyillä, kolmen kuukauden mittaisilla kursseilla.⁹⁴

Ennen vallankumousta inkeriläisten sivistyksen kehtona oli toiminut Kolppanan opettaja- ja lukkariseminaari, joka oli kouluttanut valtaosan vallankumouksen aikoina työskennelleistä inkeriläisistä opettajista. Seminaari koki romahduksen vuonna 1919, kun se jäi valkoisen kenraalin Judenitsin hyökkäyksen jalkoihin. Seminaarin opettajia ja oppilaita pakeni Suomeen ja Viroon. Jäljelle jääneet inkeriläiset opettajat alkoivat kuitenkin heti vuonna 1920 järjestää Kolppanaan suomenkielisiä pedagogisia kursseja. Saman vuoden syksyllä seminaari muutti Hatsinan kaupunkiin ja alkoi käyttää suomalaisen opettajaopiston nimeä. Suomalaisen valistusjaoston mielestä opisto oli kuitenkin poliittisesti väärillä teillä. Jaosto erotti entiset opettajat ja määräsi opistoon opettajiksi punapakolaisia ja inkeriläisiä kommunisteja. Näiden opettajien ammattitaito ei ollut kuitenkaan häävi. Esimerkiksi fysiikan ja kemian lehtoriksi valittiin sähkömonttööri Teemu Kallio, yhteiskuntaopin ja historian luennoitsijaksi entinen työväentalon vahtimestari J. Vatanen sekä matematiikan ja suomen kielen lehtoriksi viipurilaisen Työ-lehden entinen toimittaja Matti Pirola.

⁹² Iliukha 2002, 53–56.

⁹³ Fitzpatrick 1979, 30–31.

⁹⁴ Nevalainen 2002, 238.

Vuonna 1922 opisto muuttui Trotskin pedagogiseksi teknikumiksi ja sen johtajaksi nimitettiin inkeriläinen kommunisti Pekka Meijer. Syksyllä 1925 teknikumi siirrettiin Leningradiin.⁹⁵

Kommunistit saivat vähitellen jalansijaa suomenkielisessä pedagogisessa teknikumissa. Vuonna 1921 teknikumista valmistuneiden joukossa oli VKP:n tai Komsomolin jäseniä ja kandidaatteja vain yksi prosentti. Vuonna 1922 heitä oli 20 prosenttia, seuraavana vuonna 45 prosenttia ja vuonna 1924 peräti 80 prosenttia. Vuonna 1925 jopa 95 prosenttia olisi Jalo Kohosen mukaan ollut kommunisteja. Tieto voi hyvin pitää paikkansa, sillä kouluun valittiin oppilaat puolue-, Komsomol- tai ammattijärjestöjen suositusten mukaan.⁹⁶

Oma suomenkielinen pedagoginen teknikumi oli korenizatsija-politiikan oppien mukainen, sillä politiikan mukaan vähemmistökansallisuuksien oli saatava opetusta omalla äidinkielellään. Tätä varten tarvittiin opettajia oman kansallisuuden joukosta. Opettajia koulutettiin kansallisissa pedagogisissa teknikumeissa, joilla oli oma venäläisten koulujen ohjelmasta poikkeava opetusohjelma. Ohjelmassa painotettiin äidinkielen opetusta ja kotiseudun, tässä tapauksessa Inkerin, tuntemusta.⁹⁷

Vähemmistökansallisuudet jaettiin kolmeen ryhmään, sen mukaan kuinka kulttuurisesti kehittyneiksi ne katsottiin. Ryhmään A kuuluivat kaikista takapajuisimmiksi luokitellut kansat, kuten monet suomensukuiset kansat, esimerkiksi votjakit ja marit. Ryhmään B kuuluivat kansat, joiden kieli oli kehittyntä ja joilla oli omankielinen kirjallisuus. Suomalaisten lisäksi B-ryhmään kuuluivat muun muassa latvialaiset, saksalaiset, puolalaiset, virolaiset, ukrainalaiset, valkovenäläiset, juutalaiset, armenialaiset ja kreikkalaiset. Tämän ryhmän opetusohjelmaan kuului teknikumeissa eniten äidinkielen tunteja. Ryhmä V, johon kuuluivat esimerkiksi tataarit ja korealaiset, oli A- ja B-ryhmien välillä.⁹⁸

Venäläisten kollegojensa tavoin myös suomalaiset opettajat veloitettiin ottamaan osaa poliittiseen valistustyöhön työpaikkakunnillaan. Lokakuussa 1922 Pietarin läänin opettajien kokous päätti velvoittaa opettajat työnsä ohella ohjaamaan ja avustamaan Komsomolin suomenkielisiä kollektiiveja ja niiden opiskelutoimintaa. Opettajat saivat kirjalliset ohjeet suomenkieliseltä

⁹⁵ Nevalainen 2002, 41; Kälviäinen 1938.

⁹⁶ Kolmannen rintaman osa Inkerissä vuonna 1925, Työläisen ja talonpojan kalenteri 1926.

⁹⁷ Neuvostovallan kansallisten pedagogisten teknikumien opetusohjelmat, Kommunisti 15.9.1926.

⁹⁸ Neuvostovallan kansallisten pedagogisten teknikumien opetusohjelmat, Kommunisti 15.9.1926. ABV-jaottelu tulee venäjän kielestä ja vastaa latinalaisissa aakkosissa ABC-jaottelua.

sivistysjaostolta ja nuorisokeskukselta yhteistyötä varten. Ohjeissa opettajat veloitettiin tutustumaan nuorisoliikkeen toimintaan ja kiinnittämään lasten huomion koulussa nuorisoliikkeeseen, jotta lapset ymmärtäisivät jo varhain liikkeen tarkoituksen. Jos paikkakunnalta puuttui nuorisokollektiivi, oli opettajan perustettava se ja myöhemmin seurattava sen toimintaa. Jos kollektiivi oli jo olemassa, piti neuvotella sen toimitsijan kanssa yhteistyöstä. Tehokkaimmaksi opettajan apu katsottiin opintopiirien järjestämisessä ja ohjaamisessa. Poliittinen piiri oli näistä tärkein, mutta kaikki opettajat eivät voineet ottaa sitä johtaakseen, sillä tehtävään vaadittiin VKP:n jäsenyys. Muita piirejä, esimerkiksi soitto-, laulu-, näytelmä- ja voimistelupiirejä piti perustaa mahdollisuuksien mukaan, ja kollektiivin lehden tekoon oli otettava osaa. Ohjeet korostivat, että työn oli tapahduttava kommunistisessa hengessä. Opettajien osallistumista valvottiin kollektiivien kuukausiraporttien avulla, sillä niissä oli kerrottava kuka opettaja otti toimintaan osaa. Opettaja saattoi myös itse kirjoittaa selostuksen toiminnastaan kollektiivin selostuksen yhteyteen.⁹⁹

Opettajien muuttuminen valistuneiksi kommunistisiksi työntekijöiksi ei tapahtunut hetkessä, vaikka suomenkielisessä pedagogisessa tekniikassa opetus tapahtuikin kommunistisessa hengessä. Vapaus-lehdessä kirjoitettiin vuoden 1921 lopulla kuinka moni inkeriläinen valistustyöntekijä oli vielä porvarillinen ja kuinka he haaveilivat ”Lahtari-Suomesta”: ”Merkillepantavaa on Inkerin valistustyössä sitten se ilmiö, että osa valistustyöntekijöistä lähtee ajamaan erikoista inkeriläistä valistussuuntaa, s.o. läänin mittakaavassa olevaa kansallista, kuorensa sulkeutuvaa valistustyötä, joka ”ryssäläisyydestä” eristäytymällä kohottaa paikallis-natsionalistista itserakkautta ja pikkuporvarillista ”suomalaisuuden” henkeä.” Lehden mielestä inkeriläinen sivistyneistö pyrki edelleen valkoisen Suomen vaikutuspiiriin. Hyviä opettajia oli lehden mukaan liian vähän.¹⁰⁰

Pedagogisesta tekniikasta valmistui kuitenkin koko ajan uuden maailmankatsomuksen omaksuneita opettajia, jotka ottivat osaa myös poliittiseen valistustyöhön. Opettajia myös lisäkoulutettiin, erityisesti poliittisissa aineissa, suomalaisen sivistysjaoston omilla lyhyillä kursseilla koulujen loma-aikoina. Vapaus-lehdessä kirjoitettiin 1920-luvun alussa paljon opettajien, erityisesti inkeriläistä syntyperää olevien taantumuksellisuudesta ja uskonnollisuudesta. Vähitellen alkoi kuitenkin ilmestyä myös kiittäviä kirjoituksia. Monia opettajia keuhuttiin lehden palstoilla esimerkillisiksi valistustyöntekijöiksi. Yksi tällainen kiitosta saanut opettaja oli Latukan kyläkoulun opettaja Olga Juonolainen, joka ”uutteralla työllään on pannut valistustyön alulle” kylässään. Opettajien myötämielisyys neuvostovaltaa kohtaan näkyi lehden mukaan myös siinä, että 1920-

⁹⁹ Opettajien osanotto nuorisotoimintaan Pietarin läänissä, Vapaus 13.10.1922.

¹⁰⁰ Inkerin valistustyön suunta, Vapaus 8.12.1921.

luvun puolivälissä yhä useampi opettaja pyrki puolueen jäseneksi ja nuoremmat opettajat toimivat Komsomolin riveissä.¹⁰¹

Vuoden 1927 lopussa suomenkielisiä opettajia toimi koulutyönsä ohella 49 nuorisoliiton järjestössä, 33 kyläneuvoston osastossa, 112 talonpoikien keskinäisen avun komiteassa ja 42 naisten järjestössä. Koska suomenkielisten opettajien lukumäärää ei ole tiedossa, on vaikea arvioida oliko koulutyön ulkopuoliseen toimintaan osallistuneiden opettajien määrä suuri vai pieni. Jotain luvut kuitenkin kertovat opettajien harteille asetetuista odotuksista.¹⁰²

2.1.5 Lapset ja nuoret punaisina valistajina

Lasten ja nuorten kasvattamisella oli tärkeä rooli poliittisessa valistustyössä. Neuvostoihmisen muokkaaminen lähti jo varhaislapsuudesta. Lastentarhat, koulut sekä lasten ja nuorten poliittiset järjestöt valjastettiin uusien neuvostoihmisten kasvattamiseen. Lasten poliittisten järjestöjen tehtävänä oli kasvattaa tulevia luokkataistelijoita ja uhrautuvia ja velvollisuudentuntoisia jäseniä kommunistisen nuorisoliikkeen riveihin. Lasten järjestöissä lapsille pyrittiin antamaan tiedot yhteiskunnasta ja luokkataistelusta sekä herättämään lasten kiinnostus poliittisten tapahtumien seuraamiseen. Näin tapahtui myös suomenkielisisissä lastenjärjestöissä.¹⁰³

Lasten ja nuorten poliittinen liike jakaantui Neuvostoliitossa kolmeen osaan. Nuorimmat lapset, 6–9-vuotiaat kuuluivat lokakuulaisiin, 10–15-vuotiaat pioneereihin ja 16–28-vuotiaat nuorisoliittoon eli Komsomoliin. Pioneerit johtivat lokakuulaisia, komsomolilaiset pioneereja ja puolue puolestaan Komsomolia. Vuonna 1918 perustettu Komsomol oli järjestöistä vanhin. Pioneeriliike syntyi vuonna 1922 ja lokakuulaiset ryhmittivät omaksi järjestökseen vuonna 1924. Pioneerij- ja lokakuulaisten liike otti mallia porvarillisten maiden partioliikkeestä, jolta omaksuttiin muun muassa leikkejä, tervehdyksiä ja erilaisia aktiviteetteja.¹⁰⁴

Lasten suomenkielistä poliittista kasvatusta alettiin suunnitella Leningradin läänin alueella vuonna 1924 venäläisten esimerkin mukaisesti. 7–14-vuotiaille lapsille tarkoitetun varhaisnuorisotoiminnan tehtäväksi katsottiin jäsenten hankkiminen ja jäsenistön kasvatusta nuorisoliittoa varten. Päätehtävänä pidettiin kollektiivisen hengen luomista. Lasten kanssa tehtävään työhön ajateltiin sisältyvän koko

¹⁰¹ Punainen opettajaliike elpyy Inkerissä, Vapaus 21.18.1924; Latukan oloista, Vapaus 19.1.1926.

¹⁰² Taistelua ja voittoa Inkerissä, Vapaus 5.11.1927.

¹⁰³ Kansainvälinen kommunistinen lastenliike, Kommunisti 15.4.1925.

¹⁰⁴ Riordan 1990, 138–139.

yhteiskunnan eteenpäin vieminen.¹⁰⁵ Vuoden 1927 lopussa Leningradin läänissä toimi 36 suomenkielistä pioneeriosastoa, joissa oli 1355 pioneeria.¹⁰⁶

Varhaisnuorison järjestöjen toimintatavat olivat samankaltaisia kuin aikuisten järjestöjen. Kokouksissa lapsiin iskostettiin järjestötoiminnan periaatteita, opiskelu tapahtui piireissä ja renkaissa, ja niissä lapsille opetettiin muun muassa luokkatietoisuutta. Lisäksi pikkupioneerit retkeilivät, hoitivat kasvimaata, kalastivat, hakkasivat puita, voimistelivat ja urheilivat.¹⁰⁷ Pioneereille oli varattu myös rooli uuden neuvostokansalaisen kasvattamisessa. Lapsia laitettiin esimerkiksi valvomaan työläisten parakkeihin siisteyttä ja he saattoivat esimerkiksi herättää sellaiset, jotka nukkuivat saappaat jalassa.¹⁰⁸

Koululaisten opiskelu ei saanut päättyä koulutuntien jälkeen, vaan lasten haluttiin ottavan osaa erilaisiin valistusrientoihin aikuisten rinnalla. Tällaisia rientoja olivat muun muassa yhteisten vallankumousjuhlien järjestäminen ja vietto sekä auttaminen lukutuvissa ja järjestöissä.¹⁰⁹ Esimerkiksi Metsäpirtin kylässä Lesjen volostissa koululaiset tekivät läheistä yhteistyötä lukutuvan ja kyläneuvoston kanssa. Lähes kaikissa ääneenlukemistilaisuuksissa ja kokouksissa oli läsnä koululaisia, ja koululaisten tehtäviin kuului lukutuvanhoitajan auttaminen plakaattien, diagrammien ja albumien teossa.¹¹⁰

Pioneerien tehtäväksi maalla määriteltiin työskentely lukutuvassa, koulussa ja perheen keskuudessa. Vuonna 1927 kustannusosuuskunta Kirja julkaisi suomalaisen M. Airolan kirjan ”Ole valmis! Pioneerin käsikirja”, jossa annettiin lapsille yksityiskohtaisia neuvoja lukutupatyöskentelyyn. Kirjan mukaan lasten tuli avustaa lukutuvan puhtaanapidossa, heidän tuli lukea kirjoja ja sanomalehtiä ääneen lukutuvanhoitajan johdolla, kehottaa vanhempiaan ja kotiväkeä lukemaan lukutuvanhoitajan osoittamia kirjoja ja lehtiä, avustaa korjaustöissä ja kirjojen sitomisessa, auttaa ilmoitusten ja tunnuslauseiden paikoilleen laittamisessa ja levittää tietoa kokouksista ja luennoista, leikata ja liimata juttuja sanomalehdistä lukutuvanhoitajan ohjeiden mukaan, noutaa tuvan posti ja koristaa tupa juhliä varten. Lapset saattoivat myös järjestää tupaan pioneerien sopukan, jos pioneereilla ei ollut omaa huoneistoa. Myös seinälehteen kehoitettiin tekemään oma osasto. Perheen

¹⁰⁵ Varhaisnuorison järjestäytyminen, liikkeen tarpeellisuudesta, Vapaus 6.5.1924; Varhaisnuorison järjestäytyminen, järjestökasvatuksen tehtävistä, Vapaus 17.5.1924.

¹⁰⁶ Taistelua ja voittoa Inkerissä, Vapaus 5.11.1927.

¹⁰⁷ Varhaisnuorison järjestäytyminen, toimintatavoista, Vapaus 10.6.1924.

¹⁰⁸ Vihavainen 1998b, 311.

¹⁰⁹ Lasten osanotosta politprosvettityöhön, Punainen valistustyö toukokuu 1926.

¹¹⁰ Metsäpirtin koululaisten itsenäinen toiminta ja työskentelystä, joka ei kuulu varsinaiseen koulutyöhön, Punainen valistustyö toukokuu 1926.

keskuudessa tehtävään työhön neuvottiin käymään varovasti käsiksi, etenkin jos vanhemmat eivät olleet poliittisesti valveutuneita. Pioneerin tuli olla kotona esimerkki puhtaudesta ja järjestyksestä: hänen tehtävänä oli kirjan mukaan muun muassa syöpäläisten hävittäminen asiantuntijoiden ohjeiden mukaan. Konkreettisempaakin poliittista työtä saattoi kotona tehdä, kuten esimerkiksi lukea kotiväelle ääneen sanomalehtiä, rakentaa kotiin sopukka, jossa oli Leninin kuvia ja kehottaa vanhempia käymään kirjastossa ja lukutuvassa. Perhettä sopi myös avustaa vallankumousjuhlien viettoon valmistautumisessa.¹¹¹

Suomalaiset kommunistit pyrkivät iskostamaan myös lapsiin ajatuksen tulevasta Neuvosto-Suomesta. Vuoden 1928 alussa suomenkielisessä lastenlehdessä Kipinässä muisteltiin 10 vuoden takaista Suomen epäonnistunutta vallankumousta. Lehti lähetti terveisensä Suomen työläis- ja talonpoikaislapsille ja kehotti näitä jatkamaan isiensä ja äitiensä taistelua. Suomen lasten oli lehden mukaan valmistauduttava kunnollisiksi kommunisteiksi. Neuvostoliiton suomenkielisten lasten vakuutettiin olevan aina valmiita auttamaan Suomen työläislapsia heidän taistelussaan. Kirjoitus loppui huudahdukseen ”Eläköön Neuvosto-Suomi!”¹¹²

Suomenkielistä lehteä, Kipinää, tarvittiin paitsi lasten poliittisessa kasvatuksessa myös suomen kielen ylläpitämisessä. Kipinään kirjoitelleet lapset kirjoittivat lehden palstoilla kuinka kouluissa ja kodeissa oli pulaa suomenkielisestä lastenkirjallisuudesta. Kipinä täytti jonkin verran tätä aukkoa.¹¹³ Kipinässä keväällä 1928 julkaistu nimimerkki Aatu-sedän runo hehkuttaa suomen kieltä lähes kansallisromanttisessa hengessä: ”Käyös tiesi tervehenä/matkaele mainiosti/ihanassa Inkerissä/kaunihissa Karjalassa/ sekä seuduissa monissa/ missä suomi soreana/ soreana, sointuisana/ kuuluu kylien kaduilla/ arvossa on edellehen...”¹¹⁴

Lasten tavoin myös nuorisolle oli määrätty oma tehtävänsä uuden neuvostokansalaisen luomisessa ja poliittisen sivistyksen viemisessä laajoille joukoille. Vuonna 1924 puolue määritteli Komsomolin tehtävät kylissä seuraavanlaisiksi: poliittinen valistaminen, maataloudellinen propaganda ja taistelu uuden elämäntavan puolesta ja vanhaa vastaan. Viimeinen kohta tarkoitti etupäässä uskonnonvastaista työtä. Poliittisen valistuksen käsite tässä yhteydessä oli varsin laaja. Se tarkoitti marxismi-leninismien opiskelua, hallituksen ja puolueen hyväksi agitoimista ja osallistumista kampanjoihin ja juhliin. Maaseudulla komsomolilaisten kuului osallistua myös puolueen

¹¹¹ Airola 1927, 25–28.

¹¹² 10 vuotta Suomen luokkasodasta, Kipinä 20.1.1928.

¹¹³ Tervehdys, Kipinä 5.12.1927.

¹¹⁴ Toivotus Kipinälle, Kipinä 5.4.1928.

järjestöihin ja lukutupien työhön. Koska puolueen valta-asema oli maaseudulla vielä heikko, käytti puolue Komsomolia avukseen soluttautuessaan kylien elämään. Maaseudulla Komsomolin tehtäviin lisättiin modernien maataloustapojen opettaminen talonpojille, köyhien talonpoikien auttaminen rikkaita vastaan ja kollektiivisen maatalouden puolesta agitoiminen.¹¹⁵ Maalla nuorisoliitto järjesti maaseudun ja kaupungin yhteyden nimissä kulttuurihyökkäyksiä, joihin osallistui myös työläisiä. Nuorisoryhmät auttoivat maalaisia sivistyneeseen elämään esimerkiksi neuvomalla maanviljelyksessä ja terveydenhuollossa sekä korjaamalla työvälineitä. Toinen Komsomolin aktiviteetti oli ns. kevyen ratsuväen ryhmät, jotka järjestivät julkisia oikeudenkäyntejä virastokankeuteen, juopotteluun tai rahojen tuhlailuun syyllistyneitä byrokraatteja vastaan.¹¹⁶

Myös suomalaiset kommunistit havaitsivat pian, että otollisin maaperä uuden aatteen levittämiseen oli nuoriso. Maaseudulla ryhdyttiinkin pian organisoimaan nuorisotoimintaa ja perustamaan suomenkielisiä nuoriso-osastoja eli nuorisokollektiiveja VKNL:n yhteyteen. Vuoden 1919 loppupuolella perustettiin ensimmäiset suomenkieliset kollektiivit, mutta suurin osa kollektiiveista syntyi vasta vuosina 1920–21. Syyskuussa 1921 VKNL:n Pietarin läänin suomenkielisiin järjestöihin kuului 38 kollektiivia, joissa oli 800 jäsentä. Vapaus-lehdessä valiteltiin, kuinka kommunistisella nuorisotyöllä oli suomenkielisen väestön keskuudessa monta vastusta voitettavanaan. Ihmiset olivat lehden mukaan tietämättömiä ja ennakkoluuloisia kaikkea uutta kohtaan. Vanhemmat estivät nuorten osallistumisen kollektiiveihin. Kollektiiveilla ei ollut tarpeeksi työntekijöitä eikä toimintavälineitä, kuten kirjallisuutta. Lehti kuitenkin iloitsi syyskuussa 1921, että vakituinen nuorisojärjestö oli perustettu kaikkiin ujesteihin, joissa oli suomenkielistä asutusta.¹¹⁷

Komsomolin suomenkielisten jäsenten määrä lähti heti vuoden 1921 jälkeen nousuun ja se kehittyi huomattavasti nopeammin kuin VKP:n suomenkielisten jäsenten määrä.¹¹⁸ Tilastotieto vuodelta 1925 kertoo, että tuolloin suomenkielisiä nuorisoliittolaisia tai Komsomolin kandidaatteja oli yhteensä 1700. Heistä 409 asui Leningradissa ja 1291 maaseudulla. Maaseudun nuorisoliittolaisista Leningradin ujestissa asui 689, Trotskin ujestissa 580 ja Kingiseppin ujestissa 22 jäsentä.¹¹⁹ Vuoden 1927 lopussa suomenkielisiä VKNL:n järjestöjä toimi Leningradin läänissä kolme, mutta jäseniä oli sitäkin enemmän, 2281. Lisäksi venäjän- ja suomenkielisissä sekakollektiiveissa toimi kuusi

¹¹⁵ Kenez 1985, 178–181.

¹¹⁶ Vihavainen 1998b, 311.

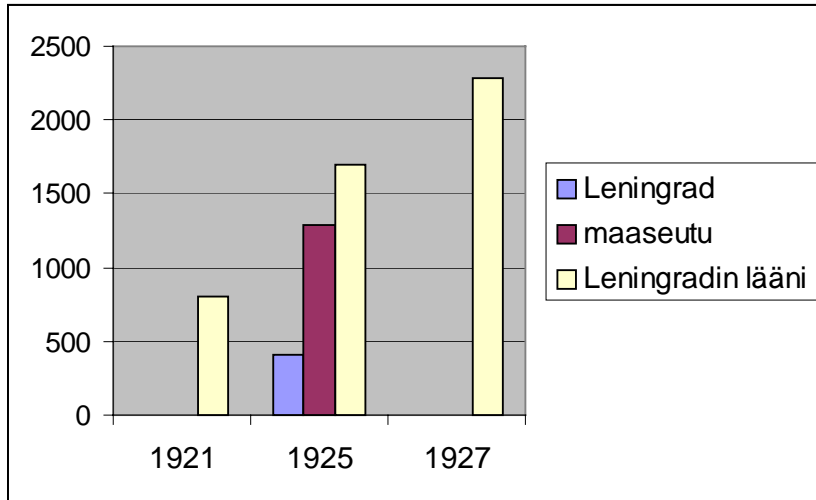
¹¹⁷ Katsaus VKNL:n Pietarin läänin suomenkielisten järjestöjen toimintaan, Vapaus 28.9.1921.

¹¹⁸ Kts. luku 3.2.5.

¹¹⁹ Musajev 2001, 177.

suomalaista osastoa.¹²⁰ Suomenkielisten nuorisoliittolaisten jäsenmäärän kehitys käy ilmi seuraavasta kuviosta.

Kuvio 1. Suomenkieliset Komsomolin jäsenet Leningradin läänissä vuosina 1921–1927

Lähde: Katsaus VKNL:n Pietarin läänin suomenkielisten järjestöjen toimintaan, Vapaus 28.9.1921; Musajev 2001, 177; Taistelua ja voittoa Inkerissä, Vapaus 5.11.1927. Vain vuodelta 1925 on olemassa tilastotieto, jossa jäsenet on eritelty asuinpaikan mukaan. Vuosien 1921 ja 1927 tiedot kertovat koko läänin määrän.

Vapaus-lehdessä propagoitiin nuorisoliittoon liittymisen puolesta. Syksyllä 1921 itseään syntyperäisiksi inkeriläisiksi nuoriksi väittänyt joukko antoi julistuksen suomenkieliselle nuorisolle. Kirjoittajat kehottivat nuoria liittymään tai perustamaan kommunistisia nuorisojärjestöjä, jotta ”opitte rakastamaan kommunismia!” Puolueettomista eli ei-kommunistisista järjestöistä kirjoittajat kehottivat luopumaan. Tsaarinvallan aikana ne olivat kirjoittajien mukaan olleet tarpeellisia kansallisuuden säilyttämiseksi, mutta nyt niitä ei enää tarvittu, koska valtion harjoittamasta kansallisuussorrosta oli Neuvosto-Venäjällä tehty loppu.¹²¹

VKNL:n Pietarin läänin suomenkielisten järjestöjen ensimmäinen konferenssi pidettiin syyskuussa 1921. Kokouksessa käsiteltiin poliittista valistustyötä nuorison keskuudessa. Poliittisen valistustyön perustehtäväksi kokous katsoi jäsentensä poliittisen ja kulttuurisen tason kohottamisen. Poliittinen valistuksellinen toiminta nuorison keskuudessa käsitti kokouksen mukaan varsinaiset nuorisojärjestöt, työläisnuorison kouluklubit ja sotilaskutsuntaan valmistustyön. Poliittisen

¹²⁰ Taistelua ja voittoa Inkerissä, Vapaus 5.11.1927.

¹²¹ Julistus inkeriläiselle suomenkieliselle nuorisolle, Vapaus 11.9.1921.

valistuksen työalaa kuuluivat toimitsijoiden kouluttaminen, tuotannollinen propaganda ja laajojen nuorisojoukkojen saaminen mukaan liiton toimintaan. Lisäksi piti valvoa, että jokainen nuorisoliittolainen on käynyt poliittiset kurssit. Työalaa kuului myös kulttuurityö. Poliittisen valistustyön saattoi jakaa kokouksen mukaan kahteen eri osaan: järjestön sisäisen poliittisen valistustyön vahvistamiseen ja järjestön ulkopuolelle suunnattuun työhön. Koska järjestön kannattajat olivat suurimmaksi osaksi maaseudulla, oli kollektiiviaatteen levittäminen maataloudessa tärkeää.¹²²

Nuorisoliittolaisia käytettiin paljon kommunistien propagandatyössä. Koululaisia lähetettiin lomilla maaseudulle, esimerkiksi omille kotipaikkakunnilleen harjoittamaan kommunistista propagandaa. Myös kaupunkilaiset nuoret saattoivat tehdä ”hyökkäysmatkoja” maaseudulle levittääkseen kommunismia. Eräs tällaisella retkellä mukana ollut ”sotapoika” kertoi Vapaus-lehdessä, kuinka jo junamatkalla nuoret alkoivat keskustella paikallisten kanssa uskonnosta. Sotapojan mukaan Papinkonnulle suuntautunut hyökkäysmatka onnistui hyvin.¹²³ Nuorisoliittolaisten ohella myös opiskelijat tekivät agitaatiomatkoja loma-aikoinaan. Tapa oli yleisesti käytössä koko Neuvostoliitossa, ja maaseudulle tehtävät retket kuuluivat olennaisesti korkeakouluopiskelijoiden lukujärjestykseen ja harjoitteluohjelmaan. Monet opiskelijat lähtivät innokkaasti retkille, mutta palasivat takaisin pettyneinä maalaisten tietämättömyyteen, vastahakoisuuteen ja uskonnollisuuteen. Tavallisen väestön lisäksi opiskelijat kritisoivat kotiin palattuaan paikallisten viranomaisten tietämättömyyttä, laiskuutta ja väärinkäytöksiä.¹²⁴

Pääsiäis-, kesä- ja talvilomilla tehdyistä matkoistaan suomenkieliset opiskelijat raportoivat Leningradissa opiskelevan suomenkielisen nuorison ja maaseudun väliselle yhteystoimikunnalle, joka välitti raportit eteenpäin kuvernementtikomitean suomalaiselle osastolle. Yhteystoimikunta perustettiin keväällä 1924 Leningradissa opiskelevan inkeriläisnuorison saamiseksi mukaan agitaatiotyöhön.¹²⁵ Osa opiskelijoista meni kotikyliinsä, kaupunkilaiset taas määrättiin sopiviksi katsotuille paikkakunnille. Tehtävänä oli agitaation harjoittaminen, erityisesti uskonnonvastaisuuden lietsominen. Pääsiäisloma sopi tähän tarkoitukseen mainiosti. Vuoden 1924 pääsiäisenä matkaan lähetettiin muun muassa ensimmäisen asteen puoluekoulun oppilas K. Taskinen, eräs kommunistisen yliopiston opiskelija ja A. Hämäläinen, jonka oppilaitos ei käy raportista ilmi. Kenenkään matka ei ollut onnistunut. Taskinen agitoi Lahden ja Konnunlahden

¹²² Poliittis-valistuksellinen työ nuorison keskuudessa, Vapaus 21.9.1921.

¹²³ Sotapoikain hyökkäysmatka Papinkonnulle, Vapaus 24.11.1923.

¹²⁴ Konecny 1999, 188, 191.

¹²⁵ Inkeriläisen koulunuorison valistustyön järjestäminen, Vapaus 8.4.1924.

kylissä, joissa valistustyö ei ollut johtajien puutteen vuoksi päässyt etenemään. Kylien vanhempi väki suhtautui neuvostovaltaan nuivasti: he odottivat ja toivoivat Englannin hyökkäävän Neuvostoliittoon. Nuoriso suhtautui Taskisen mielestä myöntyvämmiin neuvostovaltaan. Siitä huolimatta Taskinen raportoi, että ”Lahti on eri valtio neuvostovallan rajojen sisällä, missä ovat kaikki lahtarit kokoontuneet yhteen”. Nimetön kommunistisen yliopiston opiskelija agitoi puolestaan Leningradin ujestikomitean komennuksella Matoksin ja Toksovan kunnissa. Tehtäväksi oli annettu uskonnonvastaisen propagandan levittäminen ja ohjeiden antaminen vapun viettoon. Matkamies ei kerro tehtävänsä menestyksestä, mutta kirjoittaa, että paikkakunnilla oli huono yhteys nuoriso- ja puolue-elimien välillä, kirjallisuudesta ja toimitsijoista oli puute eikä puolueen soluja ollut organisoitu. Huonoiten pääsiäisen matkailijoista kävi A. Hämäläiselle, joka suuntasi Trotskin ujestin Ropsa-Kuippinan kunnassa sijainneeseen Alakylään. Kaupunkiin palattuaan hän raportoi, ettei ollut saanut mitään aikaiseksi, koska ei ollut valmistautunut tehtäväänsä eikä saanut tarvittavia ohjeita. Keskusteluissa hän oli kuitenkin ”yrittänyt kosketella uskonnonvastaisia aiheita”. Hän oli myös huomannut, ettei paikkakunnan nuoriso ollut järjestäytynyt. Suomalaisessa osastossa oli raporttiin merkitty ”toimenpiteisiin”. Paperi ei kerro tarkoitettiinko tällä kylää vai Hämäläistä...¹²⁶

Uskonnonvastainen työ soveltui bolševikkien mielestä erinomaisesti nuorisolle. Nuorten oli työskenneltävä kotipaikkakunnillaan niin, että kirkon ja valtion ero toteutuisi myös käytännössä. Tällä tarkoitettiin sitä, että rippikoulut, pyhäkoulut ja kinkerit sekä uskonnollisten juhlapyhien viettäminen kouluissa loppuisi.¹²⁷ Uskonnonvastainen propaganda oli kuitenkin niin herkkä alue, että se annettiin vain vanhempien opiskelijoiden ja nuorisoliittolaisten hoidettavaksi, joilla oli jo tarpeeksi yhteiskunnallista ja luonnontieteellistä tietämystä. Nuorisoa kehoitettiin olemaan erityisen varovaisia harjoittaessaan uskonnonvastaista propagandaa. Propagandassa oli vältettävä malttamattomuutta, pilkkaamista ja ivaamista, ja väitteet tuli todistaa tieteellisillä faktoilla.¹²⁸ Uskonnonvastaisia aiheita käsiteltiin nuorison yleisissä kokouksissa, jotta kuulijoita olisi saatu mahdollisimman paljon. Syksyllä 1921 Pietarin läänin VKNL:n suomenkieliset järjestöt käsittelivät uskontoaihetta kokouksessaan. Kokouksen alustuksessa nuorisoa kehoitettiin taistelemaan pontevasti uskonnollisista pimitystä vastaan. Taistelussa piti käyttää hyväksi tietolähteitä, jotka todistivat ”pätevästi uskonnon porvarilliseksi taantumusopiksi”. Kokouksessa todettiin, että suurin osa Inkerin nuorisosta oli vielä uskonnollista, jopa ne, jotka olivat mukana kommunistien toiminnassa. Kokous ehdotti ponnien hyväksymistä, jossa todettiin, että ”kommunistisen nuorison

¹²⁶ Materiaalia agitaatiosta suomalaisten keskuudessa, TsGAIPD SPb, f. 16, op.12, d. 11939.

¹²⁷ Nuorisoliittolaisten tehtävät poliittisessa valistustyössä, Vapaus 27.3.1923.

¹²⁸ Koululaisten lomatehtävistä, Vapaus 23.12.1924.

pitää järjestelmällisesti hivuttaa itsestään pois kaikki uskonnollinen mädänneisyys”. Nuorison uskonnollisuus tuli hyvin ilmi ponsiehdotuksen esittämistä seuranneessa keskustelussa. Monelle maalaisdustajalle kysymys uskonnosta oli nimittäin arkaluonteinen. Tästä huolimatta kokous hyväksyi pöytäkirjan yksimielisesti.¹²⁹

Uskonnonvastaisen työn lisäksi nuorison tehtäviin kuului maaseudulla poliittisen kirjallisuuden ja sanomalehtien levitys sekä sanomalehtien kirjeenvaihtajina toimiminen. Läänin suomenkielinen nuorisokeskus määräsi, että jokaisesta suomenkielisestä nuorisokollektiivista oli valittava vähintään yksi henkilö Vapaus-lehden kirjeenvaihtajaksi. Kirjeenvaihtajan velvollisuus oli kirjoittaa paikkakunnan järjestötoiminnasta ja tapahtumista lehteen. Jokaisen kollektiivin oli myös asetettava työryhmä Vapaus-lehden levittämiseksi. Jäsenet velvoitettiin tilaamaan itselleen jokin puolue- tai nuorisolehti ja lukemaan sitä ääneen puolueeseen kuulumattomille. Näiden määräysten valvomiseksi jokaisen kollektiivin piti lähettää kuukausiselostuksensa yhteydessä läänin suomenkieliselle nuorisokeskukselle tiedot siitä, kuinka monta lehteä oli levitetty ja selostaa myös kirjeenvaihtajien toimintaa.¹³⁰ Nuorison oli työskenneltävä myös suomalaisen kustannusosuuskunta Kirjan hyväksi. Tämä onnistui esimerkiksi selvittämällä ihmisille, että Kirjan jäseneksi liittyminen ja kirjojen ostaminen koitui heidän omaksi parhaakseen.¹³¹

Kommunistinen nuorisoliitto koulutti itse työntekijöitään. VKNL:lla oli oma opiskelijajärjestelmänsä, joka yhti ylemmillä tasoilla puoleen kouluverkkoon. Kaupungeissa VKNL:lla oli kaksi astetta: ensimmäisen ja toisen asteen poliittiset koulut. Kolmas, ylin aste yhdistyi puolueen kouluverkkoon. Jos kouluihin osallistuminen ei ollut mahdollista, saattoi käydä läpi samat asiat itseopiskelupiirissä. Nuorisoliiton työntekijät opiskelivat toisen asteen poliittisissa kouluissa ja puolueen kouluverkossa. Soluissa työskenteleviä aktiiveja varten perustettiin propagandakollektiiveja, jotka kokoontuivat kahdesti kuukaudessa käsittelemään päivän poliittisia kysymyksiä. Maaseudulla nuorisoliiton koulutus oli yhdistetty puolueen kouluverkkoon. Ensimmäinen perusaste oli kiertokoulu tai vastaava opintopiiri. Seuraava aste yhdistyi puolueen kouluun.¹³² Valistusjärjestöissä toiminnan oli oltava äidinkielistä, jotta kaikki pystyivät ottamaan siihen osaa.¹³³ Vuoden 1927 lopulla Komsomolilla oli Leningradin läänissä 50 suomenkielistä nuorisoliittokoulua, jossa opiskeli yhteensä 1003 nuorta.¹³⁴

¹²⁹ Pietarin läänin VKNL:n suomenkielisten järjestöjen ensimmäinen konferenssi, Vapaus 9.9.1921.

¹³⁰ Sanomalehtien kirjeenvaihtaja- ja asiamiesverkoston järjestäminen, Vapaus 9.3.1923.

¹³¹ Koululaisten lomatehtävistä, Vapaus 23.12.1924.

¹³² VLKNL:n opiskelujärjestelmästä, Vapaus 23.7.1925.

¹³³ Kaikki voimat nuorison valistustyötä avustamaan, Vapaus 6.2.1926.

¹³⁴ Taistelua ja voittoa Inkerissä, Vapaus 5.11.1927.

Suomenkielistä nuorisotoimintaa ei pidetty itseisarvona, mutta suomenkielisiä järjestöjä tarvittiin, jotta kaikki oltaisiin saatu mukaan toimintaan. Niitä, jotka osasivat venäjää kehoitettiin menemään mukaan venäläisiin järjestöihin. Vapaus-lehdessä kirjoitettiin, että ”sen osan (nuorison) keskuudessa, joka ymmärtää enemmistön kieltä, ei tehdä erikoista suomenkielistä valistustyötä, vaan he toimivat venäläisissä järjestöissä”.¹³⁵ Suomalaiseen kansallistunteeseen suhtauduttiin varoen. Suomalaista nationalismia ei suvaittu nuorisonkaan keskuudessa, vaan nuorisoliittolaisia kehoitettiin taistelemaan ”kansalliskiihkoisuutta” vastaan. Yksi keino nationalismiin vastaisessa taistelussa oli Suomen propagandan sekä mensevikkien ja sosialistivallankumouksellisten toiminnan seuraaminen.¹³⁶

2.2 Valistajien koulutus

2.2.1 Poliittinen alkeisopetus

Neuvostovalta tarvitsi kansalaissodan vuosien jälkeen kipeästi koulutettuja kansalaisia. Valtionhallinnon ja puolueen johtoon tarvittiin ihmisiä, jotka tunsivat marxismin periaatteet. Poliittinen koulutus järjestettiin Neuvostoliitossa yleissivistävän koulutusjärjestelmän mallin mukaan, ja sen toteutuksesta vastasi ylimmällä tasolla Narkomprosin alainen Glavpolitprosvet (poliittisen koulutuksen keskuskomitea). Puolueen ylimpien toimihenkilöiden kouluttamiseksi perustettiin kommunistisia yliopistoja, joista ensimmäinen, Sverdlovin kommunistinen yliopisto perustettiin jo vuonna 1918. Vuosina 1922–1923 perustettiin yhteensä 10 muuta kommunistista yliopistoa, joista yksi oli lännen vähemmistökansoille tarkoitettu yliopisto, jossa opiskelivat myös suomenkieliset opiskelijat. Seuraava askel alaspäin poliittisen koulutuksen järjestelmässä oli kaksivaiheinen neuvostopuoluekoulu. Ensimmäiset näistä perustettiin jo kansalaissodan aikana. Vuonna 1921 ensimmäisen asteen neuvostopuoluekoulujen pituudeksi määrättiin kolme kuukautta ja toisen asteen yhdeksän kuukautta. Myöhemmin 1920-luvun lopussa ajat pitenivät ja ensimmäisen asteen koulu kesti vuoden ja toisen asteen kaksi vuotta. Alimmalla tasolla poliittisen koulutuksen järjestelmässä olivat poliittisen lukutaidon koulut. Koulujen tehtävänä oli antaa jonkinlainen perustietämys puolueen ideologiasta jokaiselle puolueen jäsenelle. Melkein kaikki poliittisen

¹³⁵ VKNL:n Pietarin läänin suomalainen jaosto, Vapaus 5.10.1921.

¹³⁶ Nuorisoliittolaisten tehtävät poliittisessa valistustyössä, Vapaus 27.3.1923.

lukutaidon koulut olivat iltakouluja, ja ne kokoontuivat muutaman kerran viikossa työpäivän jälkeen. Koulut kestivät muutamasta kuukaudesta puoleen vuoteen.¹³⁷

Vuonna 1922 Neuvostoliitossa toimi 440 poliittisen lukutaidon koulua. Vuoteen 1927 mennessä yli 300 000 puolueen jäsentä oli opiskellut näissä kouluissa. Koulut eivät olleet kuitenkaan tarkoitettu vain puolueen jäsenille, vaan noin 15 prosenttia kurssilaisista oli jatkuvasti 1920-luvulla puolueeseen kuulumattomia. Poliittisen lukutaidonkouluissa toimivat opettajina toisen asteen neuvostopuoluekoulun suorittaneet toimitsijat.¹³⁸

Poliittisella alkeisopetuksella oli kaksi tehtävää ja kohderyhmää kansalaissodan jälkeen Neuvosto-Venäjällä: oli koulutettava nopeasti työntekijöitä puolueelle ja aloitettava suurten kansanjoukkojen poliittinen sivistäminen. Suomenkielinen järjestelmällinen poliittinen koulutus aloitettiin vasta 1920-luvun alussa, sillä heti vallankumouksen jälkeen eivät Venäjällä oleskelleet suomalaiset kommunistit pitäneet ideologista opiskelu- ja valistustoimintaa kovin ensisijaisena. Tärkeämmäksi katsottiin upseeriston kouluttaminen puna-armeijan rintamille ja Suomen tulevan vallankumouksen varalle. SKP:n ensimmäiset parin kuukauden mittaiset poliittiset kurssit järjestettiin vasta keväällä 1920 Moskovassa, ja niidenkin tarkoitus oli kouluttaa toimitsijoita ja toimittajia Suomen sosialistisen työväenpuolueen (SSTP) toimintaa varten Suomeen.¹³⁹ Saman vuoden syksyllä alkoivat Pietarissa ensimmäiset poliittiset kurssit, joiden osanottajat, 20 henkeä, tulivat myös Suomesta.¹⁴⁰

Suomalaisten kommunistien ajatukset poliittisesta valistuksesta muuttuivat 1920-luvulle tultaessa, kun kävi ilmi, että tuleva Neuvosto-Suomi antoi odottaa itseään. Sitä valmisteltaessa oli suunnattava katseet suomenkielisen väestön kouluttamiseksi kommunisteiksi. Tätä varten tarvittiin puolueelle osaavia työntekijöitä. Järjestelmällinen poliittisten valistustyöntekijöiden koulutus ja kansalle tarkoitettujen kurssien järjestäminen aloitettiin 1920-luvun alussa. Koska työntekijöiden kouluttaminen oli hidasta korkeammissa oppilaitoksissa, kuten neuvostopuoluekouluissa ja kommunistisessa yliopistossa, koulutettiin vanhempia, jo kokemusta hankkineita työntekijöitä eräänlaisilla poliittisilla pikakursseilla, joita pidettiin iltaisin ja jotka kestivät muutamasta viikosta muutamaan kuukauteen. Neuvostopuoluekouluissa ja kommunistisessa yliopistossa opiskelevat

¹³⁷ Kenez 1985, 128–132; 10 vuoden kansanvalistustyö Neuvosto-Venäjällä, Kommunisti syys-lokakuu 1927. Kts. liite 4.

¹³⁸ Kenez 1985, 132–134.

¹³⁹ Krekola 1998, 426.

¹⁴⁰ Hyvönen 1968, 162.

olivat yleensä nuoria, mutta iltakursseille saattoivat ottaa osaa vähän vanhemmat, työssäkäyvät aikuiset. Myöhemmin, kun työntekijöitä oli saatu koulutettua jo jonkin verran, muuttui koulutus työntekijöiden lisäkoulutukseksi.¹⁴¹

Kurssien järjestämisestä vastasi VKP:n kuvernementtikomitean suomalainen osasto. Esimerkiksi alkuvuonna 1921 järjestettyjen puolueen työntekijöiden propagandakurssien ohjelmaan kuului vallankumouksen edellytysten, työväen diktatuurin, kansainvälisen työväenliikkeen, Venäjän vallankumouksen historian, Neuvosto-Venäjän rakenteen, kolmannen internationaalin ja VKP:n rakenteen, Suomen vallankumouksen sekä kansallisuuskysymyksen opiskelua. Näiden lisäksi tehtiin käytännöllisiä puolueen harjoituksia ja opiskeltiin ”käytännöllisiä” aineita, kuten ainekirjoitusta.¹⁴² Puolueen työntekijöitä kurssitettiin myös ajankohtaisista aiheista. Maaliskuussa 1926 järjestettiin neljän päivän pituinen ajankohtaisia poliittisia kysymyksiä käsittelevä kurssi 45:lle Trotskin ujestin suomalaiselle ja virolaiselle puolue-, nais- ja nuorisotoimitsijalle. Kurssilla kuultiin alustuksia muu muassa VKP:n 14:n puoluekokouksen päätöksistä, Neuvostoliiton sisäisestä tilanteesta, kansainvälisestä tilanteesta ja ujestin asioista.¹⁴³

VKP:n kuvernementtikomitean suomalainen osasto ja läänin suomalainen sivistysjaosto olivat tehneet työnjaon poliittisten kurssien järjestämisessä. Kuvernementtikomitean suomalainen osasto vastasi puolueen toimitsijoiden koulutuksesta ja sivistysjaostolle oli jätetty sellaisten valistustyöntekijöiden koulutus – kuten esimerkiksi opettajien ja lukutuvanhoitajien – jotka olivat valtion palkkalistoilla. Taloudellisesti vaikeiden 1920-luvun alkuvuosien jälkeen pääsi sivistysjaostonkin kurssitoiminta käyntiin. Sivistysjaosto järjesti jatkuvasti lyhyitä kursseja läänin opettajille ja muille valistajille. Syyskuussa 1926 olivat vuorossa lukutuvanhoitajat, joita kutsuttiin Vapaus-lehdessä kurssille. Aiheena oli tällä kertaa selvittää se, miten lukutupa voisi olla todellinen valistustyön keskus kooten yhteen paikallisen väestön. Sivistysjaoston johtaja J. Paavilainen kirjoitti ilmoituksessa, että kurssi tarjosi hyvän tilaisuuden suunnitella yhteistä toimintaa ja valmistaa aineistoa valistustyöntekijöiden seuraavalle yhteiselle läänikokoukselle. Kurssin tarkoitus oli myös kohottaa lukutuvanhoitajien yleistä tietotasoa ja poliittista tietämystä. Lyhyiden kurssien lisäksi kaikki läänin suomenkieliset valistustyöntekijät kokoontuivat muutaman kerran vuodessa

¹⁴¹ Ohjeita, kiertokirjeitä ym. sekalaista, TsGAIPD SPb, f. 16, op.12, d. 11696.

¹⁴² Ibid.

¹⁴³ Päivän poliittiset kurssit Trotskissa, Vapaus 6.3.1926.

sivistysjaoston kutsumina yhteiseen paripäiväiseen konferenssiin, jossa kuultiin eri valistuslaitosten toimintaselostuksia ja laadittiin julkilausumia ajankohtaisista aiheista.¹⁴⁴

VKP:n kuvernementtikomitean suomalaisen osaston toinen tärkeä tehtävä omien työntekijöiden kouluttamisen ohella oli tavallisen kansan poliittinen valistaminen. Puolueeseen kuulumattomille järjestettiin erilaisia kursseja, piirejä ja puoluekouluja, joissa heistä koulutettiin VKP:n jäseniä. 1920-luvun alussa kuvernementtikomitean suomalainen osasto järjesti poliittisia iltakursseja vain puolueen tai Komsomolin jäsenille, mutta vuoden 1922 aikana ne muutettiin klubitoiminnaksi. Näin saatiin mukaan myös ns. puolueettomia eli VKP:een tai Komsomoliin vielä kuulumattomia.¹⁴⁵ Vuonna 1924 Leningradissa toimi neljä suomenkielistä puolueen iltakoulua, joissa oli yhteensä 245 oppilasta. Maaseudulla ujesteissa toimi seitsemän iltakoulua. Oppilasmäärästä ei ollut tietoa.¹⁴⁶

Poliittisten kurssien ja koulujen ohjelmat olivat erilaisia kaupungeissa ja maalla. Puolueeseen liittyviä työläisiä varten järjestettiin niin kutsuttuja supistettuja puoluekouluja, joiden tehtävänä oli antaa puolueeseen liittyville työläisille alkeisopetus päivän politiikasta ja perustaidot puolueen juoksevista tehtävistä. Kaupunkien kurssilla opiskeltiin VKP:n ja puolueen jäsenien tehtäviä, puolueen ja ammattiliittojen sekä neuvostovallan suhdetta, puolueen talouspolitiikan perusteita, teollisuuden rakentamista, maaseudun tilannetta, bolshevismmin historiaa, VKP:n ja Kominternin suhdetta ja maailmanvallankumouksen näkymiä.¹⁴⁷ Maaseudulla keskityttiin käsittelemään osuustoimintaa, maatalouden kysymyksiä ja talonpoikaista.¹⁴⁸

2.2.2 Neuvostopuoluekoulut

Poliittisen lukutaidon tai poliittisten kurssien jälkeen seuraava taso valistustyöntekijöiden koulutuksessa oli kaksiasteinen neuvostopuoluekoulu. Lokakuussa 1921 koko Neuvostoliitossa toimi 225 neuvostopuoluekoulua, joissa oli 50 000 opiskelijaa. Seuraavina vuosina lukumäärä pieneni taloudellisen kriisin takia, mutta vuosikymmenen lopussa määrät olivat jo 593 koulua ja 45 000 opiskelijaa.¹⁴⁹

Neuvostopuoluekoulun ensimmäiselle asteelle pyrkijältä edellytettiin vain lukutaitoa. Toiselle asteelle hakevalta vaadittiin lukutaidon lisäksi jotain poliittista tietämystä ja kykyä kirjoittaa

¹⁴⁴ Politvalistustyöntekijäin kurssikonferenssi, Vapaus 1.9.1926.

¹⁴⁵ Suomalaisten kollektiivien lääninkonferenssi, Vapaus 20.3.1923.

¹⁴⁶ Selostuksia työstä suomalaisten keskuudessa vuonna 1924, TsGAIPD SPb, f. 16, op. 12, d. 11934.

¹⁴⁷ Kts. Abeshaus G. ja Protasov 1926.

¹⁴⁸ Kts. Jaroslavski 1926.

¹⁴⁹ Kenez 1985, 130–131.

poliittisia raportteja. Käytännössä kouluun pääsi puolueen, Komsomolin, ammattiliiton tai Zhenotdelin (VKP:n naisjaosto) suosituksella. Opiskelijat olivat tavallisesti kahdenkymmenen ikävuoden paikkeilla olevia nuoria. Opetusohjelma koostui etupäässä vain poliittisesta materiaalista, eivätkä koulut antaneet opetusta yleissivistävissä aineissa.¹⁵⁰

Leningradissa toimi 1920-luvulla sekä ensimmäisen että toisen asteen suomenkielinen neuvostopuoluekoulu vähemmistökansallisuuksien neuvostopuoluekoulun yhteydessä. Ensimmäisenä toimintansa aloittanut ensimmäinen aste jakaantui neljään osastoon: suomalaiseseen, saksalaiseen, virolaiseen ja latvialaiseen. Ennen vuotta 1925 koulun tehtävä oli kouluttaa ensimmäiseltä asteelta puoluetoimitsijoita kuntiin ja toiselta asteelta ujesteihin. Vuodesta 1925 koulun tehtävä muuttui ja kouluissa alettiin kouluttaa puolue- ja nuorisotyöntekijöitä sekä klubien, lukutupien ja kirjastojen hoitajia maaseudulle Neuvostoliiton luoteisen alueen vähemmistökansallisuuksia varten.¹⁵¹

Suomenkielinen ensimmäisen asteen neuvostopuoluekoulu avattiin Pietarissa tammikuussa 1922. Kuuden kuukauden mittaiselle opintielle otettiin yli 17-vuotiaita opiskelijoita, joilta vaadittiin suomenkielen luku- ja kirjoitustaito. Lisäpisteitä pääsykokeissa sai, jos oli kokemusta ammatillisesta, neuvostollisesta tai puolueuudesta. Hakijat valittiin eri järjestöjen suositusten perusteella. Pietarin läänin järjestöt saivat lähettää 23 oppilasta, Karjalan kymmenen, Muurmannin kuusi ja VKNL:n suomenkieliset järjestöt Pietarista seitsemän, Karjalasta kaksi ja Muurmannista kaksi. Yhteensä oppilaita otettiin siis 50. Hakemukset lähetettiin kuvernementtikomitean suomalaiselle osastolle, joka lähetti ne edelleen VKP:n suomenkielisten järjestöjen keskukselle, joka teki lopullisen oppilasvalinnan.¹⁵²

Lukuvuodeksi 1924–1925 oppilaita otettiin Leningradin läänistä enemmän kuin pari vuotta aiemmin, nyt 35. Ikäraja oli noussut kouluun 18 ikävuoteen, ja pääsyvaatimuksetkin olivat tiukentuneet. Ilmeisesti halukkaita opiskelijoita oli nyt aiempia vuosia enemmän, ja ikärajaa ja pääsyvaatimuksia voitiin tiukentaa. Hakijoilta vaadittiin yhteen-, vähennys-, jako- ja kertolaskutavan osaamista kokonaisilla luvuilla, ajatusten esittämistä tyydyttävästi äidinkielellä suullisesti ja kirjallisesti sekä alkeelliset poliittiset tiedot. Korkeamman koulun kuin ensimmäisen asteen työkoulun (vastasi suomalaista kansakoulua) suorittaneita ei otettu. Lisäksi vaadittiin

¹⁵⁰ Ibid.

¹⁵¹ Huomioita kouluun lähetettäviin, Vapaus 27.2.1926; 10 vuoden kansanvalistustyö Neuvosto-Venäjällä, Kommunisti syys-lokakuu 1927.

¹⁵² Suomenkielinen puolue-neuvostokoulu Pietariin, Vapaus 13.12.1921.

työkokemusta tuotannollisesta työstä ja VKP:n tai VKNL:n järjestön lähetettä. Puolueettomille oli varattu 20 prosenttia opiskelupaikoista.¹⁵³

Lukuvuonna 1926–1927 leningradilaisille ja Leningradin läänissä asuville oppilaille oli varattu paikkoja enää 14. Leningradilaisille paikkoja oli tarjolla kaksi ja läänistä tuleville 12. Karjalaisille paikkoja oli varattu vuonna 1926 viisi, ja Muurmannin alueelta tuleville kolme. Lisäksi kolme oppilasta valittiin VKP:n luoteisen aluekomitean vähemmistökansallisuuksien osaston komentamina.¹⁵⁴

Vuonna 1927 pääsyvaatimuksena kouluun oli nelivuotisen alkeiskoulun suorittaminen ja suomen kielen taito. Koulutusaika oli myös pidentynyt koulun alkuajoista, sillä nyt koulu oli kaksivuotinen. Ensimmäisenä vuonna opiskeltiin luonnontiedettä, maantietoa, matematiikkaa, kemiaa, fysiikkaa, poliittista taloustiedettä sekä venäjää ja suomea. Toisena vuonna opiskeltiin lisäksi historiallista materialismia, neuvostolakeja, valtiorakennetta, luokkataistelun historiaa ja uskonnonvastaista oppia. Venäjää ja suomea ei enää opiskeltu. Koulujen opetusmenetelmä oli niin kutsuttu laboratorinen järjestelmä, jossa opiskeltiin erilaisten tehtävien mukaan. Oppilaat suorittivat tehtäviä itsenäisesti ”laboratorioissa”. Loma-aikoina oppilaat olivat käytännöllisessä työssä maaseudulla. Koulu tarjosi oppilaille asunnon ja täyden ylöspidon. Opiskelu oli maksutonta ja oppilaat saivat kuukaudessa 10 ruplan stipendin.¹⁵⁵

Vuoden 1924 alusta lähtien suomenkieliset saattoivat opiskella myös toisen asteen neuvostopuoluekoulussa. Toisesta asteesta tehtiin ensimmäisen asteen tavoin vähemmistökansojen yhteinen koulu, johon tuli kolme osastoa: suomalainen, virolainen ja latvialainen. Suomalaisen sektorin johtaja oli J. Komu.¹⁵⁶

2.2.3 Kommunistinen yliopisto

Keväällä 1921 suomalaiset puolueoimitsijat alkoivat miettiä pysyvän suomalaisen puoluekorkeakoulun perustamista Pietariin. Neuvostopuoluekoulu ei ollut aloittanut vielä toimintaansa, ja lyhyet, kahden-kolmen kuukauden mittaiset kurssit eivät kyenneet kouluttamaan

¹⁵³ Vastaanotto I asteen neuvostopuoluekouluun, Vapaus 14.8.1924.

¹⁵⁴ Pääsyehdot vähemmistökansallisuuksien neuvostopuoluekouluun oppivuonna 1926–1927, Vapaus 30.6.1926.

¹⁵⁵ Suomenkieliset oppilaitokset Leningradissa, Neuvostoliitosta paenneen Konrad Muntijeffin selostus Leningradin neuvostopuoluekoulusta, jossa hän oli opiskellut vuosina 1927–29, 3119 Neuvosto-Karjala, EK-Valpo I, KA; 10 vuoden kansanvalistustyö Neuvosto-Venäjällä, Kommunisti syys-lokakuu 1927; Ensimmäisen asteen neuvostopuoluekoulun oppilaat yhteiskunnallisessa työssä, Vapaus 19.5.1926.

¹⁵⁶ Puolueneuvostokoulun avajaiset, Vapaus 10.1.1924.

päteviä puoluetoimitsijoita, joita tarvittiin Inkeriin ja Karjalaan. Suomalaisen puoluekorkeakoulun avajaisia juhlittiin Pietarissa vajaan vuoden kestäneen suunnittelun jälkeen 21.2.1922. Koulu perustettiin Moskovassa sijainneen Lännen työtätekevien kommunistisen yliopiston yhteyteen.¹⁵⁷

Ensimmäiset kuukaudet koulu toimi itsenäisenä, mutta heinäkuussa 1922 Moskovasta tuli määräys muodostaa kolmesta Lännen vähemmistökansallisuuksien puoluekorkeakoulusta eli suomalaisten, virolaisten ja latvialaisten kouluista Lännen vähemmistökansallisuuksien kommunistisen yliopiston Pietarin osasto. Yhdistyminen tapahtui saman vuoden syyskuussa. Koulun ohjaus annettiin Moskovassa toimineen Lännen vähemmistökansallisuuksien kommunistisen yliopiston tehtäväksi. Koulun johto oli VKP:n asettama. Alkuvuoden 1922 koulun johtajana toimi Teemu Törmälä ja opetusosastoa johti J. Latukka. Sihteerinä toimi Yrjö Vallin ja talousosaston johtajana Oskar Huttunen. Koulun yhdistyttyä virolaisten ja latvialaisten kanssa valittiin prorehtoriksi Yrjö Sirola.¹⁵⁸

Kommunistisen yliopiston toiminta lähti käyntiin sekavissa, sotakommunismista toipuvissa oloissa. Koulu luotiin lähes tyhjästä. Niin ruuasta, lämmityksestä kuin oppimateriaalistakin oli huutava pula. Syyskuussa 1922 suomalaisen koulun yhdistyttyä virolaisen ja latvialaisen koulun kanssa tilanne parani hieman. Alussa suomalaisessa osastossa opiskeli kolmisenkymmentä opiskelijaa, joista suurin osa oli punaemigrantteja tai kouluun suoraan saapuvia puna-armeijalaisia. Kaikki vuosikurssit yhteenlaskettuna opiskelijoita oli yli 150. Suomesta tulleet, SKP:n tai SSTP:n komennuksen saaneet opiskelijat hyväksyttiin kouluun ilman erityisvaatimuksia tai ehtoja, muilta vaadittiin kahden vuoden puoluejäsenyys. Myöhemmin suurin osa opiskelijoista oli kuitenkin Venäjällä pysyvästi asuneita suomalaisia punapolkaloisia, inkeriläisiä tai karjalaisia.¹⁵⁹

Kommunistisen yliopiston tarkoituksena oli kouluttaa työntekijöitä vallankumouksen käytännön ja teorian alalle, toisin sanoen ammattivallankumouksellisia. Työntekijöitä kasvatettiin sekä Venäjällä asuvien suomalaisten avuksi että tulevan punaisen Suomen tarpeiksi.¹⁶⁰ Opiskelijoiksi otettiin ainoastaan työläisiä ja talonpoikia, jotka olivat olleet vähintään kolme vuotta ruumiillisessa työssä ja vähintään kaksi vuotta kommunistisen puolueen varsinaisia jäseniä. Ensimmäiselle kurssille vaadittiin vähintään kolmen vuoden jäsenyys. Ikää piti olla vähintään 21 vuotta, mutta korkeintaan

¹⁵⁷ Suomenkielinen puoluekeskuskorkeakoulu avattu Pietarissa, Vapaus 25.1.1922; Katkelma suomalaisen puoluekorkeakoulun perustamispöytäkirjasta, Vapaus 13.6.1925.

¹⁵⁸ Katkelma suomalaisen puoluekorkeakoulun perustamispöytäkirjasta, Vapaus 13.6.1925; Hieman koulumme historiikkia, Vapaus 13.6.1925; Puoluekeskuskorkeakoulun tilastoja, TsGAIPD SPb, f. 16, op. 12, d. 11824; Yliopiston sisäinen kasvatustyö, sen puutteet ja saavutukset, Kommunisti toukokuu 1927.

¹⁵⁹ Krekola 1998, 427.

¹⁶⁰ Suomalaisten järjestöjen sekalaista materiaalia, TsGAIPD SPb, f. 16, op. 12, d. 11807.

35. Lisäksi tarvittiin vähemmistökansallisuuksien keskustoimistojen tai VKP:n järjestöjen komiteoiden komennus.¹⁶¹

Lukuvuonna 1922–1923 yliopistossa toimi kuusi erillistä kurssia: yksivuotinen lehtoriseminaari, kaksi vuoden kestävää yliopistokurssia ja kolme yliopistolinjalle valmistavaa kurssia. Lehtoriseminaarista valmistui suomenkielisiä opettajia puoluekouluihin ja muihin suomenkielisiin oppilaitoksiin. Seminaarissa opiskeltiin yleissivistäviä aineita, kuten kieliä, kasvatustiedettä, retoriikkaa ja tilastotiedettä. Ohjelmaan kuului luonnollisesti myös kursseja puoluetiedosta ja yhteiskuntaopista. Lisäksi opiskelijoiden oli otettava erikoiskursseja yliopiston yhteiskunta- ja taloustieteiden osastosta, historiallisten aineiden osastosta ja hallinnollis-taloudellisesta osastosta. Vuoden kestävä yliopistokurssi oli tarkoitettu sellaisille, jotka olivat suorittaneet puoluekoulun kursseja. Yliopistolinjalle valmistava kurssi vastasi taas toisen asteen puoluekoulua.¹⁶²

Myöhemmin, vuonna 1927 koulussa oli enää kolme vuosikurssia ja niiden lisäksi valmistava kurssi. Valmistavalla kurssilla opiskeltiin luontoa, sen rikkauksia ja voimia, ihmisen työtoimintaa, yhteiskunnallisia suhteita sekä politiikan ja valtiorakenteen kysymyksiä. Ensimmäisellä vuosikurssilla opiskeltiin talousmaantiedettä, yhteiskuntamuotojen historiaa, VKP:n historiaa, kemiaa, fysiikkaa, fyysillistä maantiedettä ja luonnonoppia. Seuraavana vuonna opiskeltiin poliittista taloustiedettä, Venäjän historiaa, Lännen historiaa, VKP:n historiaa, sotataidon perusteita ja biologiaa. Kolmannella vuosikurssilla opiskeltiin idän historiaa, talouspolitiikkaa, puoluerakennetta, leninismien perusteita, historiallista materialismia, oikeutta ja neuvostorakennetta ja journalistiikan perusteita. Lisäksi joka vuosi opetusohjelmaan kuului venäjän kieltä. Kolmena ensimmäisenä vuotena opiskeltiin myös äidinkieltä ja matematiikkaa. Lisäksi opintoihin kuului seminaaritöitä ja voimistelua.¹⁶³ Koulun opiskelutapa perustui itseopiskeluun. Oppilaiden oli laadittava tunneilla käsitellyistä aineistoista kirjallinen tutkielma teesien muodossa.¹⁶⁴ Koulun opetusohjelma käsitti siis varsin laajasti sekä yleissivistäviä että poliittisia aineita. Venäjän kielen pakolliset opinnot joka vuosikurssilla kertovat siitä, että yliopistossa koulutettiin ensisijaisesti työntekijöitä Neuvosto-Venäjälle.

¹⁶¹ Lännen vähemmistökansallisuuksien kommunistiseen yliopistoon vastaanottoehdot lukuvuodeksi 1925–1926, Vapaus 4.7.1925.

¹⁶² Suomalaisten järjestöjen sekalaista materiaalia, TsGAIPD SPb, f. 16, op. 12, d. 11807.

¹⁶³ Opintotyö ja sen metodit, Kommunisti toukokuu 1927.

¹⁶⁴ Hieman koulumme historiikka, Vapaus 13.6.1925.

Kommunistisessa yliopistossa annettiin myös sotilasopetusta. Opetuksesta vastasivat suomalaiset kansainvälisen sotakoulun punaupseerit. Kesäisin yliopiston miespuoliset opiskelijat suorittivat Neuvostoliiton asevelvollisuuslain mukaista asepalvelua kesäleireillä. Sotilasaineissa parhaiten menestyneet opiskelijat saivat jopa reservin upseerin arvon valmistuessaan, mutta vain harvat heistä jäivät armeijan leipiin.¹⁶⁵

Poliittiset opiskelupiirit, joilla oli ennen vallankumousta tärkeä rooli marxismin levittämisessä työläisten keskuudessa, olivat pysyviä rakenteita korkeakouluissa 1920-luvulla, myös kommunistisissa yliopistoissa. Piirejä oli olemassa kahdenlaisia: opiskelupiireissä yhdistettiin akateemista ja poliittista materiaalia ja toimintapiireissä keskityttiin kulttuuriretkiin ja yleisön parissa tehtävään työhön. Piiriä johti joko puolueen tai Komsomolin jäsen, joka raportoi opiskelusta puolueen työntekijöille. Toiminnallisissa piireissä harrastettiin poliittista keskustelua, järjestettiin kulttuuritapahtumia ja kilpailuja toisten koulujen kanssa. Opintopiireissä opiskelijat oppivat marxilaisesta historiankäsitelmästä, valtiosta, yhteiskunnasta ja keskustelivat ajankohtaisista tapahtumista. Vuoteen 1924 mennessä opintopiireistä oli tullut kaikista tärkein poliittisen valistuksen muoto korkeakouluopiskelijoiden keskuudessa. Monissa oppilaitoksissa keskusteltiin leninismistä, talouspolitiikasta, uskonnonvastaisesta liikkeestä ja tehtiin retkiä kyliin ja tehtaisiin.¹⁶⁶

Kommunistisen yliopiston suomenkielisen johdon mielestä paras tapa kasvattaa opiskelijoita puoluetöimintaan oli koulussa toimiva puolueen kollektiivi ja sen kokoukset. Puoluetöimintaan osallistuminen oli helppoa yliopistossa senkin takia, että siellä suomenkieliset eivät törmänneet kielitaito-ongelmiin, kuten tavallisiin puoluekollektiiveihin osallistuessa olisi saattanut käydä. Toinen puoluekasvatuksen muoto yliopistossa puoluekollektiivien ohella olivat puoluepiirit. Niissä käytiin läpi puoluekokousten päätökset ja käsiteltiin ”sisäisiä puutteellisuuksia ja elintavoissa ilmeneviä epäsäännöllisyyksiä”. Kolmas puoluekasvatuksen muoto oli eri sektorien kokoukset.¹⁶⁷ Poliittisten piirien lisäksi yliopistossa toimivat muun muassa kirjallinen piiri, laulukkuoro ja voimistelupiiri.¹⁶⁸

Talvella 1923 kommunistisessa yliopistossa aloitettiin koulun ulkopuolelle suuntautunut työ. Oppilaiden oli lähdettävä niin sanotusti kentälle kokeilemaan taitojaan. Ensimmäisinä vuosina

¹⁶⁵ Salomaa 1992, 223–224.

¹⁶⁶ Konecny 1999, 112.

¹⁶⁷ Yliopiston sisäinen kasvatusyö, sen puutteet ja saavutukset, Kommunisti toukokuu 1927.

¹⁶⁸ Hieman koulumme historiikka, Vapaus 13.6.1925.

maaseudulle tehdyt valistusretket olivat ”ryhmähyökkäyksiä”. Taitojen kartuttua opiskelijat tekivät lomilla valistustyötä yksinään ohjeiden mukaan.¹⁶⁹

Kesäkuussa 1925 koulusta valmistuivat ensimmäiset opiskelijat. Tuolloin koulussa opiskeli noin 300 ylioppilasta, jotka jakaantuivat enää kahteen osastoon, suomalaiseen ja virolaiseen.¹⁷⁰ Seuraavana vuonna koulusta valmistui 48 ylioppilasta. Lähes kaikki valmistuneet olivat olleet mukana joko Suomen tai Venäjän kansalaissodissa.¹⁷¹ Keväällä 1927 yliopistosta valmistui 44 ylioppilasta.¹⁷²

Opinnoissaan hyvin menestyneet suomenkieliset saattoivat jatkaa opintojaan Moskovan kaksivuotisessa Lenin-koulussa, jossa koulutettiin eri maiden kommunistipuolueiden eliittiä. Koulu perustettiin Kominternin päätöksellä kesällä 1924. Ensimmäiset suomalaiset aloittivat opiskelunsa koulussa vuonna 1926. 1920-luvun lopulla kouluun perustettiin oma suomalaisosasto. Lenin-koulussa opiskelu oli akateemisempaa kuin kommunistisessa yliopistossa, mutta käytännöntaidot kuten kokoustekniikka ja järjestönvaltaus kuuluivat sielläkin opetusohjelmaan. Koulussa opiskeli etupäässä Suomesta tulleita kommunisteja, joiden opiskelu Lenin-koulussa pyrittiin salaamaan SKP:n laittomuuden takia. Koulussa sai oppinsa SKP:ta toisen maailmansodan jälkeen hallinnut sukupolvi. Koulu suljettiin kommunistisen yliopiston tavoin vuonna 1936, kun Neuvostoliiton kansallisuuspolitiikassa alkoivat puhaltaa uudet tuulet.¹⁷³

Suomalaiset kommunistit loivat varsin nopeasti kattavan suomenkielisen poliittisen koulutuksen verkoston Leningradiin. Saavutus on merkittävä, sillä 1920-luvun alussa tavallisetkin opinahjut kärsivät työvoiman ja opetusmateriaalin puutteesta. Näin oli myös poliittisissa kouluissa, joissa kärsittiin jatkuvasti pätevien opettajien ja omankielisen kirjallisuuden vähyydestä, puhumattakaan suoranaisestä ruuan tai lämmityksen puutteesta. Siitä huolimatta neuvostopuoluekoulut ja kommunistinen yliopisto pystyivät toimimaan ilman keskeytyksiä perustamisestaan lähtien koko 1920-luvun ajan. Poliittisen valistuksen koulut liittyvät kiinteästi suomenkielisten koulutusmahdollisuuksien huimaan paranemiseen 1920-luvulla. Ensimmäistä kertaa historiassa suomenkieliset saattoivat opiskella omalla äidinkielellään korkeammissa oppilaitoksissa Venäjällä. Ennen vallankumousta korkein suomenkielistä opetusta antanut oppilaitos oli ollut Kolppanan

¹⁶⁹ Koulumme ulkopuolisesta työstä, Vapaus 13.6.1925.

¹⁷⁰ Kommunistinen yliopistomme 3-vuotias, Vapaus 13.6.1925.

¹⁷¹ Uusi marxilais-leniniläinen työntekijäin joukko, 48 toveria työkentälle, Vapaus 12.6.1926.

¹⁷² 44 kommunistisen yliopiston kurssin suorittanutta toveria työkentälle, Vapaus 28.5.1927.

¹⁷³ Krekola 1998, 428–429.

opettaja- ja lukkariseminaari. Nyt suomenkieliset saattoivat opiskella suomeksi kommunistisen yliopiston lisäksi myös Herzenin pedagogisessa korkeakoulussa. Venäjää taitaville oli varattu paikkoja myös muihin korkeakouluihin ja yliopistoihin. Korkeakoulutuksen mahdollisuudet jäivät kuitenkin monesti käyttämättä Leningradin läänin suomenkieliseltä alkuperäisväestöltä eli inkeriläisiltä. Koulutusta leimasi kaikissa opinahjoissa vahva poliittisuus, erityisesti tietenkin poliittisen valistuksen kouluissa, ja tämä vaikutti osaltaan inkeriläisten haluttomuuteen opiskella kouluissa. Lisäksi kouluihin pääsemiseksi vaadittiin yleensä jonkin puoluejärjestön suositus tai puolueen tai Komsomolin jäsenyys, jota harvalla inkeriläisellä oli. Poliittisen valistuksen koulut pysyivät 1920-luvulla etupäässä Suomesta tulleiden punapakolaisten opinahjoina.

3. POLIITTISEN VALISTUSTYÖN TOTEUTUS

3.1 Kommunismin aakkoset

3.1.1 Lukutaidottomuuden kitkeminen

Kansalaissodan jälkeen bolševikit totesivat, että lukutaito oli oleellinen osa modernin talouden rakentamista. Talonpojan oli osattava lukea, jotta se olisi ymmärtänyt sosialismin viestin. Bolševikkien suhtautuminen lukutaitoon oli hyvin käytännöllinen: lukutaidon nähtiin edistävän maataloutta, maan sähköistämistä ja vähentävän byrokratiaa.¹⁷⁴

Kansalaissodan loppuvaiheessa vuonna 1920 Narkomprosin yhteyteen perustettiin Gramtseka, yleisvenäläinen lukutaidottomuuden likvidointikomitea, joka oli koko 1920-luvun ajan lukutaitokampanjan selkäranka. Vuosina 1920–1922 luotiin komitean kansallinen verkosto, jolloin maakunnalliset gramtsekat tulivat vastuullisiksi paikallisista kampanjoista.¹⁷⁵

NEP:n alkuvuodet tarkoittivat taloudellisia supistuksia myös lukutaitokampanjoinnissa. Maaseudulle perustettuja lukutaidottomuuden lopettamis- eli likvidointiasemia jouduttiin vähentämään rajusti rahan puutteen vuoksi. Kansalaissodan vuosina perustetut lukutaitokoulut hävisivät Venäjän maaseudulta melkein kokonaan vuosina 1921–1924. Kulttuurisesti takapajuisina pidettyjen kansallisten vähemmistöjen keskuudessa työ oli erityisen vaikeaa, sillä monilla vähemmistöillä ei ollut esimerkiksi omaa kirjakieltä. Kampanjoinnin alussa bolševikit kiistelivät

¹⁷⁴ Kenez 1985, 145–146.

¹⁷⁵ Kenez 1985, 147.

siitä, pitäisi lukutaitokampanjalla venäläistää vähemmistöjä eli opettaa vähemmistöt lukutaitoisiksi venäjäksi. Puolueen kolmas lukutaitokonferenssi kuitenkin torjui ajatuksen ja päätti, että jokainen kansalainen piti opettaa lukutaitoiseksi tämän omalla äidinkielellä.¹⁷⁶

Taloudellisten vaikeuksien ja organisaation heikkouden vuoksi lukutaitokampanja saavutti vain osan väestöstä. Ongelman voittamiseksi bolševikit päättivät perustaa vuonna 1923 vapaaehtoisuuteen perustuvan järjestön, Alas lukutaidottomuus -seuran, ODN:n (Obshestvo Doloj Negramotnosti). Seura keräsi pian laajan jäsenjoukon ja aloitti massiivisen kampanjoinnin sanomalehdistössä vuoden 1924 alussa.¹⁷⁷ Kampanja alkoi myös suomenkielisessä Vapauslehdessä.¹⁷⁸ Vuosien 1924 ja 1925 aikana ODN:n soluja syntyi ympäri maata kyliin, kouluihin, yliopistoihin ja armeijan yksiköihin. Kyse oli kuitenkin enemmän paperilla toimineesta järjestöstä kuin todellisesta työläisten vapaaehtoisesta organisaatioista. Solut toimivat aktiivisimmin kaupungeissa, joissa lukutaitotilanne oli muutenkin parempi. Maaseudun solut toimivat täysin ilman valvontaa, ja ne kärsivät jatkuvasta rahapulasta.¹⁷⁹

Lukutaidottomuuden kitkeminen liittyi vallankumouksen jälkeisessä Neuvostoliitossa tiiviisti aikuisväestön poliittiseen kasvatukseen. Lukutaitokampanjoissa käytetyt materiaalit paljastavat kampanjan poliittisen luonteen. Aikuisille opetettiin ensimmäisinä lauseina tunnuslauseita kuten ”Kaikkien työläisten on puolustettava vallankumousta” tai ”Me tulemme vapauttamaan maailman”. Edistyneemmät oppilaat kahlasivat läpi Leninin tekstejä ja puheita.¹⁸⁰ Lukutaitokoulujen oppitunnit olivat alusta loppuun asti hyvin poliittisia. Lukutaitokampanjaa käytettiin myös itsessään joukkojen mobilisoimiseen.¹⁸¹

Vuoden 1926 väestölaskennan mukaan Neuvostoliiton yli yhdeksänvuotiaista kansalaisista 51 prosenttia oli lukutaitoisia. Luku on noin 12–13 prosenttia suurempi kuin Venäjän imperiumin lukutaitoprosentti ensimmäisen maailman sodan aattona. Silti lukutaitoisuus vaihteli suuresti riippuen asuinpaikasta, iästä ja sukupuolesta. Lukutaidottomuus oli vielä hyvin yleistä maaseudulla.¹⁸²

¹⁷⁶ Kenez 1985, 146–148.

¹⁷⁷ Kenez 1985, 153–154.

¹⁷⁸ Kts. Vapaus tammikuu 1924.

¹⁷⁹ Kenez 1985, 154–156.

¹⁸⁰ Carrère d’Encausse 1992, 190.

¹⁸¹ Kenez 1985, 160–163.

¹⁸² Fitzpatrick 1979, 169.

Inkerin luterilainen kirkko oli pitänyt hyvää huolta inkeriläisten lukutaidosta ennen vallankumousta. Lukutaito oli ehtona ripillepääsyyn ja konfirmoiminen taas ehtona avioliittoon vihkimiselle. Niinpä lukutaito oli ennen vallankumousta yleistä inkeriläisten, toisin kuin ortodoksisten venäläisten, vatjalaisten tai inkerikkojen keskuudessa.¹⁸³ Vuonna 1925 sivistysjaoston johtaja Jalo Kohonen arvioi, että lukutaidottomia oli läänin suomalaisen väestön keskuudessa noin 6000 henkeä. Koko suomenkielisen väestön määrä oli laskutavasta ja lähteestä riippuen noin 150 000, joten lukutaidottomia oli vain nelisen prosenttia.¹⁸⁴ Vaikka lukutaitotilanne oli näin hyvä, järjestivät suomalaiset kommunistit silti suomenkielisen väestön keskuudessa lukutaitokampanjoita, lukutaidottomien piirejä ja perustivat lukutaidottomuuden likvidoimisasemia. Lukutaito-opetusta pidettiin tärkeänä lukutaitoisten suomenkielistenkin keskuudessa, sillä sitä saatettiin käyttää hyväksi poliittisessa valistamisessa ja kommunistisen ideologian vahvistamisessa. Suomalainen sivistysjaosto valmisti ohjelman, jota lukutaidottomien piirit käyttivät.¹⁸⁵ Vuonna 1925 Leningradin läänissä toimi 29 suomenkielistä lukutaidottomuuden likvidoimisasemaa.¹⁸⁶ Vuodenvaihteessa 1926–1927 lukutaidottomuuden lopettamisasemia oli 30.¹⁸⁷

Vapaus-lehdessä raportoitiin lukutaidottomuuden poistamisen etenemisestä. Keväällä 1926 lukutaitopiiri järjestettiin ainakin Simonkonnulla ja Kontsassa. Simonkonnulla osanottajia oli kuusi. Piirin johtajana toimi ensimmäisen asteen työkoulun opettaja ja hänen sijaisenaan nuorisoliittolaiset. Kontsassa lukutaidottomia oli lehden mukaan enemmän, koska kylässä ei ollut ollut koulua ennen vallankumousta. Lukutaidottomille oli kylään järjestetty iltakoulu. Hieman edistyneimmille oli järjestetty oma vähälukutaitoisten koulu. Koulujen päättäjäisissä keväällä 1926 saatettiin todeta 11 henkilöä lukutaitoisiksi.¹⁸⁸

Avuksi lukutaitokampanjaan julkaistiin vuonna 1926 myös suomeksi Työläisen ja talonpojan aapinen. Kirjan tarkoituksena oli antaa talonpojalle ohjeita oman taloutensa parantamiseen ja kehittää tämän poliittista tietoisuutta. Aapisen katsottiin sopivan erityisen hyvin lukutuvisissa tapahtuvaan piirityöskentelyyn. Aapisessa oli kirjoituksia sekä maatalouden käytännöllisistä asioista että artikkeleja kommunistisesta puolueesta ja neuvostovallan hallinnosta.¹⁸⁹

¹⁸³ Kts. kirkon merkityksestä Jääskeläinen Juhani, Inkerin suomalainen evankelis-luterilainen kirkko neuvostojärjestelmän ensimmäisenä vuosikymmenenä 1917–1927.

¹⁸⁴ Kolmannen rintaman osa Inkerissä vuonna 1925, Työläisen ja talonpojan kalenteri 1926.

¹⁸⁵ Poistamme lukutaidottomuuden, Vapaus 7.5.1926.

¹⁸⁶ Taloudellinen rakennustyö ja valistuksen nousu Inkerissä, Kommunisti 15.5.1925.

¹⁸⁷ Tietoja joukkotyöstä suomalaisten keskuudessa Leningradissa ja läänissä lokakuusta 1926 kesäkuuhun 1927,

TsGAIPD SPb, f. 16 op. 12, d. 12096.

¹⁸⁸ Poistamme lukutaidottomuuden, Vapaus 7.5.1926; Lukutaidottomuuden poistaminen Kontsassa, Vapaus 12.5.1926.

¹⁸⁹ Työläisen ja talonpojan aapinen 1926.

Korenizatsija-politiikan tarkoitus oli nostaa vähemmistökansat kulttuurisesti samalle tasolle venäläisten kanssa. Monet vähemmistökansat olivatkin sivistyksellisesti katsoen hyvin takapajuisia. Suomalaiset ja inkeriläisetkin olivat kuitenkin poikkeus. Suomalaisten lukutaitoisuus ja yleinen koulutustaso olivat huomattavasti parempia kuin venäläisten, joiden kulttuurista tasoa käytettiin muiden tason mittapuuna ja tavoitteena. Suomalaisten lähtökohta korenizatsijan toteuttamiseen oli näin ollen erilainen kuin mitä VKP:n X puoluekokouksessa vuonna 1921 oli muotoiltu. Markku Kangaspuro huomauttaakin tutkimuksessaan Neuvosto-Karjalasta, että Neuvostoliiton suomalaisille kommunisteille kehittyneintä proletaarista tasoa edusti suomalainen kulttuuri, ei venäläinen.¹⁹⁰ Suomenkielinen valistustyö oli tämänkin takia hyvin tärkeää suomalaisille kommunisteille.

3.1.2 Lehdistö

Sanomalehdet ja sanomalehtiverkosto näyttelivät tärkeää roolia neuvostohallinnon pystyttämisessä ja myöhemmin sen vakiinnuttamisessa. Myös suomalaiset kommunistit ymmärsivät sanomalehdistön merkityksen ja aloittivat nopeasti Venäjälle saavuttuaan suomenkielisen lehdistön ja julkaisutoiminnan organisoinnin. Vain harva pakolaisista osasi venäjää, joten omankielistä tiedotusmateriaalia tarvittiin, ja pakolaisten kouluttaminen kommunisteiksi vaati myös oppimateriaalia. Pian punapakolaisten saapumisen jälkeen alkoi Pietarissa ilmestyä kommunistinen aikakauslehti Kumous, jota toimitti Jalo Kohonen. Poliittista kirjallisuutta, esimerkiksi Leninin teoksia alkoivat kääntää kiireellä suomalaiset työväenliikkeen toimitsijat, (esimerkiksi Väinö Jokinen, Yrjö Sirola, E. Tornainen), jotka toimittavat noin sata teosta käsittävän kokoelman sarjajulkaisuja vuonna 1918.¹⁹¹

Kumous-lehden taival oli erittäin lyhyt ja pian punapakolaiset perustivat uuden lehden Pietariin. Vapaus-lehden ensimmäinen numero ilmestyi 25.5.1918, mutta lehden linjasta käytiin kesän 1918 aikana kovaa taistelua. Vapauden päätoimittajana toimi aluksi Edvard Valpas, mutta heinäkuussa lehti siirtyi bolsevikkien käsiin. Bolsevikit tuomitsivat aiemman Vapauden sosialidemokraattiseksi. Huhtikuun alussa 1920 lehdestä tuli VKP:n suomalaisten järjestöjen keskustoimiston äänenkannattaja.¹⁹²

¹⁹⁰ Kangaspuro 2000, 147.

¹⁹¹ Hyvönen 1968, 56.

¹⁹² Vapaus 1.4.1920; Kun Vapaus tuli bolshevistiseksi, Vapaus 5.5.1922.

Vapaus oli tärkeä väline suomenkielisessä poliittisessa valistustyössä, ehkä jopa kaikista tärkein. Suomalaiset kommunistit ymmärsivät tämän hyvin, ja he yrittivätkin saada lehteä leviämään koko suomenkielisen väestön keskuuteen. Toimituksen mukaan lehden tarkoitus oli opastaa ja kasvattaa lukijakuntaansa eli suomenkielistä työtätekevää luokkaa, maanpakoon tulleita työläisiä ja talonpoikia Suomesta, inkeriläisiä ja Venäjän eri kulmilla asuvia suomalaisia kommunisteiksi ja luoda heidän keskuuteensa proletaarista henkeä.¹⁹³ Valistustyössä lehdelle oli varattu oma roolinsa. Koska se oli virallinen neuvostolehti, ei se saanut puuttua kenenkään neuvostovallan virassa olevan suomenkielisen pöydältä, ei varsinkaan suomenkieliseltä opettajalta. Lehti oli kommunistien mielestä myös parempi tiedotuskanava kuin kiertokirjeet tai virastotiedonannot, ja sillä saatiin kansanvalistusasiaa ja sen laitoksia tunnetuiksi. Vapaus oli tärkeä koulutyössä, poliittisen tietoisuuden kehittämisessä ja suomen kielen opetuksessa. Sillä oli myös merkitystä uusien kirjallisten kykyjen löytämisessä. Lehden kautta sivistystyöntekijät saattoivat kasvaa yhteiskunnallisiksi toimijoiksi ja valistaa itseään. Tilastotiede, maantiede, luonnontieteet ja taloushistoria tulivat kommunistien mielestä yleistajuisiksi lehden palstoilla.¹⁹⁴

Vapaus oli ensisijaisesti poliittinen lehti. Se sisälsi paljon artikkeleita Venäjän poliittisesta tilanteesta, VKP:n päätösten selostuksia ja propagandakirjoituksia ulkomaita vastaan. Pääpaino ulkomaiden kirjoittelussa oli luonnollisesti Suomessa. Lehti hyökkäsi jatkuvasti ”Valko- tai Lahtari-Suomea” vastaan, varsinkin jos Suomen lehdistössä oli arvosteltu Venäjän tai Inkerin oloja. Suomalaiset sosialidemokraatit vallankumouksen pettäjinä olivat myös usein Vapauden toimittajien hampaissa. Eniten palstatilaa ”hyökkäyskirjoittelussa” saivat kuitenkin Suomeen paenneet inkeriläisten johtajat. ”Kotimaanosastolla” suomenkielinen puolue työ sai paljon palstatilaa. Suomalaisten järjestöjen toimintaa selostettiin ja kaikista suurimmista kokouksista julkaistiin aina raportit. Uskonnonvastaisia kirjoituksia julkaistiin myös paljon. Varsinaisia uutisia lehdessä oli vähän vielä 1920-luvun alussa, mutta ne lisääntyivät vuosikymmenen puolivälin jälkeen. Lehden valistustehtävä näkyy artikkelityypeissä. Vapaudessa julkaistiin monia erillisiä osioita: uskonnonvastaisia, työläisnaisten, nuorison ja talonpojan sivustoja. Lukijoille saatettiin antaa ohjeita aina porkkanan viljelystä tuberkuloosin ehkäisyyn.¹⁹⁵

Vapauden olemassaoloa leimasivat koko NEP-kauden taloudelliset vaikeudet. Lehden tilausmäärät pysyivät varsinkin maaseudulla alhaisina koko 1920-luvun ajan. Tilausmaksuilla ei katettu lehden

¹⁹³ Vapaus lähtee viidennelle vuositaipaleelleen, Vapaus 26.5.1922.

¹⁹⁴ Vapaus ja sivistystyöntekijät, Vapaus 10.4.1924.

¹⁹⁵ Vapaus 1921–1928.

toimintaa, joten lehti sai avustusta VKP:n keskuskomitealta ja painoasian osastolta Moskovasta. VKP:n keskuskomitean avustus loppui yhtäkkiä huhtikuussa 1922. VKP:n luoteinen aluetoimisto tuli kuitenkin avuksi ja päätti jatkaa Vapauden julkaisemista. Kaikkien muiden pienten vähemmistökansallisuuksien lehtien julkaiseminen lopetettiin, paitsi Vapauden ja vironkielisen Edasin. Luoteinen aluetoimisto katsoi tarpeettomaksi julkaista lehtiä sellaisilla kielillä, joiden puhujista kaikki hallitsivat venäjää. Suomalaisten ja virolaisten kohdalla asia oli kuitenkin toisin. Leningradin läänin virolaisista oli venäjän suhteen ummikoita 65 prosenttia ja suomalaisista aluetoimiston mukaan jopa 80 prosenttia.¹⁹⁶ Suomalaisten huono kielitaito toimi siis jälleen kerran omankielisen toiminnan pelastajana.

Vuonna 1925 luoteinen aluetoimisto supisti avustustaan 1215 ruplasta 500 ruplaan. Päätoimittaja Kustaa Mikko Evä kirjoitti hätääntyneen kirjeen aluetoimiston suomalaisen osastolle. Evän mukaan lehden julkaiseminen kävisi pian mahdottomaksi avustuksen pienentyttyä. Lehti oli jo entuudestaan velkaa kirjapainolle eikä se pystynyt enää maksamaan kirjeenvaihtajille ammattiliiton sääntöjen mukaisia palkkioita. Evä pyysi suomalaista osastoa ryhtymään toimenpiteisiin lehden turvaamiseksi. Suomenkielinen lehti oli Evän mukaan välttämätön, koska suurin osa suomenkielisestä väestöstä ei pystynyt lukemaan venäjäksi. Evä perusteli lehden tarvetta myös nationalismin torjunnalla. ”Ja niin kauan kuin väestö on vähätietoista, on se myöskin natsionalistista. Sen lukutaitoa ja tietoisuutta voidaan menestyksellä kohottaa vain omankielisen sanomalehden ja kirjallisuuden avulla”, Evä kirjoitti. Evä syytti puolueen toimitsijoita siitä, että he pitivät paremman huolen venäjänkielisten lehtien saapumisesta tilaajille.¹⁹⁷ Evän vetoamus ilmeisesti auttoi, koska Vapaus-lehti jatkoi ilmestymistään. Lehden talous ei kuitenkaan ollut missään vaiheessa vakaalla pohjalla. Tämä näkyi muun muassa siinä, että lehti ilmestyi välillä monta kertaa viikossa, välillä vain kerran viikossa. Ilmestystiheys saattoi vaihdella hyvinkin nopeasti. Vuosikymmenen puolivälissä tilanne kuitenkin parani hieman, ja lehti saattoi ilmestyä useammin ja monisivuisempänä.¹⁹⁸

Ensimmäisinä vuosina lehteä jaettiin propagandasyistä ilmaiseksi Inkerin kyliin, mutta inkeriläiset suhtautuivat lehteen kielteisesti. Lehden karskin kielen ja uskonnonvastaisuuden väitettiin herättäneen inkeriläisissä lähes kauhua.¹⁹⁹ Myöhemminä vuosinakaan lehti ei saavuttanut suurta

¹⁹⁶ Piirteitä VKP:n suomalaisten järjestöjen keskustoimiston toiminnasta, Vapaus 3.4.1923.

¹⁹⁷ Jäljennöksiä suomalaisen seksian ja muiden organisaatioiden työstä suomalaisen väestön keskuudessa, TsGAIPD SPb, f. 16, op. 12, d. 12005.

¹⁹⁸ Vapaus 1.4.1920; Kun Vapaus tuli bolshevistikseksi, Vapaus 5.5.1922.

¹⁹⁹ Jääskeläinen 1980, 99–100.

menestystä maaseudulla. Vuonna 1923 sitä painettiin kuukausittain 10 000 kappaleesta 20 000 kappaleeseen. Jokaista lehteä jäi kuitenkin aina varastoon, sillä tilausmäärät olivat pieniä. Kuukausitilastot kertovat, että lehteä meni maaseudun kuntiin vain joitakin kymmeniä kappaleita, ja joukossa oli isojakin kuntia. Sitä paitsi maaseudun tilaukset olivat suurimmaksi osaksi tilauksia kouluihin, klubeihin ja lukutupiin. Maaseudun yksityistilauksia oli tammi-marraskuussa 1923 alimmillaan vain kuusi kappaletta maaliskuussa ja korkeimmillaan 45 heinäkuussa. Leningradinkaan yksityistilaukset eivät liikkuneet tuhansissa, eivät edes sadoissa. Korkeimmillaan Leningradin yksityistalouksiin tilattiin vajaata sataa Vapaus-lehteä.²⁰⁰

Pienten tilausmäärien ohella Vapauden ilmestymistä häiritsi jakelun epävarmuus. Tilausten vastaanotto oli annettu maaseudulla puolueen työntekijöiden ja jäsenten tehtäväksi, mutta he eivät onnistuneet työssään kovin hyvin. Lehden tietoon tuli, että monilla paikkakunnilla olisi ollut halukkaita tilaajia, mutta kukaan ei ollut järjestänyt tilausten keräämistä. Ne, jotka olivat saaneet lehden tilattua, eivät saaneet sitä postilaatikkoonsa jakeluhäiriöiden takia. Lehti syytti tästä suomalaisia puoluejärjestöjä, joiden tehtävänä oli tilausten kauppaaminen ja lehden levikin valvominen. Lehti myönsi, että jakelukoneistossakin oli parantamisen varaa, mutta se ei silti antanut aiheutta lopettaa tilausten keräämistä.²⁰¹

Vapauden levikkiä pyrittiin nostamaan erilaisin keinoin. Yksi oli kirjeenvaihtajajärjestelmä, joka toimi koko neuvostolehdistössä. Kirjeenvaihtajajärjestelmä perustui vanhaan venäläisen lehdistön tapaan, jonka neuvostoviranomaiset omivat itselleen. Lehtien lukijoita kannustettiin ryhtymään kirjeenvaihtajiksi ja raportoimaan kotipaikkakuntiansa elämästä. Kirjeenvaihtajajärjestelmän kasvuun vaikutti valtiovallan kannustamisen lisäksi myös sille luotu tiukka organisaatio. Järjestäytyneeksi liikkeeksi se kasvoi vuoden 1922 jälkeen. Vuoden 1924 lopussa jo 100 000 kansalaista Neuvostoliitossa piti itseään jonkinlaisena kirjeenvaihtajana. Kahden vuoden kuluttua lukumäärä oli noussut jo 400 000:een.²⁰² Vapaus kannusti inkeriläisiä ryhtymään lehden kirjeenvaihtajiksi, jotta lehti voisi kertoa mahdollisimman hyvin eri väestöosien asioista eri paikkakunnilla. Kirjeenvaihtajaksi kykeni lehden mukaan jokainen kirjoitustaitoinen kansalainen. Virheetöntä kirjoitustaitoa ei vaadittu, sillä toimitus lupasi korjata kirjeet painokelpoiksi. Lehti toivoi kirjeenvaihtajilta kirjoituksia oman paikkakunnan ja omaa elämää koskevista asioista. Toimitus toivoi lukijoilta myös juttuvinkkejä, jotta lehden ja lukijoiden välille olisi syntynyt

²⁰⁰ Tilastotietoja kirjallisuuden ja Vapaus-lehden levittämisestä vuonna 1923, TsGAIPD SPb, f. 16, op. 12, d. 11891.

²⁰¹ Lehtemme levittäminen, Vapaus 15.9.1922.

²⁰² Kenez 1985, 232–235.

läheisempi yhteys. Kirjeenvaihtaja saattoi toimia myös lehden levittäjänä, ja ne jotka eivät voineet olla kirjeenvaihtajia, saattoivat olla asiamiehiä ja hankkia lisää tilauksia. Tehtävistä ei maksettu palkkiota, mutta lehden mukaan uhraukset olivat välttämättömiä yhteisellä valistusrintamalla.²⁰³

Vapaus kampanjoi näkyvästi kirjeenvaihtajien saamiseksi. Työ tuotti tulosta, sillä vuosien 1924 ja 1925 aikana kirjeenvaihtajien kirjoitukset maaseudulta lisääntyivät huomattavasti.

Maaseutukirjeiden lisääntymiseen vaikutti merkittävästi helmikuussa 1925 aloitettu ”yleinen kamppailu suomenkielisen kirjallisuuden ja Vapaus-lehden hyväksi”. Kampanjalla, jota kutsuttiin myös lehti- ja kirjallisuuskamppailuksi, oli tarkoitus lisätä Vapauden ja suomalaisen kirjallisuuden vähäistä levikkiä Leningradin läänin alueella. Vuonna 1925 lehden painosmäärä oli 3750. Lehden lukijamäärät olivat nousseet sotakommunismien vuosista, mutta edelleen vuonna 1925 ne olivat verrattain alhaiset ja monille paikkakunnille ei lehteä tullut ollenkaan. Lehti kuitenkin iloitsi siitä, että avustajiksi ja levittäjiksi oli saatu inkeriläisiä, jotka ennen niin inhosivat lehteä. Lehden toimittajat arvelivat, että sisällöstä noin puolet oli inkeriläisten toimittamaa. Helmikuun seitsemäs alkanut kampanja oli järjestetty läänin puoluekomitean aloitteesta ja se koski kaikkia läänin vähemmistökansallisuuksia. Lääninkomitean kansalliset jaostot johtivat kunkin kansallisuuden kampanjaa. Noin kuukauden kestäneen kampanjan aikana pyrittiin selvittämään laajoille joukoille kirjallisuuden ja sanomalehden merkitys ja tarpeellisuus taloudellisen ja sivistyksellisen elämän kohottajina, järjestämään lehti- ja kirjallisuusasiamiesverkosto kaikkialle ja laajentamaan kirjeenvaihtajaverkosta.²⁰⁴ Kampanjan ansiosta lehti raportoi maaliskuussa levikin nousseen 4100:aan. Tosin seuraavan vuoden alkuun mennessä levikki oli taas tippunut 3800:aan.²⁰⁵ Lehdellä oli tuolloin 150 kirjeenvaihtajaa, joista 125 Inkerissä. Edelleen valiteltiin sitä, kuinka inkeriläiset eivät halunneet tilata lehteä sen uskonnonvastaisuuden vuoksi.²⁰⁶

Kesällä 1926 Vapauden kustantaminen ja taloudellinen hoito siirtyivät Lännen vähemmistökansallisuuksien keskuskustannusliikkeelle. Lehti pysyi kuitenkin VKP:n suomalaisten järjestöjen keskustoimiston äänenkannattajana vuoteen 1927 eli keskustoimiston lopettamiseen asti.²⁰⁷ Alkuvuoden 1927 lehteä kustansi SSSR:n kansojen keskuskustantamo²⁰⁸, mutta toukokuussa 1927 lehti siirtyi kustannusosuuskunta Kirjan kustannettavaksi.²⁰⁹ Lehteä toimittivat koko 1920-

²⁰³ Lehtemme kirjeenvaihtajille – levittäjille ja valistustyön ystäville, Vapaus 26.2.1924.

²⁰⁴ Lehti- ja kirjallisuuskamppailu, Vapaus 7.2.1925; Lehti- ja kirjallisuuskamppailu, Vapaus 10.2.1925.

²⁰⁵ Vapauden levittämisen tukeminen, Vapaus 26.1.1926.

²⁰⁶ Lehti- ja kirjallisuuskamppailu, Vapaus 21.2.1925; Lehti- ja kirjallisuuskamppailu, Vapaus 3.3.1925.

²⁰⁷ Vapauden toimituksen ja konttorin siirtyminen, Vapaus 30.6.1926.

²⁰⁸ Vapaus 5.1.1927.

²⁰⁹ Poimintoja Vapauden arkistosta, Vapaus 24.5.1928.

luvun eturivin suomalaiset kommunistit. Vuonna 1921 lehden toimittajina olivat Kullervo Manner, J. Virtanen, V. Antikainen, J. Latukka, V. Haukkanutta, V. Aalto ja N. Tokoi. Seuraavana vuonna oli vain kolme toimittajaa, joita ei lehdessä mainita. Vuonna 1923 toimitukseen kuuluivat V. Rautio, Lauri Letonmäki, J. A. Komu, Kustaa Mikko Evä ja V. Kainulainen, joista kaksi oli vakinaisia toimittajia. Vuonna 1924 lehteä toimittivat Evä, Kainulainen, Aalto ja Keihäs, joista Evä ja Keihäs jatkoivat vuoteen 1926 asti. Syksystä 1926 lehteä alkoi toimittaa J. A. Komu.²¹⁰

Peter Kenezin mukaan neuvostolehdistön erikoinen piirre oli se, että bolševikkijournalisteilla ei ollut kilpailua. Lehtien ei tarvinnut herättää lukijoiden kiinnostusta ”human-interest” -tarinoilla, ei tarvinnut paljastaa väärinkäytöksiä tai korruptiota tai muuten voittaa lukijoita puolelleen. Lehtien ei myöskään tarvinnut länsimaisten lehtien tavoin kamppailla ilmoittajista ja ilmoitustuloista.²¹¹ Pienen kielivähemmistön lehtenä Vapaus eli kuitenkin toisenlaisessa todellisuudessa. Vaikka se saikin tulonsa puolueelta – pienten tilausmaksutulojen lisäksi – joutui se kilpailemaan koko ajan lukijoiden huomiosta. Mitä vähemmän tilauksia tuli, sitä hanakampia olivat venäläiset toverit supistamaan Vapauden rahallista avustusta tai jopa lakkauttamaan sen. Vain tilaajamäärillä ja lukijoiden uskollisuudella Vapauden tekijät saattoivat perustella venäläisille puoluetoimitsijoille aina Moskovaan asti lehtensä tarpeellisuuden. Niin kauan kun suomalainen väestö pysyi venäjää osaamattomana, omankielinen sanomalehti katsottiin tarpeelliseksi.

Vapaus oli ainoa suomeksi ilmestynyt sanomalehti Leningradin läänissä. Suomenkielisiä paikallislehtiäkin ilmestyi vain yksi, Kuivaisissa, jossa ainoana piirinä suomalaiset olivat enemmistönä.²¹² Sanomalehden lisäksi Leningradin läänissä ilmestyi 1920-luvulla kuitenkin useita suomenkielisiä aikakauslehtiä, jotka olivat kaikki suomenkielisen kustannusosuuskunta Kirjan kustantamia. Vuoden 1925 alussa aloitti ilmestymisensä aikakauslehti Kommunisti. Lehteä julkaisi VKP:n luoteisen aluetoimiston suomalainen osasto Leningradissa ja VKP:n aluepuoluekomitea Petroskoissa. Lehteä toimittivat tunnetut suomalaiset kommunistit: Yrjö Sirola, Lauri Letonmäki, Kustaa Mikko Evä ja V. Ojanen. Lehti ilmestyi kerran kuukaudessa kuun puolivälissä²¹³ ja sen painosmäärä oli noin 1500 kappaletta.²¹⁴

²¹⁰ Ibid.

²¹¹ Kenez 1985, 253.

²¹² Musajev 2001, 171,182.

²¹³ Kommunisti 15.1.1925.

²¹⁴ Musajev 2001, 171.

Lokakuun alussa 1926 Kirja alkoi kustantaa ensimmäistä nuorisolle suunnattua lehteään. Nuori Kaarti ilmestyi kerran viikossa ja se oli Neuvostoliiton kommunistisen nuorisoliiton luoteisen aluetoimiston äänenkannattaja.²¹⁵ Toinen vuoden 1926 suomenkielinen lehtiutuus oli toukokuussa ensimmäistä kertaa ilmestynyt valistustyöntekijöille tarkoitettu Punainen valistustyö. Lehteä julkaisi valistusasian kansankomissariaatin vähemmistökansallisuuksien neuvoston suomalainen osasto. Lehden toimitukseen kuuluivat Jalo Kohonen, Leo Laukki, M. Airola ja J. Paavilainen. Lehteä toimitettiin sekä Moskovassa, Leningradissa että Petroskoissa. Ensimmäisessä numerossaan lehti kertoi tarkoituksensa olevan selvittää suomalaisille valistustyöntekijöille mitä periaatteita työkoulu toteuttaa. Yhtä tärkeäksi koettiin poliittisesta valistustyöstä kirjoittaminen. Lehti lupasikin käsitellä lukutupien ja punanurkkien perustamista ja niiden työmuotoja, kertoa kokemuksia valistustyöstä ja kirjoittaa koulun yhteydestä poliittiseen valistustyöhön.²¹⁶

Vuonna 1927 alettiin julkaista useaa uutta suomenkielistä aikakauslehteä. Ensimmäinen tuona vuonna ilmestynyt uusi lehti oli vuoden alussa aloittanut naistenlehti, Työläis- ja talonpoikaisnainen. Kerran kuussa ilmestynyttä lehteä julkaisi VKP:n luoteisen aluetoimiston työläis- ja talonpoikaisnaisosasto, ja sitä toimitti Lyyli Latukka. Lehdessä propagoitiin voimakkaasti maaseudun naisten aseman parantamiseksi. Lehden mukaan naisia kohdeltiin erityisen huonosti Inkerissä, jossa kirkon vaikutuksen takia miehiä pidettiin vielä perheen päänä. Uskonnon vaikutusta oli lehden mukaan myös se, miten aviottomia äitejä sorrettiin Inkerissä. Lääkkeeksi vanhojen asenteiden muuttamiseen lehti tarjosi naisten valistusta, erityisesti lukutaidon kohottamista.²¹⁷ Naisen aseman lisäksi lehdessä kirjoitettiin yleisistä poliittisista ja yhteiskunnallisista asioista, annettiin toimintaohjeita naisdelegaateille, julkaistiin kaunokirjallisia kirjoituksia ja annettiin naisille käytännön ohjeita lastenkasvatuksesta, ruuanlaitosta, maanviljelyksestä ja käsitöistä.²¹⁸

Syksyllä 1927 Kirjan kustantamien lehtien joukkoon ilmestyi ensimmäinen lapsille suunnattu lehti. Lehti ilmestyi alussa nimellä Pioneeri, mutta kun nimen huomattiin karkottavan pioneerijärjestöön kuulumattomia lukijoita vaihdettiin nimi joulukuussa Kipinäksi. Lehden vastaavana toimittajana toimi opettaja Yrjö Karppanen. Lehti liittyi vahvasti koulutyöhön ja se oli suunnattu erityisesti ensimmäisen asteen työkoulun oppilaille Inkeriin ja Karjalaan. Lehti sisälsi opettavaisia, poliittisia tarinoita, poliittisia uutisia, runoja, valokuvia, arvoituksia, vitsejä, tehtäviä, näytelmiä, eri

²¹⁵ Nuori Kaarti, Vapaus 29.9.1926.

²¹⁶ Valistustyöntekijöille, Punainen valistustyö toukokuu 1926.

²¹⁷ Työläis- ja talonpoikaisnainen, maaliskuu 1928.

²¹⁸ Kts. Työläis- ja talonpoikaisnainen 1928.

paikkakuntien kuulumisia ja lukijoiden omia kirjoituksia. Lehden pääkirjoitus oli yleensä poliittisesti kanta-aottava tai kasvattava. Lehti korosti hyveinä ahkeruutta, raittiutta ja tupakoimattomuutta. Vuoden 1928 alussa lehden levikki oli noin 4000 kappaletta.²¹⁹

Saman vuoden lopulla, lokakuussa 1927 ilmestyi Kirjan kustantamana ensimmäinen numero kulttuurilehti Soihdusta, joka tituleerasi itseään kirjallistaiteelliseksi kuvalehdeksi. Lehden vastaava toimittaja oli Kipinästäkin vastannut Yrjö Karppanen.²²⁰ Näiden lisäksi Kirjan aikakauslehtivalikoimaan kuului vielä kerran kuussa ilmestynyt maatalouslehti Kyntäjä.²²¹

Suomenkielisiä lehtiä ilmestyi yllättävän paljon 1920-luvulla Leningradin läänissä. Tilaajamäärät ja levikit pysyivät kuitenkin alhaisina ja monet lehdet sinnittelivät elossa vain puolueen runsaskätisten avustusten turvin. Inkeriläiset talonpojat eivät olleet halukkaita laittamaan vähiä rupliaan kommunistien lehtiin. Suomalaiset kommunistit kuitenkin arvostivat omankielistä lehdistöä niin paljon, että se haluttiin pitää hengissä jatkuvista taloudellisista tappioista huolimatta. Lehdistön katsottiin olevan merkittävä tekijä poliittisessa valistustyössä.

3.1.3 Kustannustoiminta

NEP:n alkuvuosina Leningradin läänissä oli kova pula suomenkielisestä kirjallisuudesta, erityisesti oppikirjoista. Vanhat koulukirjat oli kulutettu loppuun, ja uusien hankkiminen Suomesta ei tullut kyseeseen, koska suomalainen kirjallisuus oli kommunistien mielestä heidän valistustyönsä hengen vastaista. Kirjoja kuitenkin tarvittiin kansan sivistämiseksi ja poliittisen tietoisuuden herättämiseksi. Kirjapulaa pyrittiin helpottamaan järjestämällä kirjojen keräyksiä. Kaikki suomenkieliset puoluekollektiivit saivat kiertokirjeen vuoden 1921 lopulla, jossa jäseniä kehoitettiin etsimään nurkista vanhoja kirjoja ja antamaan niitä eteenpäin. Uusien kirjojen painattaminen ei ollut mahdollista taloudellisista syistä. Kirjojen keräystä perusteltiin muun muassa sillä, että inkeriläiset olivat innokkaita lukemaan.²²²

²¹⁹ Kipinä 5.11.1927–20.12.1927.

²²⁰ Soihdu loka-marraskuu 1927.

²²¹ Osuuskunta Kirjan toiminnasta, Vapaus 14.4.1928.

²²² Kiertokirje kaikille VKP:n suomenkielisille kollektiiveille ja VKP:n suomenkielen taitoisille jäsenille Pietarin läänissä, Vapaus 20.12.1921.

Keväällä 1922 suomalaisen sivistystoimiston johtaja Jalo Kohonen teki ensimmäisen konkreettisen ehdotuksen kirjapulan ratkaisemiseksi. Kohonen ehdotti osuustoiminnallisen kustannuslaitoksen perustamista. Kustannuslaitos olisi voinut toimia samalla kirjojen välittäjänä. Kohonen oli varma, että hanke saisi kannatusta Inkerissä, sillä siellä oli muutenkin totuttu osuustoimintaan. Sitä paitsi monilla inkeriläisillä oli Kohosen mielestä ”rahaa kuin roskaa”, joten he voisivat hyvin ostaa osuuksia osuuskunnasta. Osuuskunnan nimeksi Kohonen ehdotti Sivistystä.²²³

Alkoi pitkä prosessi kustannusosuuskunnan perustamiseksi. VKP:n suomalaisten järjestöjen keskustoimisto kävi vuoden 1922 aikana useita neuvotteluja VKP:n kanssa, perusti komiteoita sekä keräsi rahaa ja nimiä osuuskunnan jäsenlistaan. VKP:n keskuskomitealle esitettiin kustannusarvio kirjojen julkaisemisesta ja keskuskomitean päätös asiasta saatiin kesäkuussa 1922. Keskuskomitea antoi luvan kustannusarvion toteuttamiseen sillä ehdolla, että jokaisen kirjan valmistuttua siitä esitetään keskuskomitealle laskelmat tarkistettavaksi. Päätös ei kuitenkaan johtanut toiminnan aloittamiseen, sillä suomalaisten keskustoimistolla ei ollut alkupääomaa. Tästä huolimatta keskuskomitealle esitettiin 20 kirjan kustannusarvio, joka ei mennyt komiteassa läpi. Vuoden 1922 aikana keskustoimisto pystyi kuitenkin julkaisemaan itsenäisesti muutamia teoksia. Siltä ilmestyi yhteensä 31 500 kappaletta Tietoja ja ohjeita -lehtistä, maataloudellisia lentokirjasia, kommunistista kalenteria, Työläisen ja talonpojan kalenteria vuodelle 1923, VKP:n sääntöjä ja Maalakien kokoelmaa. Vuoden lopulla kustannusosuuskunnan perustamista varten oli tehty jo mallisäännöt, ja sen perustaminen otettiin keskustoimiston seuraavan vuoden tärkeimmäksi tehtäväksi.²²⁴

Maaliskuussa 1923 suomenkielisten puoluetoimitsijoiden kokouksessa tehtiin vihdoinkin päätös suomalaisen kustannusosuuskunnan perustamisesta. Hanketta valittiin valmistelemaan väliaikainen hallitus puheenjohtajanaan J. K. Lehtinen. Kesäkuun neljäs 1923 kokoontui perustava kokous ja suomalaiset kommunistit saattoivat iloita suomenkielisen kustantamon synnystä. Uuden osuuskunnan nimeksi tuli Kirja.²²⁵

Heti perustamisen jälkeen Vapaus-lehdessä aloitettiin ”mainoskampanja” Kirjan osuuksien myymiseksi. Sivistystoimiston johtaja Jalo Kohonen kirjoitti lehdessä, että jokaisen valistustyöntekijän oli ostettava osuuksia uudesta kustannusosuuskunnasta ja hankittava uusia

²²³ Suomalaisen sivistys- ja koulukirjallisuuden hankinta Inkerissä, Vapaus 12.2.1922.

²²⁴ Piirteitä VKP:n suomalaisten järjestöjen keskustoimiston toiminnasta, Vapaus 24.4.1923.

²²⁵ Suomalainen kustannusosuuskunta Kirja perustettu, Vapaus 7.6.1923.

koulukirjoja, vaikka palkat olivatkin pieniä. Vanhoista koulukirjoista oli päästävää eroon, sillä ne eivät vastanneet neuvostovallan linjaa. Kirja oli Kohosen mukaan ennen kaikkea valistuksellinen hanke, joten siksikin opettajien piti ottaa se erityiseen suojelukseensa.²²⁶

Ensimmäisenä vuotenaan Kirja julkaisi Työläisen ja talonpojan vuoden 1924 kalenterin ja pienen määrän poliittista kirjallisuutta, muun muassa Maalakien kokoelman, laulukirjoja ja VKP:n lyhyen historian. Myyntiluvut olivat vielä pieniä. Vuoden 1923 yhtenätoista ensimmäisenä kuukautena Työläisen ja talonpojan kalenteria myytiin 1113 kappaletta. Lisäksi kirjaa oli ”myyty” ilman tilitystä 1390 kappaletta. Maalakien kokoelmaa oli myyty 72 kappaletta, josta ilman tilitystä oli annettu 180. Muita julkaisuja, esimerkiksi laulukirjoja ja VKP:n lyhyttä historiaa, oli myyty yhteensä 336 kappaletta.²²⁷

Osuustoiminta alkoi menestyä pikkuhiljaa. Vuonna 1925 Kirjan liikevaihto kohosi 200 prosenttia, ja koko vuoden liikevoitto, 3659 ruplaa ja 12 kopeekkaa, jaettiin kirjallisuutena suomenkielisille kouluille. Vuoden 1926 alussa toimintaa laajennettiin Karjalaan, kun Petroskoihin perustettiin haaraliike. Osuuskunnan toimitusjohtajana toimi tuolloin T. Alavirta ja kirjallisena johtajana V. Ojanen. Keväällä 1926 osuuskunnan hallintoon valittiin eturivin suomalaisia kommunisteja, muun muassa J.A. Komu, Teemu Törmälä, Kustaa Rovio, Lyyli Latukka ja Otto Vilmi.²²⁸

Vuoteen 1926 mennessä Kirja oli julkaissut yhteensä 76 julkaisua, joista oli otettu yhteensä 242 493 painosta.²²⁹ Kaikkiaan Kirja kustansi vuosina 1923–1928 176 kirjaa, joiden keskimääräinen painos oli 2640 kappaletta. 1920- ja 1930-lukujen vaihteessa Kirjalla oli kolme omaa kirjapainoa, Leningradissa, Petroskoissa ja Kontupohjassa.²³⁰

Kirjan vuoden 1928 hintaluettelosta selviää minkälaista kirjallisuutta Kirja kustansi. Tuona vuonna osuuskunta oli kustantanut 193 nidettä ja yhdeksää eri sanoma- ja aikakauslehteä. Pääpaino oli poliittisessa ja valistuksellisessa kirjallisuudessa. Kirja jakoi kustantamansa kirjallisuuden seuraaviin luokkiin.

Lenin-kirjallisuutta 22 julkaisua

yleistä poliittista kirjallisuutta 25

²²⁶ Kustannusosuuskunta ja valistustyöntekijät, Vapaus 7.6.1923.

²²⁷ Tilastotietoja kirjallisuuden ja Vapaus-lehden levittämisestä vuonna 1923, TsGAIPD SPb, f. 16, op. 12, d. 11891; Kälviäinen 1938.

²²⁸ Kustannusosuuskunta Kirjan vuosikokous, Vapaus 12.5.1926.

²²⁹ Musajev 2001, 172.

²³⁰ Kälviäinen 1938; Kulha 1969, 366.

ammattillista liikettä käsittelevää kirjallisuutta 6
osuustoimintaa käsittelevää kirjallisuutta 3
puoluekokouksia ja kongresseja käsittelevää kirjallisuutta 11
VKP:n 15. puoluekokousta käsittelevää kirjallisuutta 7
lainopillista kirjallisuutta 8
poliittisia oppikirjoja 9
ensimmäisen asteen työkoulun kirjoja 9
muuta oppikirjallisuutta 8
maataloudellista kirjallisuutta 9
terveydenhoidollista kirjallisuutta 6
uskonnonvastaista kirjallisuutta 5
naisten kirjallisuutta 9
”neuvosto, osuustoiminta, ym. valistuskirjallisuutta” 12
lasten ja nuorten kirjallisuutta 6
kaunokirjallisuutta 16
näytelmiä 14
”muuta kirjallisuutta” 9

98 julkaisua 193:sta eli yli puolet voidaan näin ollen olevan poliittista kirjallisuutta. Kaunokirjallisuutta koko määrästä oli vain 30 julkaisua eli vajaa 16 prosenttia.²³¹

Oman kustannusosuuskunnan saaminen oli suomalaisille kommunisteille tärkeä saavutus. Sitä suunniteltiin koko 1920-luvun alku, ja kun se vihdoinkin perustettiin vuonna 1923 sen eteen tehtiin näyttävästi töitä Vapaus-lehden sivuilla. Osuuskunnan osuuskunnon ja myöhemmin kirjojen kauppaamiseksi käytiin monia mainoskampanjoita, pidettiin monia puheita ja tehtiin monia vetoamuksia. Suomalaiset kommunistit uskoivat painetun sanan voimaan, ja äidinkielistä kirjallisuutta arvostettiin. Ilman sitä ei koettu mahdolliseksi menestyksekkään suomenkielisen poliittisen valistustyön tekeminen.

²³¹ Kustannusosuuskunta Kirja, hintaluettelo nro 4, maaliskuu 1928.

3.2 Toiminta maalla ja kaupungissa

3.2.1 Lukutuvat ja punanurkat

Maaseudun poliittisesta valistustyöstä vastasi volostin politprosvetjärjestö, joka kuului Narkomprosin alaisuuteen, mutta joka toimi volostin puoluejärjestön agitaatiopropagandajaoston ja paikallisen neuvoston kanssa yhteistyössä. Jos paikkakunnalla oli teollisuuslaitoksia, myös ammattiliiton kulttuurijaosto otti osaa toimintaan.²³² Tärkein poliittisen valistustyön muoto oli maaseudulla lukutupatoiminta, kun taas kaupungeissa tehtävä oli annettu poliittisille klubeille. Lukutuvat toimivat maaseudulla poliittisen valistustyön keskuksina, ja ne olivat usein puolueen tai keskusvallan ainoita pysyviä elimiä maaseudulla, jonne puolue ei ollut pystynyt vielä vakiinnuttamaan valtaansa 1920-luvulla.²³³

Samaa tehtävää pienemmässä mittakaavassa hoitivat kylissä punanurkat. Lukutupia ylläpidettiin valtion varoilla ja niitä hoiti palkattu toimitsija, mutta punanurkat toimivat vapaaehtoisvoimin.²³⁴ Punanurkkia perustettiin koulujen tiloihin tai jopa yksityisasuntoihin. Kyläläiset valitsivat keskuudestaan punanurkanhoitajan ja punanurkaneuvoston. Punanurkanhoitajan tehtäviin kuului huolehtia, että kirjat lähetettiin punanurkkaan lähimmästä lukutuvasta ja järjestää keskustelu- ja lukupiirejä. Työ oli joko vapaaehtoista tai hoitaja sai palkan kylästä, mutta ei missään nimessä valtion kassasta. Kylissä, joissa ei ollut mahdollisuutta edes punanurkkaan, puolue yritti saada opettajan, sotilaan tai lukutaitoisen henkilön toimimaan ”punaisena lukijana”. Tämä henkilö keräsi ympärilleen kyläläisiä ja luki ääneen sanomalehtiä tai kirjoja.²³⁵

Suomalaiset kommunistit pitivät lukutupatyötä tärkeimpänä työmuotona talonpoikien kasvattamisessa uskollisiksi neuvostokansalaisiksi. Lukutuvan uskottiin kehittävän niin talonpoikien henkistä tietoisuutta kuin taloudellista elämääkin.²³⁶ Lukutuvan tarpeellisuutta perusteltiin sillä, että maaseudulla ihmisillä ei ollut samanlaisia edellytyksiä perehtyä muuttuvaan maailmaan kuin kaupungissa, jossa ihmisiä kouluttivat paitsi tehdastyö myös monet kulttuuririennot. Lukutupa jäi näin ollen maaseudulla ainoaksi aikuisten valistuslaitokseksi.²³⁷

²³² Kenez 1985, 137.

²³³ Kenez 1985, 135.

²³⁴ Lukutupien ja punanurkkien neuvostojen uusintavaalit, Vapaus 1.12.1927.

²³⁵ Kenez 1985, 138.

²³⁶ Lukutupien työstä, Vapaus 16.3.1926.

²³⁷ Talvitöitä lukutuvassa, Punainen valistustyö lokakuu 1926.

Suomenkielisiä paikallisia puolueaktiiveja kehoitettiin perustamaan joka kylään lukutupa. Jos lukutupaa ei paikallisin voimin syntynyt, yritettiin Leningradista lähettää joku sitä perustamaan. Kylälukutupa vastasi kyläneuvoston aluetta ja volostikeskuksissa oli taas volostin lukutuvat. Joka lukutuvalla piti olla oma toimintasuunnitelmansa. Volostilukutupaa johti neuvosto, jonka jäseniä olivat VKP:n ja VKNL:n paikalliset edustajat, naisosaston edustaja, talonpoikaisavustuskomitean edustaja, osuuskunnan edustaja, valistustyöntekijäin ja maa- ja metsätyöläisten ammattiliittojen paikalliskomiteoiden edustajat, agronomi, volostikoulun johtaja, metsänhoitaja, kunnanlääkäri, eläinlääkäri, kirjastonhoitaja, lukutaidottomuuden poistaja, kunnanpäällikön edustaja ja 2–4 paikallista edustajaa. Kylälukutupien neuvostoissa taas istuivat lukutuvan hoitaja, VKP:n ja VKNL:n paikallisten solujen edustajat, kyläneuvoston ja opettajiston edustajat, naisvaltuutettu ja kaksi paikallisen väestön edustajaa.²³⁸

Lukutuvan tehtävistä kirjastotoiminta oli ensisijaista, kuten tuvan nimestäkin voi päätellä. Lukutuvilla oli oma pieni kirjasto, jonne tuli sanoma- ja aikakauslehtiä. Kyläläiset saattoivat käydä lukemassa kirjoja ja lehtiä tuvassa tai lainata niitä kotiin. Kirjastotoiminnan lisäksi lukutuvat olivat monipuolisia valistustyönkeskuksia, joissa lukutuvanhoitajat ja paikalliset puolueaktiivit järjestivät monenlaista toimintaa. Lukutuvissa järjestettiin luentoja, kerhoja ja erilaisia toimintapiirejä, Vapauden kirjeenvaihtajaryhmiä ja neuvontaa erilaisista asioista. Paikalliset puoluekollektiivit saattoivat järjestää lukutuvassa talonpoikaiston poliittisen tietoisuuden koulun. Punanurkkien toiminta oli samanlaista, mutta pienemmässä mittakaavassa.²³⁹

Lukutuvissa keskityttiin sekä poliittiseen että käytännölliseen valistukseen, ja työtä varten kehitettiin erilaisia opetusmenetelmiä. Poliittisen valistuksen osalta suosittuja olivat erilaiset keskustelu- ja ääneenlukemisillat sekä kysymys- ja vastausillat. Näihin tilaisuuksiin pyydettiin puhumaan paikkakunnan eri alojen asiantuntijoita: lääkäreitä, agronomeja, metsänhoitajia, neuvostotyöntekijöitä, osuustoimitsijoita ja valtiovakuutuksen agentteja. Tietoa jaettiin myös erilaisten seinäkirjoitusten, kiertävien vihkojen tai ”tietolaatikoiden” avulla. Erittäin tehokkaaksi apuvälineeksi katsottiin elokuva. Suomalaisella valistustalolla ja sivistysjaostolla oli käytettävissään kolme varjokuvalyhtyä ja yksi elokuva-laite, jotka kiersivät ympäri Inkerin kyliä. Piirityöskentelyä käytettiin sekä poliittisessa että käytännöllisessä valistuksessa. Valistustyön johtohenkilöiden mielestä piiritoiminnassa päähuomio oli kiinnitettävä luonnontieteisiin ja maatalouteen. Jos ohjaajia löytyi, kehoitettiin perustamaan myös poliittisia ja sotilaallisia piirejä. Sotilaallisissa piireissä opetettiin muun muassa kemian teollisuuden merkitystä sodan ja rauhan aikana sekä ilmavoimien

²³⁸ Suomalaisesta lukutupatyöstä, Vapaus 11.12.1924.

²³⁹ Ibid.

tehtäviä. Joka lukutuvassa oli oltava myös taidepiiri, joka näytteli, lauloi, soitti, piirsi ja voimisteli. Taidepiiriläisten tehtäviin kuului ensisijaisesti erilaisten juhlien järjestäminen. Valistustyön johtoporras kehotti tupien hoitajia muistamaan, että lukutupatyö piti aina sitoa käytännölliseen elämään. Tämä onnistui esimerkiksi järjestämällä luentotilaisuuksia maataloudesta ja terveydenhoidosta. Lukutuvalla oli myös tärkeä tehtävä Vapaus-lehden kirjeenvaihtajien rekrytoinnissa ja kirjallisuuden myynnissä. Lukutupien valvomista varten tuvissa oli pidettävä omaa kirjanpitoa. Päiväkirjaan oli merkittävä kaikki järjestetty toiminta, kalusto oli merkittävä luetteloon, samoin kassa, jäsenet, kirjat, kokousten pöytäkirjat ja piirien työkirjat.²⁴⁰

Punaisessa valistustyössä kirjoitettiin lokakuussa 1926 kahdesta työmuodosta, jotka olivat kirjoittajan, J. Shultzin, mukaan tehokkaimmat välineet talonpoikien valistamisessa. Ensimmäinen näistä oli neuvojen antaminen käytännöllisiin ongelmiin. Neuvoja saattoi kirjoittajan mukaan jakaa esimerkiksi lukutupaan perustettavan ohjepöydän avulla, johon kerättiin kaikkea mahdollista tietoa maataloudesta, verotuksesta ja terveydenhoidosta. Ohjepöytä sopi mainostaa kylänraitille liimattavilla julisteilla, joissa saattoi lukea vaikkapa: ”Tahtotko tietää kuinka sorkkatauti parannetaan? – Käy lukutuvalla. Siellä saat tietää sen ilmaiseksi!” Ohjepöydän pitäjän piti olla valmis hankkimaan kysyjille tarvittava tieto esimerkiksi kylän lääkäriltä tai agronomilta. Joskus ongelmat saattoivat olla kylissä sen kaltaisia, että valistajat tiesivät, että suoria yhteydenottoja oli turha odottaa. Kiusallisia ja henkilökohtaisia kysymyksiä, kuten kysymyksiä sukupuolitaudeista tai perheriidoista, varten oli tupaan perustettava laatikko, johon saattoi jättää kysymyslapun nimettömänä. Schultz suositteli myös erillistä kirjaa, johon saattoi kirjoittaa kysymyksen nimettömänä ja ohjepöydän pitäjä vastasi takaisin kirjaan. Kysymyksiä saattoi kirjoittaa myös korteille, mutta niihin oli merkittävä oma nimi, ikä ja yhteiskunnallinen asema. Toinen Shultzin mukaan tehokas valistuskeino talonpojille oli sanomalehtien ja kirjojen lukeminen. Sanomalehdillä oli Shultzin mukaan kylissä varsin suuri levikki, joka oli hänen mielestään laskettava valistustyön saavutukseksi. Koska valistustyöntekijät eivät voineet kuitenkaan koskaan olla varmoja siitä, että ymmärsivätkö talonpojat kotona lukemansa lehdet, oli lukutupiin järjestettävä ääneenlukemisiltoja, joiden jälkeen lukija herätteli keskustelua luetusta. Shultz antoi lukijoille yksityiskohtaisia neuvoja, kuinka lukemisessa tuli edetä paikkakuntaa koskettavista uutista ja helpoista jutuista aina vaikeampiin aiheisiin.²⁴¹

²⁴⁰ Muutamia talvisen lukutupatyön suuntaviivoja, Punainen valistustyö lokakuu 1926.

²⁴¹ Talvitöitä lukutuvassa, Punainen valistustyö lokakuu 1926.

Lukutuvissa järjestettävissä keskustelutilaisuuksissa käsiteltiin paljon muitakin kuin vain poliittisia aiheita. Punaisessa valistustyössä annettiin luennoitsijoille valmiita luentosuunnitelmia eri aiheista. Yksi tällainen oli tähtitiede. Tähtitieteen luennolla tuli ohjeen mukaan käsitellä taivaan salaisuuksia, aurinkojärjestelmää, maata ja kuuta, voiko elämää olla avaruuden tähdissä ja maailman alkua ja loppua. Ohjeissa todettiin, että koska luentoja pidettiin yksinkertaiselle kuulijakunnalle, jolla oli aivan päinvastainen käsitys asiasta, oli luennot valmistettava huolella. Tämä vuoksi esimerkiksi suuria miljoonalukuja oli vältettävä.²⁴²

Kesäisin lukutuvissa kehoitettiin järjestämään suuria ihmismassoja kerääviä tapahtumia, kuten laulujuhlia, urheilu- ja ampumakilpailuja sekä opintomatkoja Leningradin läheisiin huvilakaupunkeihin. Kesällä oli myös hyvä aika tehdä erilaisia kokeita maataloudessa. Jos suurien tapahtumien järjestäminen ei onnistunut, oli osallistuttava muiden järjestämiin tapahtumiin.²⁴³ Kesällä toiminta hiipui helposti, joten valistustyötä organisoineet suomalaiset kehottivat lukutupien hoitajia ottamaan kesällä toiset työtavat käyttöön. Tilaisuudet oli järjestettävä kauniilla ilmalla ulkona. Kommunistit olivat huomanneet, että ihmiset kokoontuivat sunnuntaisin ja juhlapyhinä kauniilla ilmalla ulos. Lukutuvanhoitaja ei saanut jättää tätä tilaisuutta käyttämättä, vaan hänen oli kiireesti järjestettävä valistustilaisuuksia tällaisille päiville. Erilaisten retkien järjestäminen nähtiin myös hyvänä työskentelymuotona kesällä. Retkiä kehoitettiin tekemään esimerkiksi pelloille vertailemaan hyvin ja huonosti kasvavaa sarkaa, osuuskuntaan, sovhoosiin, neuvostoon, kaupungin museoihin tai tehtaisiin.²⁴⁴

Lukutuvanhoitajat olivat valtion palkkalistoilla olleita virkamiehiä. Heiltä toivottiin neuvostopuoluekoulun opintoja ja VKP:n jäsenyyttä, mutta työntekijöiden puutteen vuoksi virkaan valittiin myös huonommin koulutettuja. Suomalainen sivistysjaosto keräsi loppusyksyllä 1927 tarkat tilastotiedot läänin suomenkielisistä lukutuvanhoitajista. Lukutupia toimi tuolloin 81. Sivistystoimiston keräämät tiedot eivät anna mairittelevaa kuvaa lukutuvanhoitajien sivistystasosta. 33 lukutupaa hoiti vain kansakoulun käynyt henkilö, 16:lla hoitajalla oli keskiasteen koulutus ja vain kahdella ”korkeasivistys”, jolla tarkoitettiin teknikumin tai korkeakoulun tutkintoa. Työntekijöiden vaihtuvuus oli myös suurta. Lukutuvan hoitajista 72 prosenttia oli ollut vain vuoden työssään, 12 prosenttia oli viihtynyt kaksi vuotta, kahdeksan prosenttia kolme vuotta ja kahdeksan prosenttia yli kolme vuotta. Työntekijät olivat nuorta väkeä. Alle 25-vuotiaita oli 44 prosenttia, 25–

²⁴² Keskustelutilaisuuksien järjestäminen lukutuvassa, Punainen valistustyö lokakuu 1926.

²⁴³ Kesäkauden poliittinen valistustyö maaseudulla, Punainen valistustyö toukokuu 1926.

²⁴⁴ Lukutupatyöstä kesällä, Punainen valistustyö toukokuu 1926.

35-vuotiaita 33 prosenttia, 35–45-vuotiaita 16 prosenttia ja yli 45-vuotiaita seitsemän prosenttia.²⁴⁵ Suomalaiset kommunistit olivat tietoisia lukutuvanhoitajien huonosta koulutustasosta, ja siksi he järjestivätkin suomenkielisille lukutuvanhoitajille säännöllisesti lisäkoulutuksia. Lisäkurssien tarpeellisuutta perusteltiin sillä, että valistustyö oli suurista ponnistuksista huolimatta alhaisella tasolla. Kursseilla annettiin teoreettisia neuvoja lukutuvanhoitajille.²⁴⁶ Peter Kenez on osoittanut, että lukutupia vaivasi 1920-luvulla koko Neuvostoliiton laajuudessa pula pätevistä työntekijöistä. Työ oli rankkaa, aliarvostettua ja huonosti palkattua. Suurin osa työntekijöistä oli parikymppisiä nuoria, jotka eivät viihtyneet pitkään työssään.²⁴⁷ Suomenkielisten lukutuvanhoitajien tilanne näyttää noudatelleen koko maan linjaa.

Työtaakan alle uupuneiden lukutuvanhoitajien avuksi haluttiin opettajia. Paikkakunnan opettajan oletettiin toimivan koulutyönsä lisäksi lukutuvan- tai punanurkanhoitajan apuna tai joissakin paikkakunnilla jopa lukutuvanhoitajina. Lukutupatoimintaa pidettiin tärkeimpänä koulun ulkopuolisena valistustyönä. Opettajia kehoitettiin järjestämään lukutuvissa muutaman kerran viikossa lehtien ja kirjojen ääneen lukemista, keskusteluja ja luentoja eri aiheista. Avuksi saattoi pyytää muun muassa lääkäriä tai agronomia. Vapaus-lehti kehotti opettajia aloittamaan luentonsa hauskoilla aiheilla ja siirtymään vasta sitten politiikkaan ja uskontokysymykseen, kun kuulijakunta oli tarpeeksi kehittynyttä. Lukutupien seinälehtien päätoimittajana oleminen ja lehtityön ohjaaminen kuuluivat myös opettajien vastuulle.²⁴⁸

Lukutuvalta odotettiin joka kuukausi selostusta kuukauden työstä. Punanurkat toimittivat selostuksensa kylälukutuville, nämä taas volostilukutuville ja nämä ujestin poliittisen valistustyön osastolle. Lisäksi suomenkielisestä työstä oli annettava selostus läänin suomalaisille elimille.²⁴⁹ Lukutuvan piirien ja vapaaehtoisten järjestöjen edustajat tekivät toimintaselostuksen kerran kolmessa kuukaudessa. Lukutupa esitti tilaston toiminnastaan kerran kuukaudessa ja esitti toimintakertomuksen piirin poliittisen valistustyön komitealle vähintään kerran kolmessa kuukaudessa. Saman selostuksen esitti lukutuvan neuvosto kyläneuvoston kulttuurikomitealle.²⁵⁰

²⁴⁵ Suomalainen valistustyö lokakuun vallankumouksen toiselle vuosikymmenelle lähettäessä, Punainen valistustyö joulukuu 1927.

²⁴⁶ Lukutupahoitajien kursseilta, Vapaus 30.6.1927.

²⁴⁷ Kenez 1985, 139–140.

²⁴⁸ Opettajien yhteiskunnallisesta työstä ja heidän valistustyöstään aikuisten keskuudessa, Vapaus 25.11.1924.

²⁴⁹ Suomalaisesta lukutupatyöstä, Vapaus 11.12.1924.

²⁵⁰ Lukutuvan mallityösuunnitelma v. 1927–1928, Punainen valistustyö joulukuu 1927.

Lukutupiin liittyy eräs 1920-luvun Neuvostoliiton propagandapolitiikan erikoinen piirre, patronaattijärjestelmä. Käsitteen venäjänkielinen sana *shefstvo* tulee ranskan kielen sanasta isäntä, *chef*. Patronaatti tarkoitti kylän tai kylän tuotantolaitoksen järjestön ”sponsoria”, eräänlaista vapaaehtoista tukijaa. Tukijoita olivat esimerkiksi armeijan yksiköt, yliopistot tai puoluekoulut. Lukutupa toimi yleensä patronaattijärjestelmän välittäjänä. Järjestelmän tarkoitus oli saattaa maaseutu ja kaupunki läheiseen yhteistyöhön keskenään. Kaupungeissa puolue oli jo vakiinnuttanut valtansa, mutta maaseudulla, varsinkin syrjäisillä seuduilla puolue ei ollut pystynyt tähän vielä 1920-luvulla. Patronaattijärjestelmällä bolsevikit katsoivat pystyvänsä lisäämään vaikutusvaltaansa myös maaseudulla. Patronaatit tukivat suojattejaan kykyjensä mukaan. Kaupungin kirjasto saattoi esimerkiksi antaa kylän lukutuvalla tarvittavia kirjoja. Tavallista oli myös yhteisten tapaamisten ja vierailujen järjestäminen, erilaiset luentotilaisuuksudet tai teatteriesitykset. Patronaatin kuului solmia suhteet kylän intelligentsijan kanssa ja käännättää nämä neuvostovallan puolelle. Patronaattijärjestelmä levisi nopeasti ja vuonna 1927 koko maassa arviolta 1,5 miljoona ihmistä toimi mukana järjestelmässä.²⁵¹ Patronaattijärjestelmä levisi myös Inkeriin. Ainakin Tuutarin volostin kouluilla oli omia patronaatteja.²⁵²

Suomenkieliset lukutuvat toimivat epäsäännöllisesti koko NEP-kauden. Maaliskuussa 1925 Leningradin läänin lukutupien edustajat pitivät kokouksen, jossa he kävivät läpi sen hetkistä toimintaa. Sanomalehtiä kerrottiin luettavan säännöllisesti, samoin kirjastot toimivat lukutupien yhteydessä. Muussa toiminnassa oli vielä korjaamista. Keskustelujen ja luentojen valitettiin kärsivän ”voimien puutteesta”, seinälehti ei kuvannut koko kylän elämää, ohjepöytätoiminta oli vasta alkamassa ja piiritoimintaan kaivattiin johtamista ja ohjekirjallisuutta.²⁵³ Toimintaa yritettiin parantaa antamalla lehdissä tarkkoja ohjeita työn järjestämiseksi. Vuoden 1927 lopulla Punaisessa valistustyössä julkaistun lukutupatyön mallisuunnitelman kirjoittaja J. Paavilainen perusteli kirjoituksen tarpeellisuutta sillä, että moni suomalainen lukutupa oli toiminut epäsäännöllisesti eikä vastannut tarkoitustaan. Lukutupa saattoi Paavilaisen mukaan toimia säännöllisesti vain, jos sillä oli tarkka työsuunnitelma.²⁵⁴

Paavilaisen mallisuunnitelman mukaan ensiksi oli järjestettävä työ ja johto uudelleen. Tämä tarkoitti jäsenmäärän tarkistusta ja jäsenten jakamista eri piireihin. Samalla piti tarkistaa, että jokainen jäsen todella otti osaa lukutupatyöhön. Lukutuvan neuvoston piti kokoontua kahdesti

²⁵¹ Kenez 1985, 143.

²⁵² Kts. luku 4.4.2.

²⁵³ Leningradin läänin lukutupien edustajain kokous, Vapaus 21.3.1925.

²⁵⁴ Lukutuvan mallityösuunnitelma v. 1927–1928, Punainen valistustyö joulukuu 1927.

kuukaudessa ja piirien johtajien oli oltava mukana. Yleinen lukutuvankokous oli järjestettävä vähintään kahden kuukauden välein. Piirien piti laatia työsuunnitelma ja -kalenteri ja hyväksyttävä se lukutuvanneuvostossa. Piireistä oli järjestettävä ainakin poliittinen piiri tai talonpoikien poliittinen koulu, sotilastietojen piiri, kirjallisuus- ja sanomalehti piiri sekä piiri lehtien ääneen lukemista varten. Piirien lisäksi tuli järjestää luku- ja keskustelutilaisuuksia sekä erilaisia juhlia ja näyttelyitä, joiden yhteydessä piti pitää aina selostus ajankohtaisista tapahtumista ja kysymyksistä. Juhlia kehoitettiin järjestämään punaisen kalenterin mukaan. Seinälehtien ja sanomalehtien levitys kuului myös lukutupatyöhön, kuten myös ohjepöydän pitäminen. Sotilaspiirin tehtäväksi annettiin sotilasiltojen järjestäminen kahdesti kuussa, jolloin pyydettiin sotilasalaa tuntevia henkilöitä luennoitsijoiksi. Piirille kuului myös suhteiden solmiminen paikallisten sotilasjärjestöjen kanssa. Nuorison mukaan saaminen taas onnistui esimerkiksi siten, että nuorisoliiton solu valitsi edustajansa lukutuvan eri elimiin. Lapsia varten lukutuvassa tuli järjestää kaksi kertaa kuussa lasten illanviettoja. Lukutupa piti hankkia lastenkirjallisuutta ja pystyttää lapsille oma pioneerinurkka.²⁵⁵

Naisiakaan ei ollut unohdettu. Naisten ilta piti järjestää lukutuvassa kerran viikossa, ja naisten edustajia piti valita lukutuvan elimiin. Kylän palvelijat piti kirjata luetteloon ja saada heidät mukaan lukutupatyöhön. Tätä varten palvelusväelle oli annettava tehtäviä lukutuvassa. Ohjepöydässä piti antaa neuvoja palvelijoille muun muassa työsopimuksista. Lukutuville kuului ohjeiden mukaan myös ”tuotannollis-osuustoiminnallinen työ” ja yleinen valistustyö. Ensimmäinen piti sisällään maatalous- ja osuustoimintapiirit ja naisten käsityöpiirin sekä osuustoimintapäivän, maatalousnäyttelyn ja elojuhlan järjestämisen. Myös koepeltoja ja koetarhoja piti viljellä. Yleiseen valistustyöhön kuuluivat näytelmä-, laulu-, musiikki-, voimistelu-, urheilu- ja luonnontieteellinen piiri. Piirien lisäksi tuli järjestää kerran kuukaudessa yleisiä iltamia ja lukutuvan jäsenille illanviettoja. Luennot luonnontieteistä ja terveydenhoidosta olivat myös suotavia, samoin osallistuminen kylän punaisiin häihin ja ristiäisiin. Lukutuvan kirjasto piti pitää auki kolmesti viikossa ja kirjastoon piti hankkia vähintään neljä kiertävää kirjastoa vuoden aikana. Kirjastotyöhön kuuluivat myös eri lehtien tilaaminen, agitaatio lukemisen puolesta, kirjan ystävien piirin järjestäminen ja yksi illanvietto vuodessa kirjojen levittämiseksi.²⁵⁶

Vapaaehtoisia järjestöjäkin oli tuettava, kuten MORP:ta (vallankumouksellisten taistelijoiden kansainvälinen avustusjärjestö), Alas lukutaidottomuus -järjestöä ja sotilaspiirejä. Talkootöillä

²⁵⁵ Ibid.

²⁵⁶ Lukutuvan mallityösuunnitelma v. 1927–1928, Punainen valistustyö joulukuu 1927.

hoidettiin lukutuvan pienet korjaukset, puiden sahaaminen, tien korjaaminen ja koristelut juhlatilaisuuksia varten. Lukutuvan tuli tukea koko kylän toimintaa lukutuvan jäsenten edustusten kautta esimerkiksi kyläneuvostossa, osuuskunnassa ja avustuskomiteoissa. Aktiivisten jäsenten tuli ottaa punanurkat hoidettavikseen ja järjestää niissä toimintaa. Ohjeiden laatija, J. Paavilainen totesi kuitenkin pitkän listansa lopuksi, että mallityösuunnitelma tuskin kelpasi sellaisenaan kaikille suomalaisille lukutuville. Hänen mielestään olikin parempi toteuttaa vain se, joka oli oikeasti mahdollista. Esimerkiksi piireistä kannatti järjestää ne, joilla oikeasti oli kannatusta ja joissa käytiin.²⁵⁷

Lukutupien suurin ongelma koko maan mittakaavassa oli niiden vähäisyys. Vuonna 1921 lukutupia toimi koko Neuvostoliiton alueella vain noin 25 000. Seuraavana vuonna niiden määrä väheni rajusti Glavpolitprosvetin määrärahojen supistumisen takia. Vuosina 1923–1924 lukutupia toimi 11 357 ja vuosina 1925–1926 jälleen lähes 25 000.²⁵⁸ Suomenkielisten lukutupien tilanne oli parempi kuin yleensä koko maan mittakaavassa. Parhaimmillaan suomenkielisiä lukutupia ja punanurkkia oli Leningradin läänissä vuosina 1926–1927 yhteensä 188.²⁵⁹ Kun suomenkielistä väestöä oli tuolloin noin 150 000 henkeä, tekee se yhtä lukutupaa tai punanurkkaa kohden noin 800 käyttäjää. Lukumäärä on paljon pienempi kuin koko maan mittakaavassa, vaikka onkin suuri. Suomalaisillakin lukutuvilla oli toki ongelmansa. Ne eivät olleet levinneet tasaisesti maaseudulle ja syrjäkyliltä puuttui useasti pieninkin punanurkka. Toiminta oli myös useasti epäsäännöllistä, sillä kaikkiin tupiin ja nurkkiin ei riittänyt palkattua työntekijää. Toiminnan säännöllisyys ja laajuus oli kiinni paikallisten työntekijöiden ja väestön aktiivisuudesta.

Taulukko 2: Suomenkieliset lukutuvat ja punanurkat Leningradin läänissä 1923–1927

	kevät 1923	kevät 1925	1926–1927	syksy 1927
lukutuvat	37	59	73	81
punanurkat	ei ole tiedossa	67	115	56

Lähde: Agitatsioni ja propagandatyö Pietarin läänissä, suomalaisten kollektiivien lääninkonferenssin päätöslauselma, Vapaus 20.3.1923; Taloudellinen rakennetyö ja valistuksen nousu Inkerissä, Kommunisti 15.5.1925; Tilastoa suomalaisista valistuslaitoksista vuosina 1926–27, Vapaus 30.10.1926; Lokakuun 10-vuotiset saavutukset suomenkielisellä valistusrintamalla, Vapaus 5.11.1927; Suomalainen valistustyö lokakuun vallankumouksen toiselle vuosikymmenelle lähdetäessä, Punainen valistustyö joulukuu 1927.

²⁵⁷ Ibid.

²⁵⁸ Kenez 1985, 137.

²⁵⁹ Kts. taulukko 2.

Suomenkielisten lukutupien määrä Leningradin läänissä kohosi kevästä 1923 syksyyn 1927 vähän mutta tasaisesti. Vuoden 1923 punanurkkien lukumäärästä ei ole tietoa, mutta oletettavasti niitä toimi jo silloin. Punanurkkien raju väheneminen vuodesta 1926 syksyyn 1927 on yllättävää, mutta saattaa selittyä esimerkiksi sillä, että tilastoon ei otettu enää mukaan punanurkkia, jotka eivät todellisuudessa toimineet ollenkaan. Punanurkkia saatettiin myös yhdistää keskenään. Suomenkielisessä valistustyössä ei tapahtunut tuolloin muuten mitään rajua vähenemistä, joten punanurkkien pieni lukumäärä täytyy selittyä jollain muulla kuin toiminnan hiipumisella.

3.2.2 Seinälehti talonpojan kasvattajana

Lukutupiin ja punanurkkiin liittyivät kiinteästi seinälehdet, sillä yksikään lukutupa ei voinut toimia ohjeiden mukaan ilman näitä lukutupien omia tiedotuslehtiä. Näitä kuntalaisten ja kyläläisten itsensä toimittamia ja lukuuvissa julkaistuja lehtiä pidettiin maaseudulla hyvin tärkeänä valistustyön muotona. VKP:n 12. kokous totesi, että seinälehtien oli tultava maaseudulla tärkeimmäksi puolue- ja nuorisokollektiivin työmuodoksi. Seinälehteä pidettiin parhaana välineenä talonpojan vetämiseksi yhteiskunnalliseen toimintaan.²⁶⁰

Jotta seinälehdestä olisi tullut tärkeä tekijä talonpojan elämässä, valistustyöntekijöiden oli kiinnitettävä huomiota moniin käytännön seikkoihin. Lehden oli ilmestyttävä aina samana päivänä, ja kuukauden pituinen väli oli valistustyötä johtaneiden mielestä liian pitkänä. Jokaisen järjestön maaseudulla ei kannattanut tehdä omaa lehteä, jottei voimia ei olisi turhaan hajotettu. Myös siitä oli pidettävä huolta, että lehti ei jäänyt vain muutaman henkilön toimitettavaksi. Seinälehtien laajuudelle, ilmestymiskerroille ja sisällölle asetettiin kovat vaatimukset. Jokaisen lehden oli ohjeiden mukaan sisällettävä viisi välttämätöntä osastoa: poliittinen, jossa käsiteltiin tärkeimmät poliittiset ja taloudelliset tapahtumat, talouden kohottaminen, jossa annettiin neuvoja ja käsiteltiin talonpoikien saavutuksia paikkakunnalla, paikallinen elämä, jossa kerrottiin tapahtumista, saavutuksista ja epäkohdista, ja sekalaista, jossa oli kaunokirjallista aineistoa sekä postilaatikko. Postilaatikossa käsiteltiin aineistoja, joita ei ollut julkaistu lehdessä. Seinälehteä ei saanut riiputtaa pelkästään lukutuvan seinällä, vaan sitä oli luettava ääneen tilaisuuksissa ja lähetettävä kiertämään kylien punanurkkia.²⁶¹

²⁶⁰ Seinälehti, Punainen valistustyö tammikuu 1927.

²⁶¹ Seinälehti, Punainen valistustyö tammikuu 1927.

Lukutuvanhoitajien lehti määrittä tarkasti seinälehtien sisällön. Jokaisessa numerossa piti olla 40–60 rivin mittainen katsaus ajankohtaisiin tapahtumiin. Ulkomaiden lyhyitä uutisia oli oltava yhteensä korkeintaan 30 riviä, 15–20 riviä piti olla omistettu puolueen uutisille, 30–40 paikallisen neuvoston työlle, 20–30 Komsomolin asioille ja 30–40 riviä taloudelle ja osuustoimintatyölle. Lisäksi seinälehdeissä piti olla sarjakuvia, runoja ja lukijoiden kirjeitä, jotka katsottiin kaikkein arvokkaimmaksi materiaaliksi.²⁶²

Suomenkieliset ohjeet seinälehtien tekijöille paljastavat paljon suomalaisten valistustyöntekijöiden suhtautumisesta inkeriläisiin talonpoikiin. Valistajat epäilivät, että talonpoika tuskin ymmärtää mitä hyötyä seinälehdestä on hänelle itselleen tai kylälle. Talonpojan ei uskottu ymmärtävän seinälehtien tarkoitusta eikä tehtäviä. Pelkän kirjallisen tiedon ei uskottu auttavan talonpojan valistamisessa ja valistajat epäilivätkin, että kirjoitukset, joissa pohdittiin seinälehden merkitystä, eivät vakuuttaneet talonpoikaa. Paremmaksi keinoksi katsottiinkin lehden ääneen lukeminen ja siitä keskusteleminen. Tärkein tavoite oli saada talonpojat mieltämään seinälehti heidän omaksi lehdekseen. Tähän tavoitteeseen päästiin valistajien mielestä kuuntelemalla, mitkä asiat eri aikoina huvittivat talonpoikaa ja kirjoittamalla niistä.²⁶³

3.2.3 Kesäjuhlat maalaisväestön kokoajana

Inkerissä oli jo tsaarinvallan aikana alkanut inkeriläisten omien laulujuhlien perinne. Inkeriläiset kokoontuivat kesäisin suurille juhlille, jossa esiintyi muun muassa kuoroja, tanssiryhmiä ja teatteriseurueita. Vuosina 1899–1918 Inkerissä järjestettiin seitsemän kertaa yleisinkeriläiset laulujuhlat, jotka olivat kulttuuriharrastuksen ohella kansallistunteen nostattamisen juhlahetkiä.²⁶⁴

Suomalaiset kommunistit havaitsivat pian kesäjuhlat hyväksi keinoksi kohdata kerralla tuhansia ihmisiä, ja he muuttivatkin perinteiset kesäjuhlat ns. valistusjuhliksi. Kesästä 1920 kesään 1937 eri puolella Inkeriä pidettiin jokavuotisia ”yleissuomalaisia” kesäjuhlia. Juhlat olivat kuitenkin luonteeltaan hyvin erilaiset verrattuna tsaarinvallan aikaan. Kaikkea leimasi poliittisuus, ja suomalaiset kommunistit määräsivät kaikesta ohjelmasta. Musiikkiesitysten lisäksi kesäjuhlissa esitettiin näytelmiä, järjestötervehdyksiä ja kisattiin eri urheilulajeissa.²⁶⁵

²⁶² Kenez 1985, 139.

²⁶³ Seinälehti, Punainen valistustyö tammikuu 1927.

²⁶⁴ Nevalainen 2002, 248.

²⁶⁵ Ibid.

Järjestyksessään toiset yleisinkeriläiset valistusjuhlat vietettiin heinäkuussa 1921 Tuutarissa, ensimmäiset juhlat oli järjestetty edellisenä kesänä. Vapaus-lehti raportoi, että kaksipäiväiset juhlat keräsivät ympäri Inkeriä yhteensä 5500 juhlijaa. Ohjelma oli kommunistista, ja se käsitti kaikkiaan 30 eri ohjelmanumeroa, joita esitettiin juhlakentällä ja kesäteatterissa. Juhlat alkoivat Internationaalilla torvien säestämänä ja jatkuivat poliittisten puheiden ja musiikkiesitysten vuorottelulla. Paremmuutta mitattiin muun muassa runonlausunnassa, viisiottelussa ja maastojuoksussa. Kesäteatterissa esitettiin opettaja Hirvosen kirjoittama inkeriläisoloja maaorjuuden aikana kuvaama laulunäytelmä. Toisena juhlapäivänä ohjelmassa oli kuorolaulukilpailu, Santeri Mäkelän puhe uskonnosta, voimistelunäytös, köydenvetokisa, lasten kilpailuja ja näytelmäkilpailut. Juhlat päättyivät toveri E. Kukkosen puheeseen inkeriläisille puolueettomille valistusseuroille. Puheessa Kukkonen yritti taivutella seuroja hylkäämään puolueettomuuden ja muuttamaan avoimesti kommunistisiksi. Juhlan järjestivät VKP:n Pietarin kuvernementtikomitean suomalainen osasto, Detskoje Selon kihlakunnan valistusosasto ja Tuutarin eri järjestöt.²⁶⁶ Tuutarin juhlien lisäksi kesäjuhlia järjestettiin kesällä 1921 useita ympäri Inkeriä. Ohjelma noudatteli näissä juhlissa Tuutarin ohjelman kaavaa: musiikkiesityksiä, lausuntaa, näytelmiä, urheilukilpailuja ja tietenkin poliittisia puheita. Kesän 1921 juhlilla kerättiin varoja Volgan nälänhädän uhreille.²⁶⁷

Seuraavana kesänä kesäjuhlia vietettiin 12 eri paikkakunnalla ympäri Inkeriä. Suomalaiset kommunistit eivät olleet kuitenkaan tyytyväisiä. Inkeriläiset olivat järjestäneet kesäjuhlia omin päin ja juhlien järjestämisestä olivat vastanneet kommunistien ankarasti vastustamat puolueettomat valistusjärjestöt, jotka olivat inkeriläisten käsissä. Suomalaisen sivistysjaoston johtaja Jalo Kohonen kirjoitti Vapaus-lehdessä, että kommunistien oli pyrittävä siihen, ”ettei enää yksikään suomalainen sivistys-valistusjärjestö kukin haarallaan ja omissa kotinurkissaan häärisi politprosvjet-toiminnan edistämiseksi, vaan että kesäjuhlamme saisivat yleisemmän piirteen, tulisivat enemmän keskitetyiksi ja voimia säästäviksi sekä saataisiin laajemmat piirit yhteisen sivistys-valistusjuhlien kannattajiksi.” Kohosen mukaan tästä olisi seurauksena onnistuneemmat ja valistustasoa paremmin kohottavat juhlat seuraavana kesänä. Suomalainen sivistysjaosto pyrki kontrolloimaan näitä kesän 1922 ”vapaasti” järjestettyjä juhlia vaatimalla tarkkoja tilastotietoja kaikilta kesäjuhlien järjestäjiltä. Tilastojen tarpeellisuutta perusteltiin sillä, että suomalaisten juhlat olivat ainutlaatuisia muiden

²⁶⁶ Tuutarin yleisinkeriläiset valistusjuhlat, Vapaus 2.7.1921.

²⁶⁷ Ne paljon puhutut yleisinkeriläiset kesäjuhlat Jukissa, Vapaus 28.7.1921; Suomalaiset kadosta kärsineiden avuksi, Vapaus 11.8.1921.

kansallisuuksien keskuudessa ja kesäjuhlatilastoilla annettiin hyvä kuvaus eräästä poliittisen valistustyön muodosta. Täten saatettiin osoittaa työn kannattavuus venäläisille viranomaisille.²⁶⁸

Seuraavana kesänä Jalo Kohosen toive toteutui. Trotskissa eli entisessä ja nykyisessä Hatsinassa pidettiin kesä- ja heinäkuun vaihteessa ensimmäiset suomenkieliset neuvostolliset laulu-, soitto- ja urheilujuhlat. Kohonen nimitti juhlia neuvostollisiksi, koska nyt ensimmäistä kertaa juhlien järjestämisestä vastasivat neuvostovallan kansanvalistuselimet eli ilmeisesti tässä tapauksessa suomalainen sivistysjaosto. Aikaisemmat juhlat olivat olleet aina paikallisten järjestöjen järjestämiä, tai jopa puolueettomien järjestöjen voimannäyttöjä, eikä Kohonen voinut antaa sellaisille juhlille mitään arvoa. Kohonen piti tyrmistyttävänä, että aikaisemmissa juhlissa puolueen työntekijät olivat saaneet puhua vasta saatuaan siihen luvan. Trotskin neuvostolliset juhlat keräsivät kahtena päivänä Vapaus-lehden mukaan 10 000 juhlijaa.²⁶⁹ Kesään 1928 mennessä neuvostollisia kesäjuhlia järjestettiin Inkerissä yhteensä neljä kertaa.²⁷⁰

Kommunistit pitivät kesäjuhlien merkitystä suurena poliittisessa valistustyössä. Juhlien kehuttiin antavan muun muassa virikkeitä klubitoiminnalle. Laulupiirit saivat juhlista uutta intoa, musiikkipiirit ja soittokunnat pystyivät tapaamaan toisiaan ja urheilijat ja voimistelijat saivat vaikutteita toistensa suorituksista ja esityksistä. Näytelmät antoivat puhtia klubien ja lukutupien dramaattisille piireille ja saivat nämä nostamaan taiteellista tasoaan. Poliittiset puheet taas olivat opetuksena klubien ja lukutupien piireille ja ryhmille.²⁷¹

Koska kesäjuhlilla oli niin tärkeä merkitys valistustyössä maaseudulla, oli järjestäjien suomalaisen sivistysjaoston mukaan asetettava itselleen tarkka päämäärä juhlien suhteen. Suuria kansanjuhlia järjestettiin joukkojen valistamiseksi ja toisaalta poliittisten valistusjärjestöjen vakiinnuttamiseksi. Juhlien järjestäjien oli pidettävä huoli siitä, että paikkakunnan kaikki nuorisokollektiivit, piirit, soittokunnat, palokunnat ja muut järjestöt osallistuivat juhlien järjestelyihin. Juhlissa järjestetyt erilaiset kilpailut olivat sivistysjaoston mielestä erinomaisia oppitunteja piireille, joten siksi kilpailuissa piti kyetä antamaan asianmukainen arvostelu jokaisesta esityksestä. Kilpailuissa saadut palkinnot taas toimivat kannustimina jatkamaan toimintaa. Kesäjuhlilla oli myös tiedotustehtävä. Poliittiset puheet antoivat uutta tietoa kansalle paikkakunnan talouselämästä ja poliittisesta

²⁶⁸ Kesäjuhlien tilastojen tarpeellisuus, Vapaus 25.8.1922.

²⁶⁹ Ensimmäiset neuvostolliset laulujuhlat Inkerissä, Vapaus 26.6.1923; Laulujuhlain merkitys Inkerissä, Vapaus 28.6.1923; Yleisinkeriläiset neuvostolliset laulujuhlat, Vapaus 7.7.1923; Yleisinkeriläiset neuvostolliset laulujuhlat, Vapaus 10.7.1923.

²⁷⁰ Inkeri kulttuurivallankumouksen tiellä, Soihtu heinäkuu 1928.

²⁷¹ Laulujuhlain merkitys Inkerissä, Vapaus 28.6.1923.

valistustyöstä. Hyviä puheiden aiheita olivat sivistysjaoston mukaan neuvostovallan talouspolitiikka, työläisen ja talonpojan liitto sekä lukutupatyö.²⁷²

Juhlissa oli myös hyvä tilaisuus järjestää kokouksia, esimerkiksi valistustyöntekijöille tai seinälehtien vastaaville. Sivistysjaosto oli hahmotellut tarkat ohjeet kesän 1925 juhliä varten. Juhlien järjestelyissä piti ottaa huomioon kaikkien poliittisten valistustyön järjestöjen osanotto, asialliset ja tarkoitustaan vastaavat kilpailut, poliittisten valistustyöntekijöiden kokoukset, näyttelyjen järjestäminen ja laaja agitaatiotyö suomalaisen valistustalon merkityksestä. (Valistustalon perustaminen oli ajankohtaista kesällä 1925.) Juhlista piti toimittaa selostukset läänin suomalaiselle sivistysjaostolle, ja selostuksessa piti kertoa juhlan ohjelma, näyttelyiden ja kokousten sisältö, osaa ottaneet järjestöt ja juhlayleisön määrä. Tämän lisäksi toivottiin seikkaperäistä selostusta juhlista Vapaus-lehteen.²⁷³

Inkeriläisten kesäjuhlien muuttuminen poliittiseksi valistusjuhliksi 1920-luvulla kertoo hyvin kulttuuriautonomian kohtalosta. Suomalaiset kommunistit muuttivat inkeriläisten oman järjestötoiminnan tuotoksen hyvin nopeasti vastaamaan omia tarkoituseriään. Inkeriläisten oma aktiivisuus kesäjuhlien järjestämisessä tuomittiin kiivaasti. Juhlia eivät saaneet järjestää ei-kommunistiset järjestöt eivätkä paikalliset järjestöt ilman VKP:n läänin elimien hyväksyntää ja ohjeistusta. Kommunistien kiivas itsenäisten juhlien tuomitseminen kertoo siitä, että he ymmärsivät kesäjuhlien merkityksen laajojen kansanjoukkojen mobilisoinnissa, olivathan inkeriläiset käyttäneet juhliä kansallistunnon nostattamisessa jo ennen vallankumousta. Tuhansia ihmisiä keränneet juhlat olivat ainutlaatuinen tapa tavoittaa kerralla suuri määrä ihmisiä, jotka eivät normaalisti ottaneet osaa valistustyöhön. Suomalaiset kommunistit esittelivät ylpeinä kesäjuhliä venäläisille puoluetoimitsijoille, sillä kesäjuhlaperinnettä ei ollut muilla Neuvostoliiton kansallisuuksilla. Aktiivista valistustoimintaa esittelemällä toivottiin lisää varoja ja myötämielisiä suhtautumista jatkossakin suomenkieliselle toiminnalle.

3.2.4 Suomenkielinen valistustalo

Inkerin maaseudulla tärkein suomenkielisen poliittisen valistuksen instituutio oli lukutupa, mutta kaupungissa samaa tehtävää hoiti suomalainen valistustalo. Valistustalo avattiin Leningradiin 20.9.1925 kreivi Tseremetjevin entisen palatsin huoneistoon Fontankan kanavan varrelle.

²⁷² Kansanjuhlien järjestämisestä maaseudulla, Vapaus 4.6.1925.

²⁷³ Ibid.

Oikeastaan talossa tapahtui vain nimenmuutos, sillä valistustalo jatkoi 1920-luvun alussa perustetun, Otto Ville Kuusisen nimeä kantavan poliittisen klubin toimintaa.²⁷⁴ Valistustaloa johti V. Virtanen ja se toimi valtion rahoituksella.²⁷⁵

Suomalainen valistustalo perustettiin, jotta kaupungin hajanainen suomenkielinen toiminta, sekä poliittinen että harrastetoiminta, olisi saatu keskitettyä yhden katon alle. Syksyyn 1925 asti moni suomenkielinen harrastusjärjestö oli toiminut kaupungissa heikosti, esimerkiksi laulukuorotoimintaa ei ollut saatu viritettyä aktiiviseksi. Niinpä uuteen valistustaloon perustettiin oma laulukuoro heti lokakuussa 1925. Suomalaisen sivistysjaoston työntekijä J. Paavilainen toivoi, että kuorosta tulisi ”joukkokuoro” eli kaikkia suomenkielisiä houkutteleva harrastusmuoto. Samaa Paavilainen toivoi taloon perustetun dramaattisen piirin ja voimistelupiirin suhteen. Näytelmäpiiriin toivottiin taas korvaavan suomenkielisen teatterin poissaolo, joka ei 1920-luvun alun jälkeen ollut toiminut kunnolla.²⁷⁶

Valistustalossa jatkoi toimintaansa moni tärkeä suomenkielinen kulttuurijärjestö. Paavilaisen toiveen mukaisesti suomenkielinen teatteritoiminta elpyi valistustalossa. Vuonna 1917 perustettu suomalainen työväen näyttämö, myöhemmin Leningradin Valtion Suomalainen Teatteri ryhtyi järjestämään siellä näytäntöjään ja teki valistustalosta käsin kiertueita myös maaseudulle. Suomalaisen teatterin tunnettuja esityksiä olivat muun muassa Jaroslav Hasekin Kunnon sotamies Svjekin seikkailut ja Aleksis Kiven Nummisuutarit. Myös suomalainen urheiluseura kokoontui valistustalon suojissa. Ennen valistustalon perustamista kaupungin suomalaisten urheiluharrastuksesta vastasi spartak-järjestö Puna-Tähti, jossa urheilivat erityisesti kansainvälisen sotakoulun suomalaiset. Syksyllä 1925 Puna-Tähdestä tehtiin valistustalon urheilu- ja voimistelupiiri, jonka tehtävänä oli kilpailujen järjestämisen lisäksi nuorten urheilijoiden valmentaminen.²⁷⁷

Harrastetoiminnan lisäksi valistustalolle keskitettiin kaikki Leningradin kaupungin suomenkielinen aikuisille suunnattu poliittinen valistustoiminta. Valistustalolla järjestettiin erilaisia kursseja ja opiskelupiirejä. Esimerkiksi syksyllä 1926 tarjolla oli sekä supistettu versio puoluekoulusta että normaali puoluekoulu, leniniläis-marxilainen piiri ja naisten piiri. Puoluekoulut toimivat

²⁷⁴ Leningradin suomalainen valistustalo, lukutuvat ja punanurkat, 3119 Neuvosto-Karjala, EK-Valpo I, KA.

²⁷⁵ Nevalainen 2002, 247; Suomalaisen valistustalon avajaiset, Vapaus 22.9.1925.

²⁷⁶ Poliittisen valistustyökeskuksen merkityksestä, Vapaus 13.10.1925.

²⁷⁷ Nevalainen 2002, 247–248.

piirimuotoisesti.²⁷⁸ Tärkein tehtävä oli kuitenkin maaseudun ja kaupungin valistuselimien yhteistyön tehostaminen. Tätä varten taloon perustettujen poliittisten piirien piti avustaa maaseudun piirejä, esimerkiksi järjestämällä seminaareja ja muita koulutustilaisuuksia maaseutupiirien johtajille.²⁷⁹ Syksyllä 1926 valistustalolle hankittiin aivan uusi väline auttamaan poliittisessa kasvatuksessa, elokuva-laite. Jalo Kohonen hankki laitteen Moskovasta suomalaiselle sivistysjaostolle, joka taas antoi laitteen valistustalolle. Syksyn mittaan laite kiersi ympäri maaseutua. Vapaus-lehdessä keuhuttiin, että laite oli tärkeä väline poliittisessä valistustyössä.²⁸⁰

Kahdessa vuodessa valistustalon toiminta ehti muotoutua aktiiviseksi. Talvella 1927–1928 valistustalolla oli seuraavanlaista opiskelutoimintaa: itseopiskelukabinetti, kirjasto, lukusali, marxilais-leniniläinen piiri, normaalipuoluekoulu, supistettu puoluekoulu, dramaattinen piiri, naisten käsityöpiiri, laulukoulu, kaksi venäjänkielenpiiriä, voimistelupiiri ja sähkötekninen piiri. Kaksi uusinta piiriä olivat kirjanpitopiiri ja päivänpolitiikan piiri. Nuorille oli oma dramaattinen piiri, puhetaidon piiri ja kollektiivisten leikkien ja tanssien piiri. Kirjastossa oli noin kolmetuhatta kirjaa. Talven aikana talolle avattiin voimistelusalit ja sotilasnurkka. Työväestölle aloitettiin yleissivistävien luentojen pitäminen luonnontieteestä, maailman rakenteesta, taiteesta, kirjallisuudesta, terveydenhoidosta sekä yhteiskuntapoliittisista ja tuotannollis-teknillisistä kysymyksistä. Luentoja pidettiin kahdesti viikossa ja lisäksi järjestettiin opintomatkoja. Maaseudulle tehtävää työtä varten perustettiin maaseututoiminnan osasto, jonka yhteyteen perustettiin nuorison dramaattinen piiri, puhetaidon piiri ja kollektiivisten leikkien piiri. Näiden tarkoitus oli avustaa toiminnallaan maaseudun lukutupia ja punanurkkia. Maaseututyöhön kuului myös maaseututoiminnan kabinetti, alkavan kirjailijan neuvontabyroo ja vierailumatkojen järjestäminen maalaisille kaupunkiin ja kaupunkilaisille maalle. Juhlia ja iltamia oli tarkoitus järjestää joka lauantai- ja sunnuntai-iltana. Kerran kuukaudessa pidettiin toveri-iltamia valistustalon jäsenille.²⁸¹ Kuvernementtikomitean suomalainen osasto iloitsi vuoden 1927 alussa, että valistustalolla oli otettu onnistuneesti käyttöön uusia ”joukkotyön muotoja”. Talolla oli pidetty kysely- ja vastausiltoja, näyttelyjä ja järjestetty keskusteluja. Kinolaitteella oli järjestetty elokuvaesityksiä ympäri maaseutua.²⁸²

²⁷⁸ Opiskelemaan!, Vapaus 29.9.1926.

²⁷⁹ Poliittisen valistustyökeskuksen merkityksestä, Vapaus 13.10.1925.

²⁸⁰ Kino, Vapaus 10.11.1926.

²⁸¹ Mitä uutta tulee suomalaiselle valistustalolle, Vapaus 11.10.1927.

²⁸² Tietoja joukkotyöstä suomalaisten keskuudessa Leningradissa ja läänissä lokakuusta 1926 kesäkuuhun 1927, TsGAIPD SPb, f. 16, op. 12, d. 12096.

Valistustalolla oli jäseniä vuodenvaihteessa 1926–1927 yhteensä 586, joista naisia oli yli puolet, 302.²⁸³ EK-Valpon arkistossa olevan nimettömän, luultavasti 1930-luvulla kirjoitetun selostuksen mukaan valistustalossa olisi ollut helmikuussa 1929 814 jäsentä. Kaksi vuotta aiemmin jäseniä oli ollut alle sata. Helmikuussa 1929 työläisiä oli jäsenistöstä 294.²⁸⁴

3.2.5 Suomenkieliset puoluekollektiivit ja poliittiset klubit

Suomenkielisiä puoluekollektiiveja eli puolueosastoja perustettiin suomenkielisten oppilaitosten ja työpaikkojen yhteyteen Leningradin kaupunkiin ja suuremmille paikkakunnille. Jäsenet olivat yleensä poliittisesti aktiivisia ja tiedostavia suomalaisia punapakolaisia, sillä kommunistisen puolueen suomenkielisistä jäsenistä kolme-neljäsosaa oli punapakolaisia. Maaseudun suomenkielisestä väestöstä suurin osa ei kuulunut kommunistiseen puolueeseen, joten puoluekollektiivienkin toiminta oli vähäistä. Esimerkiksi vuonna 1928 Leningradin läänin maaseudulla oli 440 suomenkielistä kommunistipuolueen jäsentä, joista 170 oli työläisiä, 123 virkamiehiä ja vain 147 talonpoikia. Täysin suomenkielisiä puoluekollektiiveja toimi tuolloin 18 kappaletta. Lisäksi läänin alueella toimi 11 sekakielistä suomalais-venäläistä puoluekollektiivia.²⁸⁵

Puoluekollektiiveissa keskityttiin etupäässä poliittiseen valistukseen, mutta myös aivan käytännön elämän ongelmiin. Leningradissa toimi muutama suomenkielinen puoluekollektiivi. Kollektiivien jako oli tehty kaupungin piiri- jaon mukaan. Vasilin saarella toimi Pietarin kansainvälisen sotakoulun kollektiivi, jossa oli vuonna 1923 143 suomenkielistä jäsentä. Kollektiivin sisällä toimi muun muassa Toveri-lehden toimitusryhmä. Toiminnassa kiinnitettiin huomiota puoluejärjestöjen työhön ja juoksevien asioiden hoitoon. Viipurin puolen alueella toimi oma kollektiivi. Sen toiminnassa oli keskitytty poliittiseen kasvatukseen, joka oli kuvernementtikomitean suomalaiselle osastolle lähetetyn selostuksen mukaan helmikuussa 1923 kuitenkin epätyytyttävää. Tämä johtui allekirjoittaja J. Ojasen mukaan alustajien puutteesta. Viipurin puolen suomalaisessa kollektiivissa toimi myös naisosasto. Toukokuussa 1923 naisille oli pidetty kaksi opintoiltaa aiheista eläinkunnan kehitys ja ihmisalkuperä sekä alkuajan kulttuuri. Lisäksi oli tehty kaksi retkeä eläintieteelliseen museoon ja terveydenhoitomuseoon. Naiset olivat myös perustaneet naiskuoron nimeltä Akkakuoro.²⁸⁶

²⁸³ Ibid.

²⁸⁴ Leningradin suomalainen valistustalo, lukutuvat ja punanurkat, 3119 Neuvosto-Karjala, EK-Valpo I, KA.

²⁸⁵ Musajev 2001, 176–177.

²⁸⁶ Selostuksia ja tilastotietoja toiminnasta suomenkielisillä alueilla, TsGAIPD SPb, f. 16, op. 12, d. 11918.

Suomenkielisten VKP:n jäsenten ja kandidaattien määrä pysyi vähäisenä koko 1920-luvun alkupuoliskon, se itse asiassa jopa hieman laski vuodesta 1921 vuoteen 1924. Vuoden 1924 ja 1927 välisenä aikana jäsenmäärä lähti kuitenkin nousuun. Kolmessa vuodessa se yli kaksinkertaistui kuudestasadasta yli 1400:aan. Aktiivinen propaganda oli tuottanut tulosta. Suomenkielisten VKP:n jäsenten lukumäärät käyvät ilmi seuraavasta taulukosta.

Taulukko 3: Suomenkieliset VKP:n jäsenet ja kandidaatit Leningradin läänissä vuosina 1921–1928

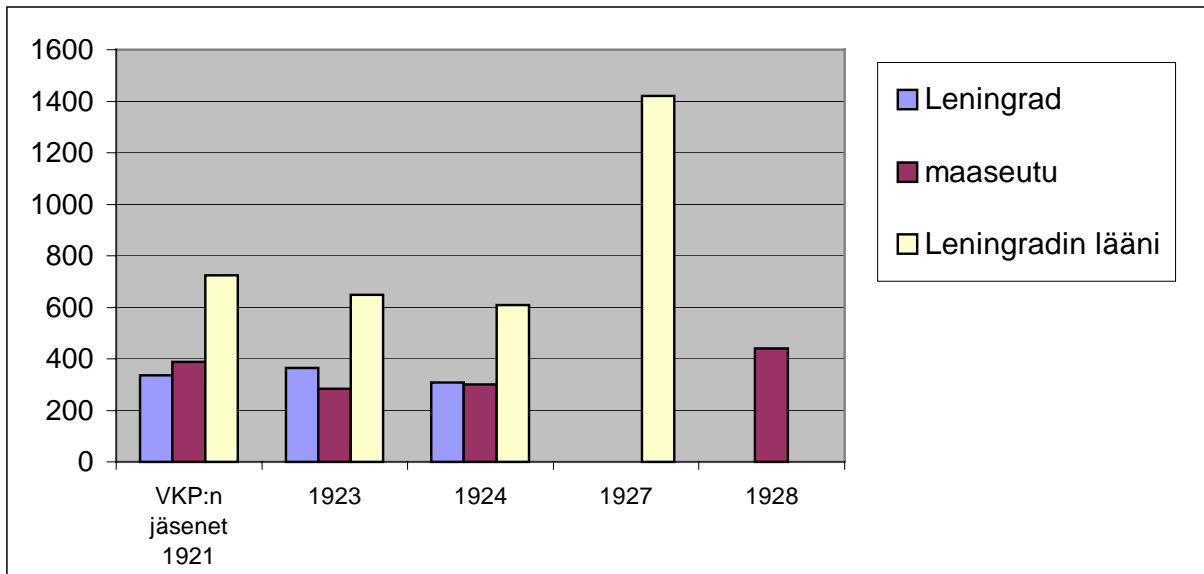
	1921	1923	1924	1927	1928
Leningrad	336	364	308	ei tietoa	ei tietoa
maaseutu	388	284	300	ei tietoa	440
koko lääni	724	648	608	1419	ei tietoa

Lähteet: Musajev 2001, 176–177; Selostuksia työstä suomalaisten keskuudessa vuonna 1924, TsGAIPD SPb, f. 16, op. 12, d. 11934; Taistelua ja voitto Inkerissä, Vapaus 5.11.1927.

Vuonna 1924 suomalaiset kommunistit laskivat suomenkielistä väestöä olevan läänin alueella lähes 200 000, joista Leningradissa 6700.²⁸⁷ Puolueen jäseniä oli näin ollen heistä vain 0,3 prosenttia. Jos prosenttiluvun laskee 150 000 suomenkielisen väestön määrällä, joka on lähempänä totuutta kuin kommunistien luku, tulee tulokseksi 0,4 prosenttia. Leningradissakin puolueen jäseniä oli vain 4,6 prosenttia kaupungin suomenkielisistä asukkaista, vaikka suurin osa heistä oli punapakolaisia. Enimmilläänkin suomenkielisiä puoluejäseniä oli vuoden 1927 lukumäärän mukaan vain 0,9 prosenttia suomenkielisestä väestöstä. VKP:n suomenkielisten jäsenten määrän kehitys käy ilmi seuraavasta kuviosta.

²⁸⁷ Kts. taulukko 1, s. 3.

Kuvio 2: Suomenkielisten VKP:n jäsenten ja kandidaattien määrä Leningradin läänissä vuosina 1921–1928

Lähde: Selostuksia työstä suomalaisten keskuudessa vuonna 1924, TsGAIPD SPb, f. 16, op.12, d. 11934; Musajev 2001, 176–177; Taistelua ja voittoa Inkerissä, Vapaus 5.11.1927.

Pekka Nevalaisen EK-Valpon arkistosta keräämien tietojen mukaan vuonna 1928 Inkerissä olisi ollut noin 2900 kommunistipuolueen jäsentä, jäsenkandidaattia tai sellaiseksi pyrkivää. Parhaiten kommunismi juurtui Nevalaisen mukaan tuolloin teollisuustyöväestöön, maalaisköyhälistöön ja neuvostoaikana varttuneeseen nuorisoon.²⁸⁸ Kun Musajevin neuvostolähteistä keräämien tietojen mukaan vuonna 1928 VKP:n jäseniä tai jäsenkandidaatteja oli Leningradin läänissä, Leningradin kaupunki pois suljettuna, 440 henkeä, olisi Leningradin kaupungissa pitänyt Nevalaisen tietojen perusteella olla tuolloin lähes 2500 jäsentä tai kandidaattia. Lukumäärää vaikuttaa epäilyttävältä myös ottaen huomioon loppuvuoden 1927 jäsenmäärän, 1419 henkeä koko läänin alueella. On epätodennäköistä, että jäsenmäärä olisi kaksinkertaistunut vajaassa vuodessa. Suomalaiset kommunistit eivät myöskään iloinneet neuvostolähteiden perusteella mistään suurista valistustyön saavutuksista tai muutoksista valistustyön vaikutuksissa inkeriläisiin 1920-luvun lopulla.

Puoluekollektiivien toiminta oli kuitenkin runsasta verrattuna siihen kuinka vähän suomenkielisen väestön keskuudessa oli puolueen jäseniä tai kandidaatteja. Tilastotieto toukokuulta 1921 kertoo,

²⁸⁸ Nevalainen 1992, 260.

että läänin suomenkielisen väestön keskuudessa olisi yhden kuukauden aikana järjestetty 100 erilaista puolueen kokousta ja 18 iltamaa. Tilaisuuksiin oli osallistunut yhteensä 7280 henkilöä eli kymmenkertainen määrä verrattuna jäsenmäärään. Kokousten aiheet paljastavat ”väestöryntäyksen” syyn. Puolueen kokouksissa käsiteltiin hyvin käytännöllisiä aiheita, kuten maataloutta, polttoainekysymystä ja nykyhetken tilannetta. Kommunistien taktiikkana oli saada ihmiset tällaisilla aiheilla mukaan toimintaan. Tosin oli mukaan ujutettu poliittisempiakin aiheita: uskontokysymystä, naisten asemaa ja nuorison järjestäytymistä.²⁸⁹

Käytännöllisten asioiden hoito vei suurimman osan puoluekollektiivien ajasta. Leningradin ujestista raportoitiin suomalaiselle osastolle alkuvuodesta 1924 pidettyjen kokousten sisällöistä. Kokouksissa oli käsitelty muun muassa vaaleja, osuuskuntien toimintaa, Leninin kuolemaa, elämää ja toimintaa, kuntien sähköistämistä, ulkomaankauppaa ja osuuskuntia, veroja, armeijaa ja oman toiminnan järjestämistä.²⁹⁰

Kaupungeissa poliittisen valistustyön keskus oli klubi, joka oli yleensä puna-armeijan, Komsomolin, kaupunkineuvoston tai tammikuusta 1922 alkaen puolueen järjestö. Parhaiten toiminut klubijärjestelmä kuului ammattiliitolle. Klubit järjestivät eriaiheisia luentoja, teatteri- ja elokuvaesityksiä sekä osallistuivat puolueen määräämien kampanjoiden ja juhlien viettoon. Klubeilla oli myös pieni kirjasto, jonne tuli päivittäiset sanomalehdet. Eniten painotettiin tuotannollista propagandaa, mutta klubit osallistuivat myös uskonnonvastaiseen työhön.²⁹¹

Leningradin läänissä toimi 1920-luvulla alle kymmenen suomenkielistä poliittista klubia. Suomenkielisten kollektiivien lääninkonferenssi totesi maaliskuussa 1923, että edellisenä talvena klubien poliittisten piirien toiminta oli muuttunut maaseudulla vilkkaaksi. Pietarin kaupungissa tilanne oli toinen. Kaupungissa toimi tuolloin neljä klubia, mutta vain kommunistisen yliopiston klubissa poliittinen valistustyö oli lääninkonferenssin mielestä saanut riittävästi huomiota osakseen. Keväällä 1923 oli kuitenkin ryhdytty toimeen klubien saattamiseksi toimintakykyisiksi.²⁹²

Muutama vuosi myöhemmin läänin alueella toimi enää neljä suomenkielistä poliittista klubia. Yksi klubeista, Vuokkoniemen klubi, toimi maaseudulla, ja loput kolme Leningradissa. Yksi Leningradin klubeista oli Viipurin puolen kaupunginosan Punainen tie, jossa oli yli 200 jäsentä. Maaseudun

²⁸⁹ Selostuksia, raportteja, tilastoja suomenkielisestä toiminnasta 1920–1921, TsGAIPD SPb, f. 16, op. 12, d. 11768.

²⁹⁰ Selostuksia ja tilastoja 1.4.–31.12.1924, TsGAIPD SPb, f. 16, op. 12, d. 11964.

²⁹¹ Kenez 1985, 135–136.

²⁹² Suomalaisten kollektiivien lääninkonferenssi, Vapaus 20.3.1923.

klubit toimivat tavallisesti kunnan lukutuvan yhteydessä. Suurimmilla paikkakunnilla klubeilla oli oma klubitalo, muualla klubit kokoontuivat lukutupien tiloissa. Klubit toimivat eräänlaisena poliittisen toiminnan kokoavana tekijänä, ne järjestivät niin VKP:n solujen kokouksia, Komsomolin kokouksia kuin erilaisia piirejä ja iltamiakin. Klubien toimintasuunnitelmat ja lukujärjestykset hyväksyttiin lukutupaneuvostojen valtuutettujen kokouksissa ja klubin yleisessä kokouksessa. Suunnitelma päätyi tietenkin lopulta VKP:n kuvernementtikomitean suomalaisen osaston pöydälle. Esimerkiksi Vuokkonien poliittisen klubin viikko-ohjelma vuosilta 1925–1926 kertoo, että klubin toiminta oli yhdistetty lukutupaan. Kokouksia ja tilaisuuksia järjestettiin joka ilta, lukuun ottamatta maanantai-iltaa. Klubilla kokoontui VKP:n solu, ja siellä järjestettiin nuorisoliiton ja kylän yleiset kokoukset. Lisäksi viikoittain toimi näytelmäpiiri, poliittinen piiri, maatalouspiiri ja Spartakus-järjestön voimistelupiiri. Sunnuntai-iltaisina järjestettiin yleiset juhlat ja iltamat.²⁹³

Pekka Nevalaisen mukaan suomenkielisiä poliittisia klubeja oli huomattavasti enemmän. Hänen mukaansa syksyllä 1926 Neuvostoliitossa – Neuvosto-Karjalan ulkopuolella – toimi 18 suomalaista klubia.²⁹⁴ Kuvernementtikomitean suomalaisen osaston papereista ei kuitenkaan löydy mainintaa kuin edellä mainituista neljästä klubista Leningradin läänissä vuosina 1926–1927. Ei ole myöskään todennäköistä, että Leningradin läänin ja Neuvosto-Karjalan ulkopuolella, jossa ei asunut kuin muutamia satoja suomenkielisiä olisi toiminut 14 suomenkielistä klubia.

4. POLIITTISEN VALISTUSTYÖN TAVOITTEET JA TULOKSET

4.1 Poliittisen valistustyön tavoitteet

4.1.1 Neuvostokansalaisen luominen ja vallan juurruttaminen

Kommunistisen yhteiskuntajärjestelmän äärimmäinen tarkoitus oli muuttaa ihmisluonnetta. Leninin mukaan bolsevikien tuli luoda rautaisella organisaatiollaan maailma ja sitä mukaa myös ihminen

²⁹³ Jäljennöksiä suomalaisen seksian ja muiden organisaatioiden työstä suomalaisen väestön keskuudessa, TsGAIPD SPb, f. 16, op. 12, d. 12005; Plani raboti finskoi seksii Leningradskova gubkoma RKP(b) na 1927, TsGAIPD SPb, f. 16, op. 12, d. 12092; Tietoja joukkotyöstä suomalaisten keskuudessa Leningradissa ja läänissä lokakuusta 1926 kesäkuuhun 1927, TsGAIPD SPb, f. 16, op. 12, d. 12096.

²⁹⁴ Nevalainen 2002, 247.

uudeksi. Vallankumouksen aikana Lenin arveli, että uusi yhteiskuntajärjestelmä muokkasi nopeasti oman muottinsa mukaisen ihmisen. Leninille uuden yhteiskunnan luominen merkitsi sekä porvarillisen talousjärjestelmän että vanhan pikkuporvarillisen ihmisen muuttamista sosialistiseksi.²⁹⁵

Neuvostoihmisen ihanne muotoutui varsinaisesti vasta ensimmäisen viisivuotiskauden aikana (vuosina 1928–1932), ja vuosina 1932–1934 sankarillisen neuvostoihmisen klassinen perustyyppi näki päivänvalon. Heti vallankumouksen jälkeen alettiin kuitenkin jo hahmotella tulevan neuvostokansalaisen muotokuvaa. Uusi neuvostoihminen olisi voimakas, nuori tai ainakin nuorekas, iloinen ja optimistinen mies tai nainen, joka uhkui terveyttä ja elämäniloa. Uusi ihminen ei kuitenkaan ollut hedonisti tai kuluttaja kuluttamisen vuoksi. Hän palveli elämää suurempia asioita, sosialismia ja sosialistista isänmaata. Uuden ihmisen sotaisa variantti oli valmis uhrautumaan isänmaan puolesta.²⁹⁶

Nuorisoliittolaisen kirjassa vuodelta 1927 ”Mikä on kommunistinen nuorisoliitto ja mikä sen tulee olla” määriteltiin uuden ihmisen luonteenpiirteet. Uuden ihmisen tuli olla aloitteellinen ja toimelias. Hän ei saanut uskoa taruihin, eikä hän saanut olla utopisti. Uuden ihmisen tuli omaksua Marxilta ja Leniniltä heidän kaikista tärkeimmät opetukset. Hänen tuli opiskella luonnontieteitä, olla yritteliäs sosialistisessa merkityksessä, kekseliäs ja tarmokas taistelija. ”On tarpeen yhdistää amerikkalaisuuden parhaat piirteet Venäjän kansan parhaiden piirteiden kanssa”, kirjassa kirjoitettiin. Uusi ihminen ei kuitenkaan saanut olla kaunosieluinen, vaan hänen piti ymmärtää oma tehtävänsä ja suoriutua siitä.²⁹⁷

NEP-vuosina ryhdyttiin vakavasti pohdiskelemaan sitä, miten uusi ihminen kasvatettaisiin käytännössä. Uusi ihminen ei ollutkaan syntynyt helposti kansalaissodan aseistetusta proletariaatista, niin kuin bolševikit olivat luulleet. Lenin ja monet muut bolševikit ymmärsivät jo tässä vaiheessa, ettei kyseessä voinut olla nopea hyppäys uuteen kulttuuriin. Aluksi väestölle oli annettava yksinkertaisesti sellaiset valmiudet, jotka riittivät normaaleihin hallinnon ja tuotannon perusrutiineihin. Pelkkä luku- tai laskutaito ei riittänyt. Vallankumouksen sankari oli tehnyt tehtävänsä ja tilalle tarvittiin sivistyneitä, kurinalaisia ja pitkäjännitteiseen työhön pystyviä ihmisiä, jotka asettivat päämääräkseen yhteisen edun. Samalla jouduttiin pohtimaan sekä uuden älymystön

²⁹⁵ Figes 1996, 733; Vihavainen 1998a, 183–186.

²⁹⁶ Vihavainen 1998a, 187–191, 195–201.

²⁹⁷ Sinovjev 1926, 40–41.

kasvattamista vanhan porvarillisen intelligentsijan tilalle että suurten joukkojen sivistämistä. Yleisen käsityksen mukaan joukkojen sivistystason alhaisuus oli kehityksen jarru kaikilla aloilla. Joukkojen kulttuuritason kohottaminen oli välttämätöntä myös kansanterveyden ja työn tuottavuuden kannalta. Sivistysoloja verrattiin länteen, jossa kaikki oli siistiä ja työkin tuotti enemmän. Tämän katsottiin olevan sivistyksen ansiota. Kulttuurin kohottamiseen kuului myös fyysinen kulttuuri, jota tarvittiin työkyvyn ja sotilaskunnan edistämiseen. Ruumiinkulttuuriin kuului myös hygienia.²⁹⁸

Suomalaiset kommunistit omaksuivat nopeasti venäläisiltä puoluetovereiltaan ajatuksen sosialismin ihmistä muuttavasta voimasta. Omalla pienellä kansallisella työkentällään Leningradin läänin suomalaisten keskuudessa suomalaiset kommunistit alkoivat toteuttaa neuvostokansalaisen kasvattamista. Tärkeimpänä keinona uuden ihmisen luomisessa nähtiin yhteiskunnallinen kasvatus. Opettajien tai muiden valistustyöntekijöiden roolia tässä tärkeässä tehtävässä pidettiin merkittävänä. Pietarin läänin suomenkieliset opettajat hahmottelivat uuden yhteiskunnan jäsenen kuvaa konferenssissaan tammikuussa 1921: ”Yhteiskunnallisen kasvatuksen tarkoituksena on luoda uusi ihminen – kommunistisen yhteiskunnan jäsen, jonka tulee tunnustaa koko sosialistisen järjestelmän rakenne taloudellisine perusteineen ja poliittisine päällysrakenteineen ja löytää siinä sijansa, toisin sanoen saada esille oman individualistiset kykynsä ja edellytyksensä soveltamalla ne yhteiskunnallisten vaatimusten mukaiseksi.”²⁹⁹

Uuden neuvostoihmisen piti olla aatteellisuuden lisäksi terve, raitis ja reipas. Tavoitteena oli hyvin käyttäytyvä kommunisti, joka ei ryypännyt eikä räällännyt. Kirkon vaikutusvallan pienentyessä vallankumouksen jälkeen suomenkielisten keskuudessa tapahtui tapojen löystymistä. Juopottelu ja tappeleminen saivat taas jalansijaa kylissä. Valistustyöntekijät kampanjoivat tällaisen huonon elämän kitkemiseksi. Vapaus-lehdessä kerrottiin usein klubeissa, lukutuvissa ja puoluejuhlissa tapahtuneista laiminlyönneistä, huonosta käytöksestä ja rötöksistä. Lehden mielestä parikymmentä vuotta aiemmin oli tilanne raittiusasioissa ollut parempi. Silloin ne, kenellä oli ”sivistyksellisiä pyrkimyksiä” eivät menneet häiriköimään eikä iltamissa tarvittu järjestyksen pitäjää. Lehti kirjoittikin, että ”on irvikuva, että nyt järjestöihin kuuluvat ovat röntsyköiden ja rötöksien osanottajia”.³⁰⁰

²⁹⁸ Vihavainen 1998b, 303–307.

²⁹⁹ Pietarin läänin suomenkielisten koulutyöntekijöiden konferenssi, Vapaus 22.1.1921.

³⁰⁰ Sananen järjestyneitten kurikysymyksestä, Vapaus 22.4.1926.

Uuden neuvostokansalaisen luomista hankaloitti koko 1920-luvun ajan kommunistien vallan heikkous. Kaupungeissa puolueen ja uuden valtionhallinnon ote oli tiukka, mutta maaseudulla, varsinkin syrjäisillä paikkakunnilla ei elämänmeno ollut muuttunut paljoakaan. Vaikka Leningradin läänin maaseutu eli Inkeri olikin lähellä miljoonakaupunki Leningradia, suomalaiset kommunistit eivät 1920-luvun alussa saaneet suomenkielistä maalaisväestöä vielä kovin hyvin hallintaansa. Kommunistien vallan juurruttamista hankaloitti inkeriläisten eristäytyminen valtaväestöstä. Inkeriläiset olivat tottuneet elämään omassa yhteisössään, jossa elämänmenoa säätelivät uskonto ja vanhat tavat. Kanssakäymistä muiden kansallisuuksien kanssa rajoitettiin, ja esimerkiksi seka-avioliitot muiden kansallisuuksien tai muihin kuin luterilaiseen kirkkoon kuuluvien ja inkeriläisten välillä olivat harvinaisia.³⁰¹

Eristäytymistä valtaväestöstä edesauttoi myös monien inkeriläisten heikko venäjän kielen taito. Kommunistien oli tehtävä valistustyötään inkeriläisten äidinkielellä, jos mielivät saada viestinsä perille. Suomenkielentaitoisia puolueetyöntekijöitä ei ollut kuitenkaan kovin paljon, ja heidän vähälukuisuutensa näkyi kommunistien vallan heikkoutena maaseudun syrjäkylissä. Inkerissä toimi 1920-luvun alussa vielä useita puolueettomia valistusseuroja ja jopa kilpailevien poliittisten ryhmittymien, kuten mensevikkien järjestöjä. Kommunistit tuomitsivat nämä järjestöt, myös puolueettomat yleissivistävät valistusjärjestöt kuten soittokunnat tai urheiluseurat porvarillisen vallan jäänteiksi, jotka olivat eläneet aikansa eivätkä tukeneet proletariaatin valtaa. Vapaus-lehti vaati kaiken valistustyön keskittämistä puolueen alaisuuteen.³⁰²

Suomalaisten kommunistien suhtautumisessa suomenkieliseen valistustoimintaan tapahtui käänne 1920-luvun alussa. Vuoteen 1921 asti suomalaiset kommunistit suhtautuivat Inkerin kansallisuuskysymykseen hyvin jyrkästi: kansallisten pyrkimysten oli syrjädyttävä kommunismin tieltä. Kaikkia kansallisia pyrkimyksiä pidettiin vastavallankumouksellisina ja Inkerissä niiden katsottiin johtuvan vanhasta heimoajattelusta ja pyrkimyksestä lähempään yhteyteen Suomen kanssa. Taustalla vaikuttivat vuosien 1918–1919 aseelliset yhteenotot, jolloin inkeriläisten johtajat olivat liittoutunut valkoisten venäläisten kanssa ja taistelleet bolsevikkeja vastaan. 1920-luvulle tultaessa ei kommunistien mielestä inkeriläisten suhtautumisessa neuvostovaltaan ollut tapahtunut merkittävää muutosta – inkeriläiset olivat kommunistien mielestä edelleen porvarillisia ja ennakkoluuloisia ja ”harrastivat kansallista eristäytymistä” – mutta kommunistit totesivat, että heidän oli itse muutettava suhtautumistaan kansallisuuskysymykseen. Ajattelutavan muutos

³⁰¹ Kts. esimerkiksi Jääskeläinen 1980.

³⁰² Inkeristä. Valistustyö Tuuterissa, kuntaa käsittävän konferenssin päätöksiä, Vapaus 3.3.1921.

heijasteli Neuvosto-Venäjäällä alkanutta uutta aikakautta, NEP-politiikkaa ja sen mukanaan tuomaa korenizatsija-politiikkaa. Inkerin kansallisuuskysymys tarvitsi suomalaisten kommunistien mielestä ylimenokauden toimenpiteitä. VKP:n suomalaisten järjestöjen keskustoimisto katsoi toukokuussa 1921 tällaisiksi toimenpiteiksi Narkomnatsin suomalaisen osaston toiminnan laajentamisen ja suomenkielisen koulu- ja valistustyön keskittämisen. Narkomnatsin alaisuudessa toimineen suomalaisen osaston oli ryhdyttävä hallinnoimaan ja huolehtimaan koko Pietarin läänin suomenkielisen väestön taloudellisesta elämästä. Osaston oli oltava ylin sovittava ja ohjaava neuvostolaitos taloudessa, hallinnossa ja oikeusasioissa. Toimenpiteet tarkoittivat toisin sanoen aggressiivisempaan otetta suomenkieliseen toimintaan ja poliittisen valistustyön tehostamista.³⁰³

Toimenpiteisiin ryhdyttiinkin heti alkuvuonna 1921. VKP:n suomalaisten järjestöjen ensimmäinen konferenssi totesi tammikuussa 1921, että valistusorganisaatiota oli kehitettävä, jotta neuvostovallan eri alueilla asuvan suomenkielisen proletariaatin ja järjestöjen olosuhteista saataisiin tarkka ja jatkuva selko. Tämän takia jokaisen kollektiivin, jossa oli suomenkielisiä jäseniä, oli annettava vähintään kerran kuussa raportti tehdystä puoluetyöstä alueensa, lääninsä tai ujestinsa vähemmistökansallisuuksien suomenkieliselle puolueoimistolle. Yhteenvedo oli saatettava VKP:n suomalaisten järjestöjen keskustoimiston tietoon. Siellä, missä valkoisten vastarinta oli nujerrettu, oli ryhdyttävä tarmokkaaseen ja pysyvään valistustyöhön. Kirjastotoimintaa pidettiin erityisen tärkeänä. Vakinaisten organisaattorien kouluttamiseksi oli perustettava kurseja, ja vakinaisia paikallisia organisaattoreita oli lähetettävä sinne, missä ei selvitty paikallisin voimin.³⁰⁴ Myös suomalaisen sivistysjaoston toimintaa tehostettiin. Jaoston toiminnassa pidettiin tärkeänä koulu- ja valistustyön keskittämistä siten, että sivistysjaosto voi ohjata opetustyötä yhteisymmärryksessä venäläisten ja neuvostoelinten kanssa. Myös opetustyön puhdistamista vanhasta perinnöstä pidettiin tärkeänä. Tämä tarkoitti käytännössä vanhojen inkeriläisten opettajien ja muiden valistustyöntekijöiden erottamista ja korvaamista suomalaisilla kommunisteilla.³⁰⁵

Suomalaisten kommunistien uuden neuvostoihmisen hahmotelmissa ja yrityksissä juurruttaa omaa valtaansa takapajuisena pitämäänsä Inkeriin näkyy heidän suhtautumisensa Inkerin asemaan. Inkeriläisten muovaaminen uskollisiksi neuvostokansalaisiksi nimenomaan Neuvosto-Venäjää kohtaan nähtiin tarpeellisenä, eikä inkeriläisten kansallisille pyrkimyksille annettu paljon arvoa. Inkeriläisten kansalliset pyrkimykset oli tukahdutettava, sillä kansalaissodan vuosina oli nähty

³⁰³ Selostuksia, raportteja, tilastoja suomenkielisestä toiminnasta 1920–1921, TsGAIPD SPb, f. 16, op. 12, d. 11768.

³⁰⁴ Keskustoimiston toiminta, Vapaus 6.1.1921.

³⁰⁵ Suomalaisen sivistysjaoston vastainen toiminta, Vapaus 6.1.1921.

niiden vaarallinen vaikutus, kun kansallistuntoiset inkeriläiset olivat liittoutuneet valkoisten venäläisten ja suomalaisten kanssa bolsevikkeja vastaan. Suomalaisten kommunistien valistustyön tarkoitus oli todistaa, että kansalliset pyrkimykset olivat tarpeettomia uudessa neuvostoyhteiskunnassa, jossa kansallista sortoa ei tapahtunut ja jossa ihmisiä ei eroteltu kansallisuuden mukaan. Korenizatsija-politiikan myötä suomalaiset kommunistit joutuivat ottamaan takapakkia ja perääntymään tiukassa suhtautumisessaan. Korenizatsija katsottiin kuitenkin ylimenokauden ilmiöksi, ja kansallista työtä eli suomenkielistä valistusta pidettiin tärkeänä niin kauan, kunnes inkeriläiset ja muut suomenkieliset oli saatu uskollisiksi neuvostovallalle. Neuvostovallan juurruttaminen ja neuvostoinkeriläisen luominen olivat kansallisen työn tärkeimpiä tavoitteita. Siihen suomalaiset kommunistit uskoivat pääsevänsä tehostamalla valistustyötä.

4.1.2 Taistelu uskontoa vastaan

Vallan juurruttamiseen ja uuden neuvostokansalaisen luomiseen liittyi vanhoista tavoista ja uskomuksista irti pääseminen. Bolsevikkien uskonnon vastaisella taistelulla oli tärkeä osa tässä työssä. Bolsevikkeille uskonto edusti takapajuisuutta. Se oli oopiumia kansanjoukoille, ja kirkko oli bolsevistisen vallan kilpailija. Talonpoikien uskonnollisuus nähtiin suurimpana syynä kuiluun, joka erotti valistuneita bolsevikkeja ja pimeydessä eläviä talonpoikia toisistaan. Uskonnon vastainen taistelu nähtiin osana suurempaa taistelua, jonka tarkoitus oli saattaa talonpojat neuvostovallan yhteyteen.³⁰⁶

Bolsevikkien uskonnon vastaisen propagandan tarkoitus oli korvata jumalan palvominen kuuliaisuudella valtiolle ja muuttaa uskonnolliset symbolit vallankumouksellisiksi. Kommunismista tehtiin uusi uskonto ja kommunistiset johtajat olivat sen uusia arkkipiispoja. Uskontoa vastaan hyökättiin luonnontieteellisillä todisteilla ja kristilliset ihmeet selitettiin myyteiksi. Toisaalta bolsevikit pyrkivät itse tekemään kommunismista uuden uskonnon. Entiset kristilliset juhlat, rituaalit ja symbolit korvattiin kommunistisilla. Neuvostojuhlapäivät määrättiin kristillisten pyhäpäivien paikoille, esimerkiksi joulusta ja pääsiäisestä tehtiin Komsomolin juhlapäivä. Kansalaissodan aikana alkanut Lenin-kultti antoi kommunistiselle johtajalle lähes jumalan aseman. Yksityiselämässä uskonnolliset rituaalit muutettiin bolsevistisiksi. Esimerkiksi kasteen sijasta lapset ”lokakuulaistettiin”, häitä alettiin kutsua punaisiksi häiksi ja viettää kommunistisin menoin ja vallankumouksen sankarit haudattiin punaisissa hautajaisissa.³⁰⁷

³⁰⁶ Figes 1996, 745.

³⁰⁷ Figes 1996, 745–748.

Bolsevikkien kansallisuus- ja uskontopolitiikassa oli monia yhteneväisyyksiä. Sekä vähemmistökansallisuuksien että uskonnon katsottiin olevan jääne kapitalismista, jonka sosialismi tulisi hävittämään ennen pitkää. Lokakuun vallankumouksesta NEP:n loppumiseen asti bolsevikit suosivat kuitenkin maltillisempaa suhtautumista näihin jäänteisiin ja yrittivät välttää avointa konfliktia. Selitys NEP-vuosien uskontoa sietäneelle politiikalle on samankaltainen kuin vähemmistökansoja suosinut korenizatsija tai talonpoikien hillitsemiseksi aloitettu NEP: bolsevikit huomasivat kuinka syvälle kansalaisten mieliin uskonto, erityisesti Venäjän ortodoksinen kirkko oli juurtunut. Kansalaisten luottamuksen saamiseksi avointa konfliktia kirkon kanssa oli vältettävä.³⁰⁸

Vuoteen 1921 asti uskonnon vastainen taistelu oli lähinnä propagandaa. Kirkko ja valtio erotettiin toisistaan tammikuussa 1918 ja uskonnonopetus kiellettiin kouluissa. Vuonna 1921 uskonnon vastainen taistelu muuttui sanoista teoksi. Vuosina 1921–1923 bolsevikkien uskontopolitiikasta vastasi etupäässä Lev Trotski. Hänen johdossaan kommunistinen puolue muutti suhtautumistaan uskuntoon sotakommunismista eristäytymispolitiikasta kohti ”hajota ja hallitse” -politiikkaa. Lenin ja Trotski aloittivat kampanjan kirkon nujertamiseksi. Alkoi papiston vaino ja kirkkojen suurimittainen takavarikointi, jota perusteltiin sillä, että nälänhädän torjumiseksi tarvittiin varoja. Leninin sairastumisen jälkeen Trotskin asema heikkeni pian kommunistisessa puolueessa, ja Trotskin kilpailijat muuttivat aggressiivista uskontopolitiikkaa suvaitsevaisempaan suuntaan talonpoikien rauhoittamiseksi. NEP:n loppuvuosina (1924–1927) puolueen uskontopolitiikka oli keskittynyt enemmänkin uskonnollisen elämän valvontaan, jota tekivät muun muassa uskonnonvastainen komitea ja salainen poliisi. Aika oli uskonnollisille järjestöille lyhyt hengähdystauko ennen kulttuurivallankumousta ja Stalinin vainoja.³⁰⁹

Suomalaiset kommunistit kiinnittivät uskonnonvastaiseen työhön suurta huomiota, sillä inkeriläinen väestö oli perinteisesti hyvin uskonnollista. Esimerkiksi koululaitos oli ennen vallankumousta kirkon hallinnassa. Vallankumouksen aikana ja sen jälkeisinä kansalaissodan vuosina suurin osa Inkerin papistosta pakeni Suomeen ja seurakuntia kohtasi pappispula. Toimintaa pidettiin kuitenkin yllä maallikkojen avulla, ja kirkon valta säilyi pappispulasta huolimatta. Inkerissä järjestettiin pyhäkouluja koko NEP-kauden ajan, ja kaikki seurakunnat väittivät, että NEP-vuosina kaikki lapset kastettiin. Myös lähes kaikki inkeriläiset halusivat NEP-vuosina kirkollisen vihkimisen, vaikka

³⁰⁸ Luukkanen 1994, 230–231.

³⁰⁹ Figes 1996, 745, 748; Luukkanen 1994, 232–236. Kts. tarkemmin bolsevikkien uskontopolitiikasta Luukkanen Arto, *The Party of Unbelief. The Religious Policy of The Bolshevik Party 1917–1929.*

siviilivihkiminen olisi riittänyt. Myös erilaiset herätysliikkeet ja lahkot vaikuttivat voimakkaasti. Leningradin Pyhän Marian seurakunnasta tuli Inkerin kirkon keskus, jossa pidettiin itsenäisiksi muuttuneiden Inkerin luterilaisten seurakuntien kirkollis- ja konsistorikokoukset. Seurakunta oli Suomen pääkonsulinviraston suojeluksessa.³¹⁰

Inkeriläisten uskonnollisuus häytti kommunistien valistustyötä ja neuvostovallan juurruttamista Inkeriin. Vapaus-lehden sivuilla valiteltiin toistuvasti, kuinka inkeriläisten henkisen kehityksen yhtenä esteenä oli juuri uskonto. Kommunismia oli hankala levittää maaperään, jossa oli ”tietämättömyyttä, uskonnollisia ennakkoluuloja ja poroporvarillista henkeä”. ”Uskonnolliset ennakkoluulot” elivät inkeriläisissä vallankumouksesta huolimatta.³¹¹

Uskonnollisuutta yritettiin kitkeä pois uskonnonvastaisella valistustyöllä. Uskonnon kitkemistä pidettiin heti rauhan tultua vuonna 1921 tärkeimpänä suomenkielisen toiminnan tavoitteena.³¹² Uskontoa vastaan tuli taistella tieteellisin keinoin, saattamalla tieteen saavutukset kaikkien kansalaisten tietoon. Uskonnonvastaiseen työhön piti kiinnittää erityistä huomiota maaseudulla, jossa papit propagoivat kommunistien mukaan tsaarinvallan puolesta. Maaseudun uskonnollisia yhteisöjä piti pitää tarkasti silmällä, jotta ne olisivat toimineet niille säädettyjen ”dekreettien” mukaisesti.³¹³

Konkreettinen muoto uskonnonvastaisessa valistustyössä oli erilaisten kampanjoiden eli ”kamppailujen” järjestäminen. Kampanjat olivat yleensä kuvernementtikomitean suomalaisen osaston tai sen agitaatiokollegion järjestämiä. Yksi tällainen järjestettiin toukokuussa 1925, jolloin kamppailtiin rippikoulua vastaan. Aihe oli kommunisteille tärkeä, sillä monet inkeriläisnuoret kävivät edelleen rippikoulun. Kamppailussa käsiteltiin kahta aihetta, kirkon erottamista valtiosta ja rippikoulun tärkeyttä uskonnolle. Teesien kirjoittaminen aiheiden pohjalta ja propagandatyöntekijöiden valitseminen annettiin suomenkielisen nuorisosaoston ja puolueosaston tehtäväksi. Kamppailuun kuului myös uskonnonvastaisen esitteen tekeminen. Agitaatiokollegio totesi päätöksensä lopuksi, että uskonnonvastaiselle kamppailulle suomalaisten keskuudessa oli annettava jatkuva luonne.³¹⁴

³¹⁰ Nevalainen 2002, 252–253; Jääskeläinen 1980, 55, 165, 432, 444.

³¹¹ VKP:n Pietarin läänin suomenkielisten järjestöjen konferenssi, Vapaus 28.4.1921; VKP:n Pietarin komitean suomalaisen osaston toiminta, Vapaus 6.5.1921; Äskeinen lääninkonferenssimme, Vapaus 7.5.1921.

³¹² Äskeinen lääninkonferenssimme, Vapaus 7.5.1921.

³¹³ VKP:n Pietarin läänin suomenkielisten järjestöjen konferenssi, Vapaus 28.4.1921.

³¹⁴ Jäljennöksiä suomalaisen seksian ja muiden organisaatioiden työstä suomalaisen väestön keskuudessa, TsGAIPD SPb, f. 16, op.12, d. 12005.

Vapaus-lehdellä oli merkittävä rooli uskonnonvastaisessa työssä. Lehdessä julkaistiin erillistä Tiede ja uskonto -nimistä palstaa, jossa annettiin ohjeita uskonnonvastaisten keskustelujen käymiseksi. Sivuilla käsiteltiin myös luonnontieteellisiä aiheita, joiden perusteella saattoi kumota uskonnollisia väittämiä. Vapauden linja ei jäänyt huomaamatta inkeriläisiltä. Useat kommunistitkin arvostelivat lehden rajua uskonnonvastaisuutta, koska se vieroitti lehden inkeriläisiä lukijoita. Lehden päätoimittaja Kustaa Mikko Evä myönsi lehden kirjeenvaihtajien kokouksessa, että asiassa oli perää. Hän ei suostunut kuitenkaan muuttamaan lehden linjaa, sillä uskontoa ei voitu hänen mukaansa poistaa vaikenemalla ja uskonnon poistaminenhan oli kommunistien tavoite. Evä kuitenkin myönsi, että välillä lehden linja oli lipsunut pilkkaamisen puolelle. Lehdessä oli esimerkiksi julkaistu pilkkarunoja inkeriläisistä maallikkosaarnaajista mainiten heidät nimeltä. Evän mielestä tällainen pilkka ei ollut ensiluokkaista propagandaa, ja paikalliset uskontojutut oli parempi julkaista hänen mielestään paikkakuntien seinälehdissä. Evä lupasi, että tulevaisuudessa Vapaudessa julkaistaan tieteellisempiä ja periaatteellisempia juttuja.³¹⁵

Inkeriläisten uskonnollisuus oli ehkä eniten suomalaisten kommunistien ja inkeriläisten välejä hiertänyt asia. Suomalaisten kommunistien vastenmielisyys uskontoa, kirkkoa ja uskovaisia kohtaan tulee selvästi ilmi kokousten päätöslauselmista ja keskusteluja selostaneista raporteista. Kommunistit eivät peitelleet suhtautumistaan, vaan ryhtyivät avoimesti uskonnonvastaiseen työhön ja myös kertoivat avoimesti tavoitteensa. Tavoite oli puhdistaa Inkeri ja inkeriläiset kaikesta uskonnollisuudesta ja lopettaa kirkon vaikutusvalta inkeriläisiin. Vaikka NEP-vuosina kirkkoja tai papistoa vastaan ei hyökätty vielä avoimen väkivaltaisesti, kommunistien asenne tuli selväksi. Lainsäädäntö takasi kaikille oikeuden harjoittaa uskontoaan, mutta suomalaisille kommunisteille ei kelvannut muu kuin täysin uskonnosta, kirkoista ja papistosta vapaa Inkeri. Suomalaisten kommunistien jyrkkä asenne kauhistutti uskonnollisia inkeriläisiä, joille luterilainen kirkko oli ollut ainoa kansallisesti yhdistävä instituutio. Jopa kommunistimieliset inkeriläiset vieroksuivat suomalaisten aatetoveriensä jyrkkää linjaa. Komsomoliin kuului vielä 1920-luvun alussa paljon inkeriläisiä nuoria, jotka eivät halunneet sanoutua täysin irti uskonnosta. Heille sopi hyvin käydä ensin rippikoulussa ja suunnata sen jälkeen nuorisokollektiivin kokoukseen. Kommunisteille tällainen käytös oli kuitenkin ennenkuulumatonta ja täysin paheksuttavaa.

³¹⁵ Vapauden kirjeenvaihtajien ensimmäinen konferenssi, Vapaus 7.5.1921.

4.1.3 Haave Neuvosto-Suomesta

SKP puhui avoimesti heti vuoden 1918 jälkeen tavoitteesta tehdä Suomessa uusi, tällä kertaa onnistunut vallankumous ja perustaa Suomeen sosialistinen neuvostotasavalta. Neuvosto-Suomi -käsitettä käytettiin kahdessa eri merkityksessä: yhtäältä sillä tarkoitettiin neuvostoista koostuvaa valtiomuotoa ja toisaalta Neuvostoliiton osavaltiota eli Suomen sosialistista neuvostotasavaltaa. Suomalaisia punaupseereita tutkineen Markku Salomaan mukaan Neuvosto-Suomi -käsitettä ei missään vaiheessa käytetty valtiollisesti suvereenissa merkityksessä. Propaganda-aineistoissaan, joita levitettiin myös Suomeen, SKP kampanjoi tulevan Neuvosto-Suomen puolesta. SKP:lla oli jo ennen talvisotaa olemassa sotasuunnitelmat Suomessa syttyvän kapinan varalle, jonka jälkeen maahan olisi muodostettu neuvostotasavalta.³¹⁶

Neuvosto-Karjalaa tutkinut Markku Kangaspuro on löytänyt Salomaan tulkinnasta poikkeavia merkityksiä Neuvosto-Suomi -käsitteelle. Kangaspuron mukaan Neuvosto-Karjalan suomalaisten johtajien tavoite oli vuoden 1918 sodassa ollut muodostaa punainen Suur-Suomi, joka olisi yhdistänyt sekä suomalaiset että Venäjän puolella asuvat suomensukuiset heimot, karjalaiset ja inkeriläiset. Karjalan johtajan, Edvard Gyllingin mielestä Suomella oli historiallinen tehtävä auttaa vähemmän kehittyneitä heimoveljiään nousemaan taloudellisesti ja kulttuurisesti. Sosialistisen Suomen roolina olisi ollut suomensukuisten heimojen johtajana, nostajana ja tukijana toimiminen. Gyllingin ajatuksia eivät tosin allekirjoittaneet kaikki suomalaiset kommunistit, sillä Gyllingin käyttämää punainen Suur-Suomi -muotoilua pidettiin liian kansallismielisenä. Gylling ei olettautunut, että vallankumous olisi tapahtunut Suomessa heti, mutta hän ei myöskään epäillyt sen toteutumista joskus tulevaisuudessa. Vallankumousta odotellessa Gylling toteutti Karjalassa punaisten Suomessa kesken jäänyttä tehtävää. Hänen mukaansa Karjala kulki vuoden 1918 vallankumouksen viitoittamaa tietä. Gylling määritteli Karjalan suomalaisia suosineen kansallisuuspolitiikan tehtäväksi tien tasoittamisen Pohjolan kansojen yhteistyölle tulevassa Skandinavian sosialistisessa liittotasavallassa. Horisontissa siinteli Karjalan yhdistäminen punaiseen Suur-Suomeen ja sitä kautta Skandinaviaan. Ei siis yhdistäminen venäläisiin, kuten venäläiset kommunistit asian näkivät.³¹⁷

Leninigradin läänin suomalaisille kommunisteille tuleva Suomen vallankumous oli itsestään selvä tavoite ja siitä puhuttiin avoimesti. Esimerkiksi VKP:n suomalaisten järjestöjen kongressi tammikuussa 1921 totesi päätöslauselmassaan, että heidän tavoitteensa on sosialistisen

³¹⁶ Salomaa 1992, 258–264.

³¹⁷ Kangaspuro 2000, 143–146.

neuvostotasavallan perustaminen Suomeen: ”Lahtaridiktatuuri ja porvariston luokkavalta (Suomessa) on murskattava ja sen raunioille on luotava työtätekeväin Sosialistinen Neuvostotasavalta. Taistelua on jatkettava kunnes tämä päämäärä saavutetaan.”³¹⁸

1920-luvun alkuvuosina uskottiin vallankumouksen tapahtuvan minä hetkenä hyvänsä. Ajan kuluessa ja työväestön osoittaessa Suomessa välinpitämättömyyttä punapakolaisten toiveita kohtaan, haaveen toteutumista lykättiin, mutta siitä ei luovuttu. Neuvosto-Suomen toteutumista pidettiin itsestään selvänä asiana, mutta ajankohdasta ei oltu ihan varmoja. Hieman epäselvää oli myös se, minkälainen tuleva Neuvosto-Suomi tulisi olemaan. Kuuluisiko se autonomisena sosialistisena tasavaltana Neuvostoliittoon, kuten Neuvosto-Karjala, vai muodostaisiko se itsenäisen Neuvosto-Suomen tasavallan? Tälle määrittelylle ei uhrattu NEP-vuosina vielä kovin paljon aikaa tai ajatustyötä, sillä valmistautuminen tulevan vallankumouksen onnistumiseen katsottiin tärkeämmäksi. Suomalaiset kommunistit kokivat olevansa Neuvostoliitossa opissa, eräänlaisessa koulussa, hankkimassa tietoja ja taitoja tulevaa vallankumousta ja Neuvosto-Suomea varten. ”Meidän suomalaisten on tarkoin tutkittava Neuvosto-Venäjän olosuhteita ja otettava oppia tulevaisuutta varten, kun voimme ehkä piakkoin joutua Suomeen, jossa tullaan tarvitsemaan kokeneita kommunisteja. Nyt äskettäin muodostettu Karjalan Työkansan Kommuuni on kokeilukenttä, jossa suomalaiset toverit saavat osoittaa, mitä he täällä Neuvosto-Venäjällä ovat oppineet”, totesi eräskin kokousedustaja tammikuussa 1921 VKP:n suomalaisten järjestöjen kokouksessa.³¹⁹ Suomalaiset pakolaiset kokivat olevansa Venäjällä vain väliaikaisesti. Aika oli käytettävä hyödyksi, sillä oleskelua ja toimintaa Venäjällä saattoi pitää ”kommunismin yliopistossa olemisena”. Tässä yliopistossa koulutettiin kunnollisia työntekijöitä ja johtajia neuvostomaan lisäksi myös Suomen tulevalle ”neuvosto- ja puoluerakennustyömaalle”.³²⁰

Kangaspuron Karjalasta löytämä punainen fennomania ei Leningradin läänin suomalaisten mielissä elänyt, ainakaan niin voimakkaasti, että siitä olisi puhuttu avoimesti. Käsitykset tulevan Neuvosto-Suomen asemasta noudattelivat ennemminkin Salomaan tulkintoja. Tuleva Neuvosto-Suomi nähtiin osana Neuvostoliittoa. Inkeriä ei oltu liittämässä tämän sosialistisen neuvostotasavallan yhteyteen, vaikka Karjalalle ehkä sellaista tulevaisuutta kaavailtiin. Inkerin liittäminen Neuvosto-Suomeen olisi ollut paitsi maantieteellisesti hankalaa, myös ideologisessa mielessä turhaa. Katsottiinhan sosialismin poistavan kaikki kansalliset ristiriidat ja tekevän kaikista maailman ihmisistä

³¹⁸ Poliittinen tilanne Suomessa, VKP:n suomalaisten järjestöjen kongressin päätöslauselma, Vapaus 5.1.1921.

³¹⁹ VKP:n suomalaisten järjestöjen konferenssi, Vapaus 4.1.1921.

³²⁰ VKP:n suomenkielisten kollektiivien yleiskaupunkilaiset kokoukset Pietarissa, Vapaus 1.6.1921.

internationalistisia kommunisteja. Miksi Inkerin olisi tällöin tarvinnut kuulua Neuvosto-Suomeen, kun se saattoi toteuttaa sosialismia Neuvosto-Venäjänkin yhteydessä? Inkeriläisille yritettiin perustella tätä kantaa Vapaus-lehdessä muun muassa kaunokirjallisten kertomusten avulla. Yksi esimerkkikertomus on suomalaisen kommunistin Väinö Aallon kirjoitus kesällä 1924 matkastaan Rääppyvän suomenkieliselle maatalousteknikumille. Matkalla Aalto oli tavannut kaksi inkeriläistä nuorta naista, jotka olivat valmistuneet suomenkielisestä opettajateknikumista. Aalto oli provosoivasti kysynyt naisilta näiden mielipidettä Inkerin autonomiasta tai itsenäisyydestä. Naiset vastasivat Aallon mukaan: ”Ei tarvitse sekoittaa. Nyt on kysymys työtätekevien vallasta. Kansallisuusasia on vain välikappale. Ei se ole nyt pääasia. Ja miksemme me arvaa, että esimerkiksi paljon parempi on Suomen työläisten Neuvosto-Suomessa tehdä rakentavaa työtä maan kuuluessa Neuvostoliittoon kuin yksin ollen, jolloin kaikenlaiset rakit voivat päästä liepeitä näykkimään. Sama se on Inkerinkin”.³²¹

4.1.4 Kyllä suomen kielelle, ei nationalismille

Suomalaiset kommunistit joutuivat tekemään myös ennaltaehkäisevää valistustyötä. Inkerille oli luvattu kulttuuriautonomia Suomen ja Neuvosto-Venäjän välillä solmitussa Tarton rauhassa lokakuussa 1920. Kulttuuriautonomia takasi inkeriläisille oikeuden omankieliseen sivistykseen ja valistustoimintaan. Pian kävi kuitenkin selväksi, että kaikkea toimintaa ohjailivat suomalaiset kommunistit ja työ oli läpeensä poliittista. Kulttuuriautonomian kohtalo raivostutti Suomeen paenneita inkeriläisiä ja suomalaisia heimoaktivisteja, jotka pitivät kulttuuriautonomiakysymystä jatkuvasti esillä Suomen lehdistössä. He yrittivät vaikuttaa myös Suomen hallitukseen ja neuvostoviranomaisiin, jotta kulttuuriautonomia olisi toteutunut luvatussa muodossaan ja sen toteutus olisi annettu inkeriläisten, ei suomalaisten kommunistien, käsiin. Inkeriläispakolaiset olivat perustaneet Suomessa Inkerin Liiton, joka yritti pitää Inkerin asiaa esillä suomalaisessa poliittisessa keskustelussa. Liitto pommitti Suomen ulkoministeriä Inkeri-aiheisilla kirjeillä: ”Ristiriita neuvostohallituksen ja Inkerin suomalaisen väestön pyrkimysten välillä on nimittäin yhä edelleen avoin haava. Tarton rauhassa Pietarin läänin suomenkieliselle väestölle, s.o Inkerin kansalle, vakuutettu kulttuuriautonomia on jäänyt paperille! Inkerin suomalaisen väestön vähäisemmätkin yritykset tämän autonomian toteuttamiseksi on häikäilemättömästi tukahdutettu.”³²² Liitto vetosi useissa kirjeissä ulkoministeriöön, jotta Suomi olisi ryhtynyt toimenpiteisiin kulttuuriautonomian toteuttamiseksi. Liitto syytti Pietarin läänin suomalaisia kommunisteja inkeriläisten syrjimisestä, ja

³²¹ Muistiinpanoja erästä keskustelusta, Vapaus 10.7.1924.

³²² Inkerin Liitto. Herra ulkoasiainministerille 26.4.1923, UM.

liiton mukaan suomalaiset kommunistit olivat saattaneet rappiolle inkeriläisten koulut ja kansanvalistusriennot.³²³

Radikaaleimmat inkeriläisaktivistit harjoittivat propagandaa Inkerissä. Tämän työn estämisen lisäksi suomalaiset kommunistit joutuivat pitämään mielissään myös inkeriläisten kansannousun vuosina 1918–1919, jolloin osa inkeriläisistä oli tarttunut aseisiin ja taistellut bolsevikkeja vastaan. Kirjoittelu ja kiistely kulttuuriautonomiasta suomenkielisessä neuvostolehdistössä oli vilkkainta NEP:n alkuvuosina, ja se väheni 1920-luvun loppua kohden.³²⁴

Suomalaiset kommunistit tuomitsivat haaveet inkeriläisten omasta autonomiasta porvarillisena hapatuksena. Vapaus-lehti pilkkasi Suomeen paenneita inkeriläisjohtajia, jotka haaveilivat ”Inkerin tasavallasta”. Lehti kirjoitti, ettei heidän unelmansa tule koskaan toteutumaan, vaan ”tuuli tulee ja puhaltaa ilmaan heidän haaveensa.”³²⁵ Lehti väitti tuntevansa ”lahtarien ajaman autonomian” vuosilta 1919–1921 Pohjois- ja Länsi-Inkeristä ja vuosilta 1921–1922 Karjalasta. Tällöin oli lehden mukaan ollut vallalla hunnimainen raakalaisuus, jota inkeriläiset ja suomalaiset olivat osoittaneet.³²⁶

Inkerin kouluissa työskenteli 1920-luvulla vielä jonkin verran tsaarinvallan aikana koulutuksensa saaneita inkeriläisiä opettajia. Suomalaiset kommunistit olivat erityisen huolissaan näiden opettajien mielialoista ja mahdollisesta vaikutuksesta oppilaiden mielipiteisiin. Suomalaiset kommunistit ”tiesivät”, että opettajilla oli porvarillisia haaveita Inkerin suhteen ja tukijoita Suomessa. Vapaus-lehdessä kommunistit ilmoittivat kipakasti, etteivät tule sallimaan minkäänlaista Neuvosto-Venäjän selän takana vehkeilyä. Neuvostomyötemielisten opettajien oli astuttava rohkeasti esiin luomaan ja edistämään neuvostomielistä suomenkielistä kulttuurityötä porvarillisten opettajien vastapainoksi.³²⁷

Suomeen paenneet inkeriläiset opettajat olivat perustaneet oman liiton, joka sai tukea suomalaisilta sivistysjärjestöiltä. Suomalaiset kommunistit pelkäsivät, että tämä liitto yritti käyttää hyväkseen NEP-vuosien talouskriisiä sekä koulujen taloudellista ahdinkoa ja vaikuttaa valistuslaitosten muuttamiseksi takaisin porvarilliseksi: ”Porvariston agentit (pyrkivät) saamaan käsiinsä työkoulujen ohjelman määräämisen muuttaakseen valistuslaitokset vastavallankumouksellisiksi

³²³ Inkerin Liitto. Ulkoasiainministeriölle 29.9.1923, UM.

³²⁴ Kts. esimerkiksi Nevalainen 1992; Vapaus 1921–1927.

³²⁵ Inkerin Suomessa olevien pakolaisten edustajakokous, Vapaus 15.9.1922.

³²⁶ Es-errit ja Inkerin autonomia, Vapaus 8.12.1922.

³²⁷ Inkerin opettajisto ja nykytilanne, Vapaus 6.12.1921.

agitaatioasemiksi”, pelättiin Vapaus-lehdessä.³²⁸ Erityisesti kommunistien hampaissa oli inkeriläinen opettaja ja mensevikki Kaapro Tynni, joka toimi aktiivisesti Suomesta käsin Inkerin autonomian ja jopa itsenäisyyden saavuttamiseksi. Suomalaiset kommunistit nimittivät Tynnin hengenheimolaisia Vapaus-lehdessä halveksivasti tynniläisiksi tai tynneiksi. Lehden tietojen mukaan Suomessa oleskelleet inkeriläiset opettajat lähettivät kansankiihottajia Inkeriin. Lehti kehotti inkeriläisiä opettajia varomaan näitä kiihottajia vetoamalla opettajien puolueettomuuteen: ”Me tiedämme, että suurin osa Inkerin työtätekevää opettajisto on puolueetonta joukkoa. Varsin vähän on heidän joukossaan kommunisteja tai kommunisteihin lukeutuvia. Tuo työtätekevien suuri joukko olkoon joka suhteessa todellakin puolueetonta väkeä, ettei se antaisi inkeriläis-es-errien (sosialistivallankumouksellisten) ja menshevikkien johtaa itseään harhaan tekemään tyhmyyksiä ja vahingoittamaan Neuvostovaltaamme”.³²⁹

Suomalaiset kommunistit yrittivät vedota inkeriläisten luokkatietoisuuteen vastatessaan inkeriläispakolaisten propagandaan. Kommunistit maalailivat kauhukuvia siitä, kuinka huonosti inkeriläisten työläisten olisi käynyt jos suomalaisten valkoiset olisivat saaneet alueen haltuunsa vuonna 1918. Tästä todisti kommunistien mielestä muun muassa se, kuinka inkeriläisiä pakolaisia kohdeltiin Suomessa. Monet inkeriläiset toimivat 1920-luvulla Suomessa lakkorikkureina, koska muitakaan työpaikkoja ei ollut tarjolla ilman Suomen kansalaisuutta oleville pakolaisille. Tämä raivostutti luonnollisesti sekä suomalaisia vasemmistolaisia Suomessa että Neuvostoliiton suomalaisia. Kommunistien mielestä inkeriläiset olivat joutuneet Suomessa orjan asemaan ja ”porvariston työjuhdiiksi”.³³⁰

Inkeriläisten pakolaisten ja suomalaisten heimoaktivistien mielestä kulttuuriautonomiata ei toteutettu Inkerissä rauhansopimuksen ehtojen mukaisesti. Suomalaisen kommunistien mielestä kulttuuriautonomiata taas toteutettiin jopa paremmin kuin rauhansopimus vaati. Tästä todisti heidän mielestään laaja suomenkielinen valistustoiminta. Kommunistien mielestä se, kuka toimintaa johti ja toteutti ei ollut tärkeää niin kauan kuin työtä tehtiin kommunistisessa hengessä. Valistustyö olisi voitu antaa inkeriläisillekin, jos he olisivat osanneet tehdä sitä kuten neuvostovalta vaati. Näin ei kuitenkaan vielä ollut, ja inkeriläisten valistumista odotellessa suomalaiset kommunistit katsoivat työn ohjaamisen kuuluvan luonnollisesti heille. Suomenkielisen valistustyön laajuutta käytettiin hyväksi ulkopoliittisessa merkityksessä. Suomenkielisellä kouluverkolla haluttiin osoittaa Tarton

³²⁸ Pietarin läänin konferenssin lausunto kuluneelta toimikaudelta, Vapaus 29.6.1922.

³²⁹ Tynnit – Inkerin opettajain vihollisia, Vapaus 4.8.1922.

³³⁰ Inkeriläiset lahtariorjuuttajat Suomessa, Vapaus 21.3.1925.

rauhansopimuksen ehtojen täyttämistä vaativille suomalaisille ja Suomessa oleville inkeriläisille pakolaisille, että kulttuuriautonomiaa todella toteutettiin Inkerissä. Tätä ulkopoliittista korttia käyttivät hyväkseen suomalaiset kommunistit myös perustellessaan venäläisille tovereilleen kansankielisen kouluverkon merkitystä. Marraskuussa 1921 Jalo Kohonen ehdotti VKP:n suomenkielisten järjestöjen keskuskomitealle, että Pietarissa olevien suomenkielisten koulujen säilyttämisestä ulkopoliittisessa merkityksessä on neuvoteltava ulkoasiain kansankomissariaatin edustajien kanssa.³³¹

Suomenkielisellä poliittisella valistuksella piti kulttuuriautonomian toteutumisen puolustamisen lisäksi vakuuttaa suomalaiset ja inkeriläiset Suomessa ja inkeriläiset Neuvostoliitossa siitä, että kansallisuussorto oli lopullisesti ohi Venäjällä. Samalla Neuvostoliiton suomalaisille piti opettaa, että kansallinen eristyneisyys ja nationalismi olivat pahasta. Suomenkielisen valistustyön oli suomalaisten kommunistien mukaan työskenneltävä neuvostovallan eduksi. Työ ei saanut olla eristäytynyttä eikä se saanut korostaa suomalaisuutta.³³²

Suomalaiset kommunistit ajoivat kiihkeästi työläisten internationalismia. Talvella 1922 järjestetyssä suomenkielisten järjestöjen koko maan käsittävässä puoluekonferenssissa tuomittiin suomalaisten emigranttien ja Venäjällä syntyneiden suomalaisten vallankumouksen jälkeen ajama ”valtio valtiossa” -politiikka, joka tarkoitti sitä, että suomalaiset pyrkivät eristäytymään mahdollisimman paljon venäjänkielisestä väestöstä. Konferenssin mukaan se ei ollut järkevää, koska juuri sellainen toiminta synnytti kansallisia ristiriitoja ja antoi aseita ulkopuoliselle viholliselle. Suomalaisten katsottiin kuitenkin kääntyneen kansainvälisyyteen.³³³

Kansallisuussortoa ei suomalaisten kommunistien mukaan Inkerissä tapahtunut enää neuvostoaikana. Kansallisuuksien tasa-arvo oli sosialismin perusedellytys, ja kansallisuussortoa tapahtui kommunistien mukaan Neuvostoliitossa vain yksilötasolla. Itse järjestelmässä jokainen pienikin kansallisuus, vaikkei sitä olisi ollut kuin kourallinen, oli kommunistien mukaan samassa asemassa enemmistön kanssa. Inkeriläinen väestö oli heidän mukaansa tästä hyvä esimerkki.³³⁴ Neuvostovallan valistustyö vähemmistökansallisuuksien keskuudessa kertoi suomalaisten kommunistien mielestä hyvin siitä, että kansallisuussorto oli poistunut. Entiset sorretut kansat saivat nyt valistusta omalla kielellään ja saattoivat nousta kohti venäläisten tovereiden kulttuurista

³³¹ Ohjeita, kiertokirjeitä ym. selostuksia, TsGAIPD SPb, f. 16, op. 12, d. 11696.

³³² Kansanvalistustyön linjat, Vapaus 23.6.1922.

³³³ Äskeinen suomenkielisten järjestöjen maata käsittävä puoluekonferenssi, Vapaus 26.1.1922.

³³⁴ Kolmannelle rintamalle, Vapaus 29.5.1926.

tasoa.³³⁵ Kommunistien mielestä suomalaiset Suomessa syyttivät heitä inkeriläisten kansallisesta sorrosta vain siksi, että valistustyö oli kommunistista ja koska se oli kantanut lupaavasti hedelmää.³³⁶

Sekä inkeriläiset että suomalaiset punapakolaiset haluttiin saada sopeutumaan neuvostovaltaan ja tuntemaan Neuvostoliitto kotimaaksi, jonka eteen kannatti tehdä töitä. Kaikki työ piti tehdä ajatellen koko neuvostomaan etua eikä pelkästään kielellisiä rajoja, kuten Inkeriä. Tähän oli kommunistien mielestä kiinnitettävä huomiota myös talouspolitiikan propagandassa.³³⁷ Suomalaiset kommunistit omaksuivat ajattelun nopeasti sen jälkeen, kun kävi selväksi, että Suomen vallankumous antoi odottaa itseään. Neuvostoliittoa alettiin kutsua kotimaaksi ja ulkopuolisiin valtioihin suhtauduttiin jyrkän kielteisesti.³³⁸

Suomenkielistä valistustyötä ei pidetty itseisarvona. Sen arvo oli siinä, että äidinkielisellä valistustyöllä saatettiin saavuttaa kaikki kansalaiset. Suomalaisten ja inkeriläisten keskuudessa oli paljon sellaisia, jotka eivät ymmärtäneet venäjää, mutta äidinkieliseen toimintaan saattoivat tulla kaikki mukaan. Suomalaisille oli saatava esimerkiksi suomenkielistä kirjallisuutta, jotta he voivat ”valmistautua proletaarisen vallankumouksen tietoisiksi taistelijoiksi sekä kommunistisen yhteiskunnan rakentajiksi”. Tämä oli monesti ainoa perustelu, joka annettiin suomenkieliselle toiminnalle.³³⁹

Suomalaiset kommunistit huomasivat, että paras keino poliittisen toiminnan edistämiseksi oli äidinkielisen toiminnan kehittäminen.³⁴⁰ Esimerkiksi Trotskin ujestin poliittiselle kurssille osallistuneet suomalaiset olivat huomanneet, että poliittinen valistus upposi paremmin inkeriläisiin talonpoikiin, kun sitä tehtiin suomeksi, vaikka talonpojat osasivat myös venäjää.³⁴¹ Toisaalta todettiin myös, että kansallista kulttuuria oli kehitettävä, erityisesti kouluissa. Venäjänkielen taito katsottiin kuitenkin hyvin tärkeäksi, joten suomenkielisten opiskelua esimerkiksi venäläisissä oppilaitoksissa ei pidetty huonona asiana.³⁴² Suomen kielen kehittämistä pidettiin kuitenkin

³³⁵ Valistustyö vähemmistökansallisuuksien keskuudessa, Vapaus 26.6.1926.

³³⁶ Miksi haluan liittyä kommunistisen puolueen jäseneksi, Vapaus 9.4.1925.

³³⁷ Suomenkielinen agitatsiooni ja propagandatyö Venäjällä, Vapaus 28.1.1922.

³³⁸ Kts. esimerkiksi kielenkäytöstä Neuvostoliiton suhteen Kustaa Mikko Evän kirjoitus ”Vuoden vaihteessa” Vapaudessa 3.1.1924.

³³⁹ Suomalaiset Venäjän kommunistisessa puolueessa, Vapaus 25.1.1921; Suomenkielinen toisenasteinen työkoulutoiminta, Vapaus 12.5.1923; Kaikki voimat nuorison valistustyötä avustamaan, Vapaus 6.2.1925.

³⁴⁰ Suomenkielinen piiri Leningradin ujestiin, Kommunisti maaliskuu 1927.

³⁴¹ Havaintoja Trotskin poliittisilta kursseilta, Vapaus 23.3.1926.

³⁴² Millainen työväen tiedekunta suomalaisille? Vapaus 30.6.1923.

tärkeänä, samoin lasten mahdollisuutta saada äidinkielistä opetusta äidinkielisillä oppikirjoilla.³⁴³ Suomenkielisen toiminnan arvostamisesta kertoo marraskuussa 1926 Vapaus-lehdessä julkaistu uutinen Tyrön kylän suomalaisen koulun lopettamisesta. Opettaja kertoi uutisessa, kuinka koulu oli lopetettu oppilaiden vähäisen määrän vuoksi ja koulun omaisuus oli annettu venäläiselle koululle. Koululla oli toiminut myös punanurkka, joka sekin oli lopetettu. Opettajan mielestä tilalle olisi voitu perustaa suomenkielinen lukutupa, mutta paikkakunnan valistusosasto oli vastannut, että Tyrön suomalaiset olivat niin venäläistyneitä, että he voivat yhtä hyvin käydä venäläisessä lukutuvassa. Tyrön valistusosaston toimintaa paheksuttiin lehdessä ja vaadittiin suomalaisen sivistysjaoston puuttumista asiaan.³⁴⁴ Pelkkä kirjeen julkaiseminen kertoo, että suomenkielistä toimintaa pidettiin tärkeänä. Suomalaiset kommunistit olivat venäläisten tavoin olleet sitä mieltä, että korenizatsija-politiikka oli vain ylimenokauden politiikkaa, ja sosialismin voittaessa kansallisuudella tai kansallisella kielellä ei olisi enää merkitystä. Kun omasta kielestä luopuminen tuli konkreettiseksi, esimerkiksi tässä Tyrön tapauksessa, ei koettukaan, että olisi oltu vielä valmiita asiaan. Omaa kieltä puolustettiin jopa venäläisviranomaisten suuttumisen uhalla.

Vapaus-lehti piti tärkeänä tehtävänä suomen kielen kehittämistä ja uusien vallankumouksessa tarvittavien käsitteiden luomista. Tehtävänsä lehti perusteli sillä, että suomenkielisen väestön äidinkielen taso oli heikohkoa. Monet osasivat vain ”kyökki-suomea, murteita tai venäjänvoittoista tsuhnien kieltä”.³⁴⁵ Suomalaisen sivistystoimiston johtaja Jalo Kohonen tiivistä kielen merkityksen Vapaus-lehden kirjoituksessaan: ”Äidinkielen opettaminen suomalaisissa kouluissa tulee olla kielitaidon hankkimiskeino mutta ei kansalliskiihkoisuutta lietsova oppiaine.”³⁴⁶

Suomen kielen arvostuksesta huolimatta suomalaisten kommunistien tarmo ei riittänyt kovin hyvin suomen kielen puolustamiseen venäläisiä vastaan. Korenizatsija-politiikan ansiosta alettiin kiinnittää entistä enemmän huomiota vähemmistökansallisuuksien äidinkielen käyttöön. Leningradin läänin piireissä, joissa oli suomenkielistä väestöä piti tarvittaessa kääntää viranomaisten kirjallista materiaalia suomeksi. Uudet periaatteet eivät kuitenkaan toimineet käytännössä kovin hyvin. Piireissä, joissa suomalaisia oli viranomaisina tai puolueen työntekijöinä käytettiin suomen kieltä, mutta paikalliset venäläiset työntekijät, lääkärit, agronomit ja opettajat eivät hallinneet vähemmistön kieltä ja jäivät ilman tarvittavaa informaatiota.

³⁴³ Suomalaisen pedneuvostojen konferenssin päätöksiä, Vapaus 16.3.1926.

³⁴⁴ Tyrön suomalainen koulu suljettu, Vapaus 17.11.1926.

³⁴⁵ Vapaus ja sivistystyöntekijät, Vapaus 10.4.1924.

³⁴⁶ Opettajapraktikanttien konferenssi, Vapaus 11.9.1923.

Venäläisenemmistöisissä kylissä ja kunnissa suomenkielisten taas oli vaikeaa saada virallisia asioita hoidettua äidinkielellään.³⁴⁷

Suomen- ja venäjänkielisten välit eivät aina olleet mutkattomat. Sarvelan piiristä kerrottiin kesällä 1927 kuinka kyläneuvoston puheenjohtaja vaati kyläläisiä käyttämään yleisissä kokouksissa venäjää. Piirin kaikki toiminta oli venäjänkielistä, vaikka 75 prosenttia väestöstä ei ymmärtänyt kieltä. Samainen kyläneuvoston puheenjohtaja veti myös kylän lukutupaa, sillä tuloksella, että kukaan halunnut käydä siellä. Vapaus-lehdessä tällainen toiminta tuomittiin ja korostettiin äidinkielen toiminnan merkitystä.³⁴⁸

4.2 Valistustyön kivikkoinen polku

Suomalaiset kommunistit aloittivat valistustyön organisaation rakentamisen hyvin vaikeissa taloudellisissa ja poliittisissa oloissa. Kansalaisista ja sotakommunismista aika olivat juuri päättyneet ja uusi NEP-politiikka aiheutti aluksi taloudellisen taantumaa. Myös poliittisesti tilanne oli vielä epävarma. Kronstadtin kapina vuonna 1921 osoitti, ettei kommunistien valta ollut vielä niin vahva kuin he olivat luulleet. Materiaalisista asioista kommunistien työtä häiritsivät ennen kaikkea kaksi asiaa: pätevien valistustyöntekijöiden ja suomenkielisen kirjallisen materiaalin puute.³⁴⁹

Työvoiman puute aiheutti sen, ettei poliittinen työ päässyt heti kunnolla käyntiin. Vastaperustetut puoluekollektiivit toimivat miten sattui ja jäsenistö oli tietämätöntä puolueen pyrkimyksistä, ajankohtaisista kysymyksistä ja puolueyöstä. Suomalaiset kommunistit hallitsivat 1920-luvun alussa vielä heikosti venäjää ja tämä johti siihen, ettei ollut tarpeeksi kielitaitoisia ihmisiä tiedottamassa suomalaisille kommunisteille VKP:n toiminnasta ja vetämässä heitä ”syvälle mukaan toimintaan”. Ongelman ratkaisuksi alettiin Pietarissa järjestää säännöllisesti VKP:n kaikkien suomenkielisten kollektiivien kokouksia. Kokouksia oli tarkoitus pitää joka kuukausi, ja ne olivat pakollisia kaikille jäsenille. Käytännön järjestelyt annettiin kuvernementtikomitean suomalaiselle osastolle, joka hankki luennoitsijat ja valmisteli aiheet. Aiheiksi sovittiin Neuvosto-Venäjän sen hetkinen tilanne, muiden maiden tilanne ja neuvosto- ja puolueyö.³⁵⁰ Vapaus-lehden selostusten mukaan kokouksia kyllä järjestettiin suunnitelmien mukaan, mutta aivan kuukausittaiseen rytmiin ei päästy.

³⁴⁷ Musajev 2001, 182–183.

³⁴⁸ Sarvelan raionista, Vapaus 13.8.1927.

³⁴⁹ VKP:n suomenkielisten järjestöjen konferenssi, Vapaus 5.1.1921.

³⁵⁰ VKP:n suomenkielisten kollektiivien yleiskaupunkilaiset kokoukset Pietarissa, Vapaus 1.6.1921.

Työvoiman puutteen takia suomenkielistä työtä oli vaikeaa saada vietyä maaseudulle Pietarin kaupungin rajojen ulkopuolelle. Vuoden 1921 lopulla suomenkielistä työvoimaa puuttui vielä jokaisesta ujestikomitean suomalaisesta osastosta. Suomenkielisten kommunistien järjestäytyminen kävi myös hitaasti, erityisesti maaseudulla. Toisaalta suomalaiset kommunistit saattoivat iloita ensimmäisen NEP-vuoden lopulla siitä, että poliittinen mieliala oli tasaantunut talonpoikien keskuudessa Kronstadtin kapinan jälkeen. Kapinan kukistaminen oli kommunistien mielestä osoittanut sen, että neuvostovalta oli luultua vahvempi.³⁵¹

Siellä, missä valistustyöntekijöitä oli, ongelmana oli heidän toimintansa laatu ja epäkommunistinen käytös. Vapaus-lehdelle ja suomalaisille puolue-elimille valiteltiin paikkakuntien huonoista opettajista, lukutuvanhoitajista ja muista valistajista. Esimerkiksi keväällä 1926 pohjoisinkeriläisen Kirjasalon kylän asukas oli kyllästynyt kylän lukutuvanhoitajan käytökseen ja kanteli asiasta Vapaus-lehdelle. Lukutuvanhoitaja Mihailov ei ollut kirjoittajan mukaan viitsinyt edes käydä lukutuvassa puoleentoista kuukauteen, saati muutenkaan hoitanut tehtäviään. Jo edellisenä vuonna hänet oli erotettu nuorisoliitosta ”kaksinaamaisuuden” takia. Lukutuvanhoitaja ei pitänyt luentoja eikä suorittanut häneltä vaadittuja tuvan korjaustöitä. Kirjoittaja vaati Mihailovin erottamista ja viranomaisten puuttumista asiaan.³⁵²

Valistustyöntekijöiden puute ei korjaantunut vielä 1920-luvun aikana huolimatta suomenkielisen koulutuksen järjestämisestä. Vielä vuonna 1926 Vapaus-lehdessä kerrottiin kuinka valistustyö maaseudulla suomalaisen väestön keskuudessa oli suurimmaksi osaksi alhaisella tasolla. Syy tähän oli valistustyöntekijöiden puute. Opettajia pidettiin ensimmäisinä mahdollisina työntekijöinä. Lehti yritti innostaa työntekijöitä toimeen kirjoittamalla: ”Siis pois velttous! Ja hihat heilumaan valistuksen vainioilla!”³⁵³ Vuoden 1927 lopulla koko läänin alueella oli suomenkielisiä puolueen toimitsijoita vain 18, joista puolueetyössä oli Vapaus-lehden mukaan noin 20 prosenttia eli kolme tai neljä henkilöä.³⁵⁴

Suomenkielisen kirjallisuuden saatavuus parani nopeammin kuin valistustyöntekijöiden tilanne. Oman suomenkielisen kustantamon perustaminen helpotti erityisesti koulukirjojen saamista. 1920-luvun puolivälin jälkeen ongelmana kirjallisuuden kanssa olikin enemmän sen levittäminen.

³⁵¹ VKP:n Pietarin komitean suomalaisen osaston toiminta, Vapaus 10.12.1921.

³⁵² Jarru lukutuvan hoitajana, Vapaus 4.3.1926.

³⁵³ Maaseudun valistustyöstä ja opettajien osuudesta siinä, Vapaus 30.1.1926.

³⁵⁴ Taistelua ja voittoa Inkerissä, Vapaus 5.11.1927.

Inkeriläiset olivat haluttomia tilaamaan kommunistien lehtiä ja ostamaan kalliita poliittisia kirjoja. Kirjallisuudesta oli puutetta vielä NEP-kauden lopullakin monilla paikkakunnilla, sillä paikalliset elimet eivät levittäneet kirjallisuutta ja paikalliset työntekijät eivät osanneet kommunistien mielestä kasvattaa nuorista opettajista itselleen apulaisia kirjallisuuden levittämiseen. VKP:n Leningradin ujestikomitean vähemmistökansallisuuksien osasto kummasteli, miten kaikki eivät ymmärtäneet äidinkielellä tapahtuvan työn tärkeyttä.³⁵⁵

Lukutupien verkkoa pidettiin vuoden 1927 lopussa vähäisenä ja huoneistoja ongelmana. Oma huoneisto oli 40 prosentilla lukutuvista, vuokratalo 15 prosentilla ja 45 prosenttia sijaitsi kouluissa, osuuskunnissa tai neuvostoissa. Siitä huolimatta lukutupatyö oli saavuttanut valistustyöntekijöiden mielestä monella paikkakunnalla tyydyttäviä tuloksia. Seinälehdet ja eri piirit todistivat heidän mukaansa siitä, että nuoret valistustyöntekijät koettivat parhaansa mukaan kohottaa valistustasoa eri paikkakunnilla. ”Suomalaisella rintamalla kasvaa uusi vallankumouksellinen työjoukko ja tämä joukko on uskollinen neuvostovallan tukija sekä rauhallisessa työssä valistusrintamalla että aseellisessa taistelussa rintamalla”, Punainen valistustyö kirjoitti.³⁵⁶

Suomalaiset kommunistit kirjoittivat lehdistössä avoimesti valistustyönsä vaikeuksista ja puivat niitä kokouksissaan. Epätoivoon ei kuitenkaan heittäydytty. Jos kommunistit kokivat, että oli aihetta iloita saavutuksista, niistä myös kerrottiin julkisesti. Näillä uutisilla oli tietenkin aina myös oma propaganda-arvonsa. Esimerkiksi keväällä 1923 suomalaiset kollektiivit totesivat lääninkokouksensa päätöslauselmassa, että kamppailu maaseudulla oli alkanut tuottaa tulosta, esimerkiksi klubitoiminta oli käynnistynyt. Kamppailua oli kokouksen mukaan jatkettava edelleen ja keskityttävä erityisesti osuustoimintaan, koulujen avustamiseen, maatalouden kehittämiseen ja verotus- ja talouspolitiikan selventämiseen talonpojille. Poliittista tilannetta suomenkielisten talonpoikien keskuudessa kokous piti tyydyttävänä. Vastavallankumouksellisia tiedettiin olevan vain pieni ryhmä.³⁵⁷

NEP-kauden lopulla vuonna 1927 suomalaiset kommunistit saattoivat ylpeillä vaikeuksista huolimatta varsin laajalla poliittisen valistustyön organisaatiolla. Lähteestä riippuen Leningradin läänin alueella toimi tuolloin 140 poliittisen valistustyön yksikköä, jotka olivat saavuttaneet 30 000

³⁵⁵ Puoluetyöstä vähemmistökansallisuuksien keskuudessa Leningradin ujestissa, Vapaus 12.1.1927.

³⁵⁶ Suomalainen valistustyö lokakuun vallankumouksen toiselle vuosikymmenelle lähdetessä, Punainen valistustyö joulukuu 1927.

³⁵⁷ Agitatsioni ja propagandatyö Pietarin läänissä, Vapaus 20.3.1923.

henkeä³⁵⁸ tai koko Neuvostoliitossa, pois lukien Karjalan tasavalta, toimi 256 suomenkielistä poliittisen valistuksen laitosta. Näistä valtaosa toimi Leningradin läänissä.³⁵⁹ Suomenkielisiä puoluekouluja, agitaatiopiirejä ja opiskelupiirejä toimi läänissä 69. Niissä opiskeli 1184 henkeä, joiden keskimääräinen aktiivisuus eli läsnäolo oli 73 prosenttia. Tyydyttävästi opiskelunsa päättäneitä oli 75 prosenttia. Puolueettomia suomenkielisiä aktiiveja oli 1877 henkeä, jotka toimivat neuvostoissa ja osuuskunnissa. Suomenkielisiä kyläneuvostoja oli 69 kyläneuvostoa paikkakunnilla, joissa oli yli 70 prosenttia suomalaisia, ja 20 paikkakunnilla, joissa oli 50–70 prosenttia suomalaisia. Piirineuvostoista yksi, Kuivaisten piirissä, oli kokonaan suomenkielinen, samoin yksi kansanoikeus ja yksi piirin käsittävä miliisilaitos. Korkeammissa oppilaitoksissa (kommunistinen yliopisto, aluepuoluekoulu, Herzenin pedagoginen instituutti, opettajateknikumi, maatalousteknikumi ja työläistiedekunta) opiskeli 514 suomenkielistä. Tämän lisäksi toimi valistustalo, klubeja, lukutupia, punanurkkia, lukutaidottomuuden ”likviteerauspunkteja” ja kirjastoja. Vapaus-lehdelle tilastot laatineen J. Laukkasen mielestä tämä osoitti sen, että inkeriläisten kulttuuriautonomia oli toteutunut paremmin kuin hyvin: ”Tämä osoittaa Tynneille ja Peräläisille (Suomessa oleskelleille inkeriläisille) että turhat ovat olleet heidän autonomian ja maapäivien puuhansa. Inkerin talonpoikaisto nauttii samoja oikeuksia, suorittaa maamme hallinnollisia tehtäviä, kehittää talouttaan, lujittaa kansallista proletaarista kulttuuria, sanalla sanoen rakentaa sosialismia koko SSSR:ssä asuvien muitten kansallisuuksien kanssa”.³⁶⁰

4.3 Passiiviset valistettavat

Kuivaisten piirissä järjestettiin helmikuussa 1921 puolueettomien inkeriläisten talonpoikien konferenssi, josta raportoitii Vapaus-lehdelle. Lehdessä kerrottiin kuinka talonpojat olivat korostaneet uskollisuuttaan neuvostovallalle. He aikoivat puolustaa sitä ja uskoivat sen pysyvän ikuisesti kukistamattomana. Kokouksen hyväksymän ponnien mukaan neuvostovalta oli tehnyt ja teki edelleen paljon talonpoikien hyväksi.³⁶¹ Pieni uutinen Inkeri-palstalla ei jäänyt ainoaksi. Lehdessä julkaistiin usein samantapaisia selostuksia inkeriläisten talonpoikien kokouksista. Kaikissa vannottiin uskollisuutta ja myötämielisyyttä uudelle neuvostovallalle. Totuus inkeriläisten talonpoikien mielialoista oli kuitenkin toinen, ja sen suomalaisten kommunistit tiesivät hyvin.

³⁵⁸ Tietoja joukkotyöstä suomalaisten keskuudessa Leningradissa ja läänissä lokakuusta 1926 kesäkuuhun 1927, TsGAIPD SPb, f. 16, op. 12, d. 12096.

³⁵⁹ Tilastoa suomalaisista valistuslaitoksista vuosina 1926–1927, Vapaus 30.10.1926.

³⁶⁰ Taistelua ja voittoa Inkerissä, Vapaus 5.11.1927.

³⁶¹ Puolueettomien konferenssi Kuivaisissa, Vapaus 17.2.1921.

Uskollisuusjulistusten rinnalla julkaistiin purevia arvioita inkeriläisten todellisista mielialoista ja suunniteltiin työtä niiden muuttamiseksi.

Inkeriläisten ja suomalaisten punapakolaisten välit olivat kireät punapakolaisten saavuttua Venäjälle, ja suhteet pysyivät huonoina koko 1920-luvun.³⁶² Vapaus-lehti myönsi useaan otteeseen, että asiassa oli perää. 1920-luvun puolivälissä kommunistit saattoivat kuitenkin kirjoittaa myös suhteiden parantumisesta. Huhtikuussa 1924 Väinö Aalto kirjoitti Vapaudessa, että inkeriläiset ja punaiset suomalaiset olivat lähentyneet toisiaan ja yhteistyö ja -ymmärrys vallitsi.³⁶³

Suomeen paenneet inkeriläiset ja suomalaiset heimoaktivistit olivat huolissaan inkeriläisten kohtalosta suomalaisten kommunistien armoilla. Heidän mukaansa suomalaiset kommunistit olivat vastuussa suurimmasta osasta 1920- ja jopa 1930-lukujen inkeriläisten kokemista vainoista, vangitsemisista ja karkotuksista, joita tapahtui Suomessa oleskelleiden mukaan punapakolaisten ilmiantojen perusteella. Suomessa oleskelleet uskoivat, että venäläiset luottivat suomalaisiin punikkeihin alkuaikoina jopa enemmän kuin maanmiehiinsä.³⁶⁴

Inkeriläisten ja suomalaisten kommunistien sekä toisaalta suomalaisten ja suomalaisten punapakolaisten keskinäinen kyräily näkyi suomalaisten kommunistien suhtautumisessa rajan pinnassa olleisiin inkeriläiskyliin. Suomalaiset kommunistit pitivät näitä kuntia ongelmallisina ja uhkana neuvostovaltion rauhalle. Kunnat olivat lähellä Suomea ja niiden yhteydet Suomeen olivat olleet aiemmin hyvin tiiviit. Kommunistit pelkäsivät porvarillisten aatteiden ja suomalaisen nationalismin leviämistä alueelle. Rajaseudun kunnissa olikin heidän mukaansa ponnisteltava vielä voimakkaammin kommunistisen ideologian puolesta kuin muualla Inkerissä.³⁶⁵ Rajakuntia pitivät turvallisuusuhkana myös venäläiset, sillä inkeriläisten 1930-luvulla kokemat karkotukset alkoivat juuri näistä rajan pinnassa olevilta seuduilta.³⁶⁶

Kommunistien pelko rajan pinnassa tapahtuvasta ”saboteerauksesta” ei ollut aivan turha. Suomeen paenneet inkeriläiset ja suomalaiset heimoaktivistit yrittivät harjoittaa Inkerissä koko 1920-luvun ajan pienimuotoista neuvostovastaista propagandaa. Inkerin vastavallankumouksellinen toiminta oli lähes kokonaan Suomesta käsin johdettua. Suomalaiset ”agiteeraajat” ja vakoojat kulkivat Pohjois-

³⁶² EK:n Rajajoen haaraosasto 2.3.1929, ilmoitus nro 14/29, Inkeri 3131, EK-Valpo I, KA.

³⁶³ Lahtariemigrantit, Vapaus 1.4.1924.

³⁶⁴ Kälviäinen 1938.

³⁶⁵ Selostuksia agit-propagandatyöstä 1.1.1925–7.11.1925, TsGAIPD SPb, f. 16, op. 12, d. 11983.

³⁶⁶ Kts. esimerkiksi Nevalainen 1992, 258.

Inkerissä salateitse rajan yli ja muualle Inkeriin kesäisin venein Suomenlahden yli tai talvisin jään yli. Vastavallankumouksellinen toiminta oli kuitenkin hyvin pientä. Se rajoittui yksittäisten henkilöiden vierailuihin ja kirjallisen materiaalin jakamiseen. Esimerkiksi vuonna 1923 neuvostoviranomaiset saivat Raasulin kylässä haltuunsa esitteitä, joissa kehoitettiin inkeriläisiä nousemaan neuvostovaltaa vastaan. Seuraavana vuonna Pohjois-Inkerissä Kuivaisista raportoitiin kuvernementtikomitean suomalaiselle osastolle muutamasta henkilöstä, jotka jatkuvasti kiihottivat kansalaisia neuvostovaltaa vastaan. Inkeriläisiä opettajia ja muita sivistyneistön jäseniä pidätettiin useilla paikkakunnilla 1920-luvun aikana syytettynä vastavallankumouksellisesta työstä. Yleisesti ottaen vastavallankumouksellinen työ inkeriläisten keskuudessa ei ollut kovin menestyksekkästä. Kuvernementtikomitean suomalainen osasto katsoi inkeriläisväestön mielialan suhteellisen rauhalliseksi ja neuvostomyönteiseksi, vaikka vastavallankumouksellista agitaatiota tapahtuikin joillakin paikkakunnilla.³⁶⁷

Inkeriläisten suhtautuminen kommunistien poliittiseen propagandaan oli enemminkin passiivista kuin avoimen vihamielistä. Kommunistien järjestämiin rientoihin ei osallistuttu, puolueen jäsenyys ei kiinnostanut ja valistuslaitokset olivat huonossa kunnossa.³⁶⁸ Marraskuussa 1921 pidetyssä VKP:n Pietarin läänin suomenkielisten järjestöjen konferenssissa suomalainen Aura Kiiskinen valitteli, kuinka läänin suomalaisväestö ei ollut proletaarista vaan pikkuporvarillista talonpoikaista. Tämän takia kommunistinen valistustyö edistyi hitaasti. Suomenkieliset eivät ymmärtäneet kollektiivista ja sosiaalista toimintaa. Klubi- ja lukutupatoiminta ei ollut päässyt vielä alkuun vuoden 1921 lopussa.³⁶⁹

Kuvernementtikomitean suomalaisen osaston selostukset maaseudulla tehdystä agitaatiotyöstä kertoivat karua tarinaa puolueitoimitsijoiden vaikeuksista Inkerin kylissä. Tilaisuuksia jouduttiin perumaan kuulijoiden puutteen ja huonojen valmistelujen vuoksi, ja siellä missä kuulijoita riitti, suhtautuivat nämä puhujaan vihamielisesti. Kylissä vallitsi uskonnollisuus ja ”rajaseudun asukkaiden ideologia”, jolla tarkoitettiin myönteistä suhtautumista Suomeen. Luennoitsijat huomasivat, että kylien poliittinen elämä riippui paljolti opettajista. Mikäli opettaja oli poliittisesti valistunut ja ahkera järjestämään tilaisuuksia, oli toimintakin vilkasta. Luennoitsijat ehdottivatkin, että rajaseuduille tulisi aina lähettää työhön kaikista tarmokkaimmat opettajat.³⁷⁰

³⁶⁷ Musajev 2001, 190–194.

³⁶⁸ Leningradin suomalainen valistustalo, lukutuvat ja punanurkat, 3119 Neuvosto-Karjala, EK-Valpo I, KA:

³⁶⁹ VKP:n Pietarin läänin suomenkielisten järjestöjen konferenssi, Vapaus 18.11.1921.

³⁷⁰ Selostuksia agit-propagandatyöstä 1.1.1925–7.11.1925, TsGAIPD SPb, f. 16, op. 12, d. 11983.

Passiivisuuden lisäksi inkeriläisten uskonnollisuus haittasi eniten kommunistien valistustyötä. Uskonnon vastainen taistelu ei vielä 1920-luvulla tuottanut koko maan mittakaavassa bolševikkien toivomaa tulosta. Kirkon ote ihmisten elämästä ja mielistä heikkeni, muttei murtunut täysin. Lokakuulaisista kastejuhlista ja punaisista häistä huolimatta ihmiset jatkoivat kristillisten perhejuhlien ja rituaalien viettämistä.³⁷¹

Kirkon ote säilyi myös Inkerissä, vaikka nuorisoa saatiinkin vieroitettua sen vaikutuspiiristä. Kuvernementtikomitean suomalaiselle osastolle lähetettiin useita kirjeitä koko NEP-kauden ajan, joissa kerrottiin pappien saavan edelleen kirkot täyteen kuulijoita. Suomalaisen sivistysjaoston johtaja Jalo Kohonen sai kirjeen keväällä 1925, jossa kerrottiin inkeriläispaikkakunnan kirkon olleen pääsiäisenä tupaten täynnä. Kohonen välitti kirjeen eteenpäin kuvernementtikomitean suomalaiselle osastolle toivoen toimenpiteisiin ryhtymistä asian johdosta.³⁷² Inkerin luterilaiset kirkot toimivat kuitenkin kommunistien propagandasta ja pappispulasta huolimatta koko 1920-luvun ajan. Ensimmäiset kirkot suljettiin Kapriossa ja Soikkolassa vuosina 1929–1930, jolloin valtio ryhtyi sulkemaan ja ottamaan kirkkoja omaan käyttöönsä sekä tuhoamaan niitä. Viimeiset kirkot Inkerin maaseudulla suljettiin vuosina 1937–1938. Leningradissa Pyhän Marian kirkko toimi kevääseen 1938 asti.³⁷³

Kommunismien opit juurtuivat nuorisoon heidän vanhempiaan paremmin. 1920-luvun lopulla oli jo olemassa uusi inkeriläinen sukupolvi, joka oli varttunut neuvostovallan aikana. Vanhoja tapoja, kuten esimerkiksi uskonnollisuutta oli helpompi kitkeä nuorista kuin heidän vanhemmistaan. Nuorison mielialojen muuttumisesta kertoo myös suomenkielisten Komsomol-jäsenten huomattavasti suurempi määrä verrattuna aikuisten puoluejäsenten määrään.³⁷⁴

Uskonnollisuuden vähenemisellä ja vanhojen tapojen murtumisella oli kommunistien mielestä kuitenkin yksi harmillinen vaikutus. Inkeriläisnuorison parissa oli heidän mielestään havaittavissa selvää moraalien löystymistä, joka ilmeni juopotteluna ja tappeluina. Toisaalta suomalaisten kommunistien mielestä nämä tavat olivat vanhoja inkeriläisten tapoja, jotka kertoivat heidän sivistyksellisestä takapajuisuudestaan. Kommunistit pyrkivät karsimaan nuorison tapaamisista nämä ”röntsyköiden” vietet, sillä esimerkillinen kommunistinuori ei ollut kiinnostunut juopottelusta tai

³⁷¹ Figes 1996, 750–751.

³⁷² Jäljennöksiä suomalaisen seksian ja muiden organisaatioiden työstä suomalaisen väestön keskuudessa, TsGAIPD SPb, f. 16, op. 12, d. 12005.

³⁷³ Nevalainen 2002, 253–254.

³⁷⁴ Kts. luvut 2.1.5 ja 3.2.5.

”villitansseista”. Röntsyköillä tarkoitettiin vanhoja kansantansseja, joita tanssittaessa meno kävi ilmeisesti aika villiksi.³⁷⁵

Marraskuun lopussa 1927 Vapaus-lehdessä valiteltiin edelleen samaa asiaa kuin oli valiteltu koko 1920-luvun ajan: nuoriso harrasti mieluummin ryypiskelyä kuin valistusharrastuksia. Kirjeenvaihtaja kertoi kuinka Keltossa nuoriso ei ottanut osaa puolueutyöhön, vaan riehui humalassa.³⁷⁶ Samanlaisia uutisia kantautui myös muilta paikkakunnilta, ja röntsykät eivät olleet kommunistien harmiksi ainoastaan maaseudun kiusa. Humalassa heiluminen tanssipaikalla oli yleistä myös Leningradin kaupungin suomenkielisten työläisten keskuudessa. Vapaus-lehdessä kirjoitettiin, että röntsyköiden ikävä ilmiö tunnettiin kyllä Inkerissä, mutta oli todella häpeällistä, että tapa oli levinnyt myös kaupungin järjestäytyneiden työläisten keskuuteen. Työläiset mellastivat humalassa klubien iltamissa, ilman että kukaan kielsi heitä. Päinvastoin humalaisia jopa yllytettiin ja kannustettiin riehumaan. Lehti vaati tällaisten tilaisuuksien kieltämistä kommunistisilla klubeilla välittömästi.³⁷⁷

Aktiivista ja avointa vastarintaa kommunistien toimia vastaan tapahtui paikkakunnilla, joissa kommunisteja oli vähän ja heidän otteensa paikallisesta väestöstä heikko. Vanhemmat eivät esimerkiksi antaneet lastensa osallistua pioneeri- ja nuorisotyöhön tai kouluun ei annettu polttopuita, koska opettaja oli kommunisti.³⁷⁸ Joillakin paikkakunnilla inkeriläiset yrittivät ottaa kouluja takaisin haltuunsa. Kommunistiopettajia jopa karkotettiin, ja vanhemmat vaativat uskonnonopetusta takaisin opetusohjelmiin. Kouluissa oli myös vaadittu Maamme-laulun opettelemista ja laulamista. Suomalaiset kommunistit muistuttivat inkeriläisiä siitä, että valtio vastasi kouluista, eikä paikallinen väestö saanut tullut ”isännäksi” kouluihin, vaikka NEP:n alkuvuosina väestön taloudellista panostusta tarvittiinkin koulujen toiminnan turvaamiseksi.³⁷⁹

Inkeriläisten ja uusien tulokkaiden välit kiristyivät välillä äärimmilleen. Näkyvin vastarinnan muoto oli avoin väkivalta, tosin se oli harvinaista. Yhden tällaisen teon kohteeksi joutui loppuvuonna 1927 Vapauden kirjeenvaihtaja toveri Ukkonen, joka murhattiin hänen liikuttuaan työasioilla maaseudulla. Venäläisiä lehtien kirjeenvaihtajia oli ahdisteltu ja tapettu aiemminkin. Vapaus-lehti syytti viranomaisia välinpitämättömyydestä Ukkosen murhan johdosta. Lehti väitti, että Ukkonen

³⁷⁵ Toksovan klubitoiminnasta, Vapaus 6.3.1924.

³⁷⁶ Kelton nuorison valistusharrastuksista eli harrastuksen puutteesta, Vapaus 29.11.1927.

³⁷⁷ Ikävä ilmiö, Vapaus 27.9.1924.

³⁷⁸ Kipinä 5.2.1928.

³⁷⁹ Uusi talouspolitiikka ja Inkerin koulut, Vapaus 10.12.1921.

tapettiin, koska tämä oli paljastanut paikkakuntansa epäkohtia ja hyökännyt kulakkeja vastaan. Lehti kertoi, että muillakin paikkakunnilla oli tapahtunut kirjeenvaihtajien ahdisteluja.³⁸⁰

Vuoden 1927 lopulla suomalaiset valistustyöntekijät myönsivät, että heillä oli edessään vielä paljon työtä inkeriläisten mielialojen muuttamisessa. Monilla paikkakunnilla ”pimeys, juoppous ja raakakäytös ovat vielä esteenä valistustyön kehitykselle”. Valistajien mielestä useassa tapauksessa kehityksen jarruna oli kirkko ja uskonnolliset lahkot. Jotain oli kuitenkin saavutettukin. Paikallinen väestö oli auttanut paljon koulujen rakentamisessa, korjaamisessa ja avustamisessa, esimerkiksi polttopuita hankkimalla. Monella paikkakunnalla väestö oli suhtautunut myönteisesti uusien lukutupien, punanurkkien ja koulujen perustamiseen.³⁸¹

4.4. Valistustyötä kaupungissa, maalaiskunnassa ja kylässä

4.4.1 Strelnan kaupunki – valistustyön keskikastia

Suomenkielisen poliittisen valistustyön järjestämisestä Leningradin läänissä saa tarkan kuvan tarkastelemalla jotain yksittäistä kaupunkia, maalaiskuntaa tai kylää. Suomenkielisessä lehdistössä kirjoitettiin eri puolilla Inkeriä tehtävästä valistustyöstä, ja erityisesti Vapaus-lehden sivuilla kirjeenvaihtajat kertoivat kotipaikkakuntansa kuulumisia. Keväällä 1926 kerrottiin seikkaperäisesti Leningradin lähellä sijaitsevan Strelnan pikkukaupungin yhteiskunnallisesta elämästä. Vuosina 1923 ja 1924 lehden sivuilla oli paneuduttu Tuutarin maalaiskunnan elämään. Punaisen valistustyö - lehden ensimmäisessä numerossa keväällä 1926 taas kerrottiin pohjoisinkeriläisen Metsäpirtin kylän elämästä. Nämä kolmen erilaisen paikkakunnan valistustyön kuvaukset antavat läpileikkauksen Inkerin maaseudun oloista NEP-kaudella.

Strelna oli 1920-luvulla virallisesti volosti eli maalaiskunta, mutta kunnan keskuksesta käytettiin kaupunki-nimitystä. Volosti muodostui näin ollen kuntakeskuksena toimineesta pikkukaupungista

³⁸⁰ Kirjeenvaihtajiamme on suojeltava, Vapaus 13.12.1927.

³⁸¹ Suomalainen valistustyö lokakuun vallankumouksen toiselle vuosikymmenelle lähdetessä, Punainen valistustyö joulukuu 1927.

ja sitä ympäröineestä maaseudusta pikkukylineen. Strelna sijaitsee Länsi-Inkerissä, noin 26 kilometriä Pietarista länteen rannikkoa pitkin. 1920-luvulla volosti kuului Hatsinan/Trotskin ujeistiin. Kunta oli jaettu vuonna 1926 yhdeksään piiriin, joissa oli yhteensä 64 kylää.³⁸² Vuonna 1924 volostissa asui yhteensä 14 869 asukasta, joista noin 39 prosenttia eli 5837 henkeä oli inkeriläisiä tai suomalaisia.³⁸³ Vapaus-lehden tietojen mukaan vuonna 1926 asukkaita oli 17 000, joista maaseudulla asui 8598. Loput olivat kaupungissa asuvia työläisiä ja palvelusväkeä. Lehden tietojen mukaan suurin osa väestöstä oli suomalaisia, toiseksi suurin osa venäläisiä ja pieni osa saksalaisia. Kunnan pääelinkeino oli perunan ja muiden juurikasvien viljely sekä karjatalous. Neuvostomaatiloja oli vuonna 1926 kunnassa yksi, lohkotiloja kahdeksan ja muita kollektiivitiloja kaksi. Köyhiä talonpoikia oli lehden tietojen mukaan 42 prosenttia talonpojista, keskivarakkaita 55 prosenttia ja rikkaita eli kulakeiksi leimattuja kolme prosenttia. Maatalouden palkkatyöläisiä oli vuoden 1926 alussa vain 171 henkeä. Heistäkin vain 45 kuului maa- ja metsätyöläisten ammattiliittoon, joka oli kerännyt tilastot.³⁸⁴

Kunnassa toimi keväällä 1926 kolme puoluejatsheikkaa eli -solua. Solut oli perustettu vuonna 1924. Jäseniä soluissa oli 13, joista vain yksi oli nainen. Jäsenkandidaatteja kunnasta löytyi 10, joista kolme oli naisia. Suomenkielisen VKP:n jäsenistön ja kandidaattien määrä oli siis vain 0,4 prosenttia kunnan suomenkielisestä väestöstä eli suunnilleen sama kuin Leningradin läänissä ylipäänsä.³⁸⁵ Jäsenistä seitsemän oli työläisiä ja viisi talonpoikia. 85–90 prosenttia heistä otti osaa kokouksiin, ja 20 prosenttia kokouksien osanottajista oli puolueettomia. Naisdelegaatteja kunnassa oli 102.³⁸⁶

Kaupungissa toimi suomenkielinen keskusklubi, joka kokosi suomenkielistä poliittista toimintaa ja harrastusjärjestöjä saman katon alle. Klubilla toimi soitto-, voimistelu-, naisten- ja laulupiiri sekä luonnontieteellinen ja dramaattinen piiri. Jäseniä piireissä oli 136. Talonpojille oli järjestetty klubille toisen asteen poliittisen tietoisuuden iltakoulu. Klubilla oli oma kirjasto, jossa oli 2500 nidettä. Suomenkielisiä kirjoja oli tosin vain 150. Kiertokirjastoja oli koko kunnan alueella 12. Lukutupien lukumäärää ei kerrota, mutta niiden yhteydessä toimi 24 opintopiiriä. Näistä yhdeksän oli draamapiiriä, neljä luonnontieteellistä, kolme poliittista, kolme voimistelupiiriä, kolme laulukuoroa ja kaksi naistenpiiriä. Punanurkkia kunnassa toimi kymmenen, mutta niiden toiminta

³⁸² Tietoja Strelnan kunnasta, Vapaus 9.3.1926.

³⁸³ Musajev 2001, 165.

³⁸⁴ Tietoja Strelnan kunnasta, Vapaus 9.3.1926.

³⁸⁵ Kts. luku 3.2.5.

³⁸⁶ Strelnan yhteiskunnallisesta elämästä, Vapaus 1.4.1926.

oli heikkoa. Vapaus-lehteä tilattiin koko kuntaan vain 28 kappaletta. Suomenkielisiä asukkaita oli noin kuutisen tuhatta, joten lehden levikki oli surkea Strelnessa, varsinkin kun 28 kappaleesta moni meni lukutuville tai muille järjestöille. Lisäksi kunnassa oli 23 MORP:n solua, joissa oli lähes 200 jäsentä.³⁸⁷

Suomenkielellä saattoi opiskella ensimmäisen asteen kouluissa ja yhdessä ”korkeamman tyyppisessä” oppilaitoksessa, jota ei kuitenkaan määritelty tarkemmin Vapaus-lehdessä. Ensimmäisen asteen kouluja kunnassa oli 14 kappaletta, joista 11 suomenkielistä, kaksi venäjänkielistä ja yksi saksankielinen. Opettajia kunnassa oli yhteensä 30, ja lapsia 1480, joista 1054 kävi koulua. Lukutaidottomia oli kunnassa vain 110, ja heidän auttamisekseen oli perustettu viisi lukutaitokoulua. Kirkkoja kunnassa oli 13, joista seitsemän venäläistä, viisi suomalaista ja yksi saksalainen. Pappeja oli yhdeksän.³⁸⁸

Nuorisotoiminta oli Strelnessakin aktiivisempaa kuin aikuisten puolue työ, kuten koko läänin alueella.³⁸⁹ Komsomolin nuorisokollektiiveja eli -osastoja oli keväällä 1926 Strelnessa 11, joista kuusi oli kaupungin ulkopuolella maaseudulla ja kolme oli suomenkielisiä. Suomenkielisiä Komsomolin jäseniä oli 136 ja kandidaatteja 38. Suurin osa Komsomolin jäsenistä oli liittynyt nuorisoliittoon vuonna 1925 tai kevään 1926 aikana. Vapaus-lehden tietojen mukaan 95 prosenttia nuorisoliittolaisista otti osaa Komsomolin opiskelutoimintaan. Komsomolin kouluja toimikin kunnassa yhteensä neljä, kaksi maaseudulla ja kaksi kaupungissa. Lisäksi 12 nuorisoliittolaista opiskeli aikuisten puoluekoulussa ja 38 jäsentä oli mukana kunnan agitaatio-propagandakollektiivin toiminnassa. Nuorisoliittolaisilla oli kolme omaa kirjastoa, joissa oli yhteensä 120 nidettä. Näistä suomenkielisiä oli 84. Lisäksi kunnassa toimi viisi pioneeriosastoa, joista yksi maaseudulla. Jäseniä oli yhteensä 417, joista 115 kuului lokakuulaisiin.³⁹⁰

Jokaisessa kunnan piirissä toimi oma kyläneuvosto. Vapaus-lehden tiedoista ei käy ilmi, olivatko nämä neuvostot suomen- vai venäjänkielisiä. Oletettavasti osa neuvostoista oli suomenkielisiä, jos kylän enemmistö oli inkeriläisiä tai suomalaisia. 1920-luvulla Inkerissä oli vain yksi kokonaan suomenkielinen kunta, Kuivainen, jossa hallinnon kieli oli suomi, mutta paikallisia suomenkielisiä kyläneuvostoja oli 69 paikkakunnalla, joissa suomenkielisiä oli 70 prosenttia väestöstä ja 20

³⁸⁷ Strelnan yhteiskunnallisesta elämästä, Vapaus 1.4.1926.

³⁸⁸ Ibid.

³⁸⁹ Kts. luvut 2.1.5 ja 3.2.5.

³⁹⁰ Strelnan kunnan nuorisotoiminnasta, Vapaus 18.3.1926.

paikkakunnilla, joissa suomenkielisiä oli 50–70 prosenttia väestöstä.³⁹¹ Strelnan yhdeksästä kyläneuvostosta kuudessa oli yksinomaan talonpoikia. Kolmessa muussa kyläneuvostossa oli puolet talonpoikia ja puolet työläisiä. Koko kunnan toimeenpanelevassa komiteassa istui kaksi talonpoikaa, työläinen, palvelija ja entinen opettaja. Toimeenpanelevan komitean ja piirineuvostojen välillä oli Vapaus-lehden mukaan kiinteä yhteys. Piirineuvostot tekivät toimintaselostuksensa toimeenpanevalle komitealle ja se puolestaan kertoi toiminnastaan neuvostoille. Neuvostojen yhteydessä toimi erilaisia jaostoja, jotka osa tekivät myös valistustyötä. Valtionhallinnon elimien lisäksi kunnassa oli kahdeksan osuuskuntaa, joista maatalousosuuskuntia oli viisi ja kulutusosuuskuntia kolme.³⁹²

4.4.2 Tuutari – Inkerin valistunein?

Tuutarin volosti eli kunta sijaitsi Hatsinan ujestissa, Leningradista joitakin kymmeniä kilometrejä etelään päin. Vuonna 1928 Tuutarin suomalaiseen seurakuntaan kuului 6100 jäsentä.³⁹³ Suurena kuntana Tuutarissa oli paljon valistustoimintaa. Marraskuussa 1924 kunnassa toimi yli 30 valistusjärjestöä, enemmän kuin missään muussa Inkerin volostissa. Vilkkaan valistustoiminnan takia Tuutarista kirjoitettiin usein Vapaus-lehteen. Kunnan alueella toimi useita Vapauden kirjeenvaihtajia, jotka raportoivat epäsäännöllisesti kunnan asioista ja tapahtumista lehdelle. Kirjeenvaihtajat olivat paikallisia kommunisteja.³⁹⁴

Kirjeenvaihtajilla oli usein hyviä uutisia kerrottavanaan Tuutarista. Esimerkiksi helmikuussa 1923 Tuutarissa Karhilan koululla pidettiin puolueettomien konferenssi, jonka ohjelmassa oli suomenkielisten koulujen tukeminen ja koulujen avustusviikon järjestäminen. Neuvosto ehdotti kuudelle kuukaudelle 37 000 ruplan suuruista kustannusarvioita. Konferenssi hyväksyi kolmen kuukauden arvion eli 20 000 ruplaa. Tällä tavalla koulujen polttopuut, osa oppivälineistä, valo ja koulujen korjaukset tulivat turvatuksi. Opettajille ehdotettiin 50 ruplan kuukausiavustusta, mutta opettajat kieltäytyivät siitä polttopuiden hyväksi. Kirjeenvaihtaja kirjoitti, kuinka ”konferenssissa

³⁹¹ Musajev 2001, 168; Taistelua ja voittoa Inkerissä, Vapaus 5.11.1927.

³⁹² Strelnan kunnan yhteiskunnallisesta elämästä, Vapaus 23.3.1926.

³⁹³ Inkeri. Historia, kansa, kulttuuri 1992, 411.

³⁹⁴ Tuutarista, Vapaus 13.11.1924.

ilmeni tuutarilaisten suopea suhtautuminen itse koulutyötä kohtaan, vaikkakin kansalaisten mieliä katkeroittaa yksityistapaukset ja erittäin Karhilan koulun sekavat asiat.”³⁹⁵

Tuutarilaisten suopea suhtautuminen koulutyöhön käy ilmi myös alkuvuonna 1924 ilmestyneestä uutisesta. Nimimerkki ”Kirjeenvaihtaja” kirjoitti lokakuussa 1923 pidetystä koulupiirin kokouksesta, jossa nousi esille asia koulun polttopuista. Niitä varten olisi tarvittu yhteensä 250 000 ruplaa. Rahat olisi voitu kerätä verottamalla koulupiiriä, mutta hevosia omistaneet talonpojat kieltäytyivät. Heidän mielestään olisi ollut häpeä ”kiskoa rahat” itselleen ja he päättivät tuoda puut koululle maksutta. Myös hevoseettomat talonpojat lähtivät mukaan hankkeeseen. Myös koulun remontitöitä tehtiin vapaaehtoisin voimin.³⁹⁶

Toinen kirjeenvaihtaja kertoi tuutarilaisten kunnostautuneen myös iltamatoiminnassa, ”Näkijän” mielestä toiminta oli tyydyttävää. Ainoa huomauttamisen aihe oli kirjeenvaihtajan mielestä Vapauslehden levikki. Valistusrienoissa kunnostautuneeseen volostiin tuli vain vähän yli 200 lehteä, ja määrä oli paljon pienempi kuin muissa volosteissa.³⁹⁷

Alkuvuonna 1923 Tuutarissa toimi parikymmentä erilaista valistusjärjestöä. Tammikuussa ne kokoontuivat suomenkielisten poliittisen valistusjärjestöjen kuntakonferenssiin Karhilaan Tuutarin suomalaisen keskusklubin kutsusta. Kokouksen aiheena oli toiminnan keskittäminen kunnan keskusklubin alaisuuteen. Paikalla oli yhdeksän eri klubia ja lukutupaa edustaen 20 eri järjestöä ja 712 jäsentä. Edustajia oli kokouksessa 40. Kaikki järjestöt olivat yksimielisiä siitä, että toiminta oli hyvä keskittää keskusklubin alaisuuteen. Keskusklubiin olikin liittynyt jo kymmenen järjestöä eli 346 jäsentä. Myös kunnan keskuskirjasto päätettiin siirtää keskusklubille. Eri järjestöjen ohjelmasuunnittelua yhdistettiin siten, että yhdeksällä järjestöllä oli kaikilla poliittistaloudelliset ja kirjalliset piirit. Konferenssissa päätettiin myös, että jokainen järjestö julistautui kunnan eri koulujen patronaateiksi eli suojelijoiksi. Näin kunnan kaikki 12 koulua saivat itselleen tukijan.³⁹⁸

Useissa Tuutarin kylissä toimi lukutupa. Riehkolan kylään sellainen perustettiin syksyllä 1923. Lukutuvan johtokuntaan valittiin viisi jäsentä, puolueen jäsen, ammattiliiton jäsen, yksi nainen ja kaksi muuta paikkakuntalaista. Johtajaksi valittiin ”eturivin kansalainen”, puolueen kandidaatti Juho Kapanen. Lukutupaa remontoitiin useilla sunnuntaitalkoilla. Kirjeenvaihtajan mukaan

³⁹⁵ Puolueettomien konferenssi Tuutarissa, Vapaus 9.2.1923.

³⁹⁶ Tuutarista, Vapaus 8.1.1924.

³⁹⁷ Tuutarista, Vapaus 13.11.1924.

³⁹⁸ Tuutarista, Vapaus 16.2.1923.

lukutupa toimi säännöllisesti vuonna 1923. Luentoja oli kaksi kertaa viikossa maantieteestä, luonnontieteestä, yhteiskuntaopista, neuvostovallasta ja puoluepolitiikasta. Kuulijoita oli joka kerta noin 40–60, iältään 16–50-vuotiaita. Kirjoja Riehkolan kylässä saattoi lainata kunnan suomalaisen keskusklubin ja volostin valistustalon kirjastoista. Lukutuvassa toimii myös näytelmäpiiri, joka oli yhdessä lukutuvan ja palokunnan kanssa koulun patronaatti. Piiri avusti koulua korjaustöillä ja pienillä rahasummilla.³⁹⁹

Kirjeenvaihtajien hyvistä uutisista huolimatta valistustyö ei ollut ongelmatonta Tuutarissakaan. Kirjeenvaihtajien kertomat ongelmat liittyivät useimmiten paikallisen väestön tekemisiin, joita suomalaiset kommunistit luokittelivat väärinkäytöksiksi. Yksi tällainen väärinkäytös tapahtui alkuvuonna 1923, kun Talikkalan piirissä tuli riitaa entisen palokunnantalon kohtalosta. Piirin klubi toimi entisessä kunnantalon huoneistossa, mutta huoneistoon oli tulossa kauppa, joten klubi tarvitsi uudet tilat. Uusi sopiva tila, entinen palokunnan talo löytyikin aivan vierestä. Talo oli kuitenkin huonossa kunnossa ja tarvitsi kunnostusta. Villasin ja Kavilahden palokuntien osastot vastustivat talon kunnostusta ja halusivat sen sijaan myydä talon. Kirjoittaja oli tyrmistynyt palokunnan aikeesta myydä rakennus, jossa tulevaisuudessa toimisivat kulmakunnan valistusjärjestöt. Kirjoittaja kysyikin lehdessä, oliko palokunnalla oikeutta myydä kansan omaisuutta. Toimitus vastasi, ettei ollut.⁴⁰⁰

Helmikuussa nimimerkki Vesa kirjoitti useista huonolla tolalla olevista asioista Tuutarin kunnassa. Tuutarissa oli esimerkiksi paljon pientilallisia, joiden olot olivat kehnot. Paikkakuntalaiset valittivat, että neuvostoviranomaiset olivat hoitaneet huolimattomasti köyhimpien talonpoikien asioita. Talveksi määrätty polttopuut eivät riittäneet kuin kuukaudeksi, rakennustarpeita ei annettu kuin vanhojen korjaamiseen ja niitä saivat vain ne, jotka eivät niitä tarvitse. Maanjakoasia jakoi mielipiteitä. Varakkaammat eivät kannattaneet maiden jakoa, köyhemmät taas kannattivat. Varakkaimmat olivat kuitenkin neuvostojen johdossa päättämässä asioista. Talonpoikien avustuskomitea oli olemassa, mutta se ei kyennyt toimimaan, sillä talonpojat suostuivat maksamaan avustuskomiteaan vain 30 kopeekkaa talonpoikaa kohden. Maatalousyhdistys oli perustettu kuntaan edellisenä vuonna. Yhdistys oli toiminut alussa hyvin, mutta into oli pian loppunut. Vuosikokousta ei ole pidetty eikä tilejä tarkastettu. Myös osuustoiminta oli kirjeenvaihtajan mukaan kuollutta. Jäsenmaksut ja tavaran ostoa varten kootut rahat olivat kadonneet jonnekin, eikä kukaan tiennyt minne. Rahojen väärinkäyttöä oli ilmennyt myös kunnan neuvoston maatalousosastossa.

³⁹⁹ Tuutarista, Vapaus 8.1.1924.

⁴⁰⁰ Tuutarista. Edistystä ja taka-askeleita, Vapaus 26.1.1923.

Entinen puheenjohtaja oli muuttanut kirjoittajan mukaan kulakiksi, ja yritti myydä omaan taskuunsa kunnan omaisuutta. Monien Inkerin kuntien tapaan väestön uskonnollisuus aiheutti päänvaivaa kommunisteille. Tuutarissa erilaiset luterilaisen kirkon sisällä toimineet lahkokunnat keräsivät jäseniä, ja monessa kylässä pidettiin uskonnollisia kokouksia, joissa kehoitettiin liittymään kirkon jäseneksi 100 ruplan maksua vastaan. Toisissa kylissä taas kävi saarnamiehiä muista pitäjistä kastamassa uusia jäseniä seurakuntaan. Koulujenkaan toiminnassa ei ollut kehumista. Karhilan koulu oli huonossa kunnossa. Kyläläiset eivät luottaneet opettajaan ja olivat ottaneet lapsensa pois koulusta. Entisestä sadasta oppilaasta koulussa kävi enää kolmasosa. Opettaja Klen oli kirjoittajan mukaan kulakki ja häntä syytettiin myös väärinkäytöksistä. Talikkalan koulun johtaja taas oli keinotellut internaatin ruokatarpeilla.⁴⁰¹ Tuutarilaisten kielteinen asenne kommunismiin näkyi siinä, että monet vanhemmat olivat kieltäneet lapsiaan liittymästä pioneereihin.⁴⁰²

Suoranaisten väärinkäytösten ohella tuutarilaisia vaivasi kommunisteille muuallakin hyvin tuttu paikallisen väestön passiivisuus. Talikkalan piirin kokoukseen tammikuussa 1926 osaa ottanut kirjeenvaihtaja arveli kyläneuvoston puutteellisen toiminnan johtuvan osaksi talonpoikien passiivisuudesta. Kyläneuvoston alaisuuteen toimiviin metsä-, sivistys- ja järjestelyosastoihin oli valittu kyläneuvoston jäsenten lisäksi talonpoikia, jotta toiminta olisi saatu tehokkaammaksi. Ilmeisesti tämäkään ei ollut auttanut. Passiivisuus ilmeni kirjeenvaihtaja K:n mielestä muun muassa siinä, että valistusmateriaalin runsaudesta huolimatta talonpojat pysyivät tietämättöminä. Tilatut sanomalehdet saapuivat ajallaan taloihin, ja kirjallisuuttakin oli hyvin saatavilla. Silti talonpojat eivät lukeneet, eivätkä opiskelleet.⁴⁰³

4.4.3 Metsäpirtti – opettajan työvoitto

Punaisen valistustyön ensimmäisessä numerossa toukokuussa 1926 kerrottiin Pohjois-Inkerissä Leningradin ujestissa, Lesjen volostissa sijaitsevasta Metsäpirtin kylästä ja sen lukutuvan toiminnasta vuosina 1925–1926. Kylässä oli tuolloin 76 taloa eli väkimäärän täytyi olla joitakin satoja. Seikkaperäisen selostuksen oli kirjoittanut kylän opettaja, Vapauden toimittajana työskennellyt inkeriläinen kommunisti Yrjö Savolainen.⁴⁰⁴

⁴⁰¹ Kuulumisia Inkeristä, Vapaus 13.2.1923.

⁴⁰² Tuutarissa pelätään kommunismia, Vapaus 29.11.1924.

⁴⁰³ Toiminnasta Tuutarissa, Vapaus 13.2.1926.

⁴⁰⁴ Metsäpirtin lukutuvan toiminnasta vv. 1925–1926, Punainen valistustyö toukokuu 1926.

Lukutupa oli avattu kylään helmikuussa 1924 Savolaisen, kylän naisopettajan ja muutaman talonpojan aloitteesta. Lukutupaa oli ensin pidetty vanhassa osuuskaupan talossa, mutta pian tupa siirrettiin parempiin tiloihin erääseen maatalon tupaan, joka vuokrattiin lukutuvan käyttöön kolmeksi vuodeksi. Alussa toiminta sisälsi etupäässä ääneenlukemis- ja keskusteluiltoja. Kävijöitä oli alussa vähän – Savolainen valitteli kuinka lukutupaa aivan kammoksuttiin – mutta vähitellen osallistujamäärä kasvoi ja toukokuussa 1926 osallistujia oli kymmenittäin, myös vanhempaa väestöä. Lukumäärä on varsin suuri verrattuna muiden paikkakuntien valistustoimintaan, jos oletetaan kylän väestömäärän olleen joitakin satoja. Luku- ja keskusteluiltoja pidettiin lukutuvassa kolme kertaa viikossa. Yksi ilta viikosta oli varattu pelkästään naisille. Opetustaktiikastaan Savolainen kertoo, että alussa hän aloitti helpoilla ja hauskoilla jutuilla ja ujutti vähitellen mukaan vakavaa, opettavaista ja hyödyllistä asiaa. Lukutuvanhoidajan työn Savolainen hoiti alussa yksin naisopettajan avustuksella. Vähitellen työhön osallistuivat paikalliset asukkaat ja volostin eri ammattikuntien edustajat, kuten lääkäri, agronomi ja metsänhoitaja, jotka järjestivät lukutuvassa luentotilaisuuksia. Esimerkiksi helmi-maaliskuussa 1925 lukutuvassa oli pidetty kahdenviikon mittaiset maatalouskurssit, joilla luennoi kaksi volostin agronomia. Luennot kuvitettiin varjokuvilla. Kurssiin liittyi myös käytännöllinen puoli, sillä talonpojilta oli otettu ruokintaan muutama lehmä.⁴⁰⁵

Metsäpirtin lukutuvalla toimi monta piiriä. Kylässä oli toiminut jo ennen lukutupaa taidepiiri, johon kuului dramaattinen piiri, kuoro ja voimisteluryhmä. Lukutuvan perustamisen jälkeen taidepiiri liittyi heti lukutuvan piiriksi. Taidepiiri järjesti illanviettoja, juhlia ja iltamia sekä osallistui vallankumousjuhlien viettoon niin omassa kylässä kuin muissakin kylissä. Taidepiiriläisten tehtäviin kuului myös erilaisten plakaattien, diagrammien ja iskulauseiden piirtäminen. Toukokuussa 1926 piirissä oli 21 jäsentä, joista 13 miestä ja kahdeksan naista. Ääneenlukijoista oli muodostunut myös oma 12-henkinen piiri. Piirin jäsenet, kymmenen miestä ja kaksi naista, kokoontuivat kerran viikossa opettajan johdolla harjoittelemaan lukemista selvästi, ymmärrettävästi ja kuuluvalla äänellä. Viimeisimpänä piirinä Metsäpirttiin oli perustettu edellisen vuoden marraskuussa poliittinen ja luonnontieteellinen maatalouspiiri. Piiri oli ehtinyt toimia muutaman kerran, kun kylään tuli tieto, että Leningradin ujestin puoluekomitea järjesti kylään suomenkielisen talonpoikaiskiertokoulun. Kaikki piirin jäsenet, 23 miestä, kirjoittautuivat kiertokouluun. Kiertokoulussa luonnontieteistä luennoi Yrjö Savolainen, politiikasta ujestikomitean edustaja V. Virtanen ja kesällä 1926 lukutupa odotti suomenkielistä agronomia luennoimaan maataloudesta.⁴⁰⁶

⁴⁰⁵ Metsäpirtin lukutuvan toiminnasta vv. 1925–1926, Punainen valistustyö toukokuu 1926.

⁴⁰⁶ Ibid.

Kirjoja lukutupaan saatiin volostin keskuskirjastosta. Lainaajia oli toukokuussa 1926 32 henkeä. Lukutuvassa otettiin käyttöön jäsenyys lokakuussa 1924, ja toukokuussa 1926 jäseniä oli 25 henkeä, jotka maksoivat jäsenmaksua viisi kopeekkaa kuukaudessa. Lukutuvan varoilla ostettiin kalustoa ja käytiin opintoretkillä. Lukutupaan tilattiin seitsemää eri sanoma- ja aikakauslehteä. Kahta tilattiin lukutuvan varoilla, viittä volostin varoilla. Lehtiä tilattiin 76 talon kylässä 18 taloon, joista 12 taloon tilattiin Vapautta. Määrä on huomattavasti suurempi kuin Strelnessä tai Tuutarissa. Lehtitilannetta paransi Savolaisen laskujen mukaan se, että todellisuudessa lehden lukijoita oli enemmän, koska monet lukivat naapureiden lehtiä. Lukutuvassa kirjoitettiin myös omaa seinälehteä, Kylän soihtua, jota ilmestyi kahdeksan numeroa vuodessa. Savolaisen mukaan aikomus oli julkaista lehteä joka kuukausi, mutta kesällä ei tavoitteeseen päästy.⁴⁰⁷

Lukutuvanneuvostoon kuului seitsemän henkeä, jotka olivat kyläneuvoston, naisdelegaattien, nuorisoliiton solun ja kylän väestön edustajia. Lisäksi neuvostoon kuului lukutuvan hoitaja. Savolaisen mukaan lukutuvan työ oli sopusoinnussa toisten kyläjärjestöjen kanssa. Nuorisosolu laati toimintasuunnitelmansa ottaen huomioon lukutupatyön suunnitelman ja lukutuvassa jaettiin tietoa kyläneuvoston hallinnoimista asioista, kuten veronmaksusta. Joka kuukausi lukutupa raportoi ujestiin ja volostiin työstään. Tämän lisäksi ylemmältä taholta tehtiin lukutupaan tarkastusmatkoja. Savolainen kertoo, että viimeisin vierailija toukokuuhun 1926 mennessä oli ollut läänin poliittisen valistustyön tarkastaja, toveri Lepjanski tammikuussa. Vierailijoita saatiin usein myös kommunistisesta yliopistosta ja Leninin vaimon, Krupskajan mukaan nimetystä poliittisen valistustyön instituutista. Ujestin poliittisesta valistustyöstä vastannut komitea kierrätti kesällä ja syksyllä 1925 kylässä elokuvateatteria neljän näytöksen ajan.⁴⁰⁸

Savolainen myönsi, että toiminnassa oli paljon vaikeuksia. Väestö oli hänen mukaansa vanhoillista ja vanhemmat estivät usein lastensa osallistumisen poliittiseen toimintaan. Uskonnollakin oli kylässä vielä roolinsa, vaikka Savolaisen mielestä lukutuvassa kävijöiden mielissä oli tapahtunut jo muutos. Suomenkielisestä kirjallisuudesta oli kylässä kova puute, kuten muuallakin. Kyläläiset yrittivät itse auttaa asiaa kirjoittamalla näytelmiä, joista kustannusosuuskunta Kirja julkaisi muutaman. Savolaisen mielestä lukutuvan vaikutuksen kuitenkin huomasi kylän jokapäiväisessä elämässä. Konkreettisia asioita oli saavutettu maatalousopetuksessa. Muutamissa taloissa oli otettu käyttöön uusi karjanruokintatapa, navettoja uudistettiin ja juurikasveja ja heinää kokeiltiin viljellä. Kylään perustettiin maankuivausyhtiö, jonka tarkoitus oli seuraavana keväänä ojittaa peltoja. Myös

⁴⁰⁷ Ibid.

⁴⁰⁸ Metsäpirtin lukutuvan toiminnasta vv. 1925–1926, Punainen valistustyö toukokuu 1926.

karjantarkastusyhtiötä oli suunniteltu. Savolaisen mielestä myös kyläläisten poliittisessa ajattelussa oli tapahtunut muutos. Poliittiset tapahtumat ja puolue työ eivät olleet kyläläisille enää yhdentekeviä. Paljon oli Savolaisen mukaan saavutettu erityisesti Leningradiin tehdyillä opintomatkoilla, joilla oli käyty vallankumousmuseossa, maatalousmuseossa, teatterissa ja suomalaisen opettajateknikumin syysjuhlassa. Nuorison tavoissa oli Savolaisen mukaan tapahtunut myös muutos. Nuorison ryyppääminen ja tappeleminen olivat vähentyneet.⁴⁰⁹

Metsäpirtin tapauksesta käy hyvin ilmi yksittäisten henkilöiden aktiivisuuden merkitys 1920-luvun valistustyössä. Metsäpirtti ei ollut ainoa kylä, jossa kylän opettaja oli valjastettu valistustyön tekijäksi kouluvelvollisuuksiensa lisäksi. Näin tapahtui kylissä ympäri Neuvostoliittoa, mutta Metsäpirtissä kommunistien iloksi kylän opettaja oli omaksunut uuden aatteen. Savolainen oli niitä harvoja inkeriläistaustaisia opettajia, jotka kohosivat edes jonkinlaiseen asemaan VKP:n suomalaisissa järjestöissä ja valistustyön johdossa 1920-luvulla. Savolaisen aktiivisuuden ansiosta Metsäpirtin poliittinen valistustyö oli kylän kokoon nähden huomattavasti aktiivisempaa kuin Strelnassa tai Tuutarissa.

Näistä kolmesta esimerkkipaikkakunnasta valistustyö lähti heikoiten käyntiin Strelnassa. Strelnan numerotiedot VKP:n, piirien ja muiden järjestöjen jäsenistä sekä kirjastojen lukumäärästä tai suomenkielisten lehtien levikistä noudattelevat koko Leningradin läänin suomalaisalueiden keskiarvoa, ehkä jäävät jopa sen alle. Tämä on yllättävää, sillä Strelna sijaitsi lähellä Leningradia ja liikenneyhteydet suurkaupunkiin olivat hyvät. Strelnaan kulki muun muassa suora rautatieyhteys Leningradista. Vaikka Strelna olikin pikkukaupunki, oli suurin osa sen suomenkielisestä väestöstä talonpoikia. Kommunistista aatetta oli tunnetusti vaikeampi juurruttaa talonpoikien kuin teollisuustyöväestön mieliin. Luultavasti Strelnasta puuttui myös Metsäpirtin Savolaisen tapaiset aktiiviset valistajat.

Tuutari oli suomenkieliseltä väkimäärältään lähes samankokoinen kuin Strelna, mutta kunnassa eli Strelnaa vähemmän muita kuin suomalaisia asukkaita. Suomenkielinen valistustyö oli saatukin kunnassa paremmalle tolalle kuin pikkukaupungissa. Tuutari saattoi jopa pitää itseään Inkerin valistuneimpana paikkakuntana valistusjärjestöjen määrään verrattuna. Kunnan keskusklubiin yhdistyneiden järjestöjen jäsenmäärä oli ainakin 712, tämän verran jäseniä oli paikalla neuvottelemassa keskusklubiin liittymisestä. Tämä tekee noin 12 prosenttia koko kunnan

⁴⁰⁹ Ibid.

suomalaisesta väkimäärästä, huomattavasti enemmän kuin Strelnessa tai monella muullakaan Inkerin paikkakunnalla. Tuutarinkaan valistustyö ei tosin ollut ongelmaton. Suomalaiset kommunistit joutuivat kamppailemaan Tuutarissa samojen ongelmien parissa kuin muuallakin läänin alueella. Järjestöissä tapahtui väärinkäytöksiä, väestö oli passiivista ja harjoitti monen vuoden valistustyöstä huolimatta edelleen uskontoa.

5. NEUVOSTOINKERILÄINEN JÄI SYNTYMÄTTÄ

Suomalaisten punapakolaisten johtohenkilöiden saavuttua Venäjälle keväällä 1918 heillä tuskin oli ensimmäisenä mielissään laajan suomenkielisen valistusjärjestelmän kehittäminen Venäjän suomenkielistä väestöä varten. Punapakolaiset ryhtyivätkin ensiksi järjestämään suomenkielistä toimintaa suomalaisia pakolaisia varten. Pakolaiset oli käännytettävä kommunisteiksi ja saatava liittymään puna-armeijaan taistelemaan Venäjän vallankumouksen voiton varmistamiseksi Suomeen paluuta odotellessa. Pian kävi kuitenkin selväksi, että pakolaisuudesta Venäjällä tulisi pidempiaikainen. Valkoiset pystyivät vakiinnuttamaan valtansa Suomessa, eikä uusi vallankumous näyttänyt todennäköiseltä aivan lähitulevaisuudessa. Tulevan Neuvosto-Suomen haavetta ei kuitenkaan haudattu, ja onnistuneen vallankumouksen uskottiin koittavan ajan kuluessa. Suomenkieliselle valistustoiminnalle tuli uusi päämäärä: sen oli koulutettava työntekijöitä tulevan sosialistisen Suomen tarpeiksi. Pietarista muotoutui suomalaisen toiminnan keskus, sillä kaupungissa ja sitä ympäröivässä läänissä asui entuudestaan paljon suomenkielistä väestöä. Toinen tärkeä alue suomalaisille kommunisteille muodostui Karjalasta, jossa he pääsivät oman autonomisen tasavallan johtopaikoille.

Pian punapakolaiset huomasivat, etteivät he voineet jättää huomioimatta Venäjän suomenkielistä vähemmistöä, joka käsitti lähes 200 000 henkeä. Näistä suurin osa oli Pietarin läänissä asuvia inkeriläisiä, joiden tiedettiin yleisesti suhtautuvan kielteisesti bolševikkeihin. Osa inkeriläisistä oli noussut sotakommunismien vuosina jopa aseelliseen vastarintaan bolševikkeja vastaan. Tämän väestön saamiseksi myötämielisiksi uudelle vallalle ja valtion otteen tiukentamiseksi tarvittiin poliittista valistusta. Vain muutama vuosi Venäjälle tulonsa jälkeen suomalaiset punapakolaiset olivat ottaneet käsiinsä myös tämän väestöryhmän poliittisen valistamisen ja luoneet työtä varten kattavan suomenkielisen valistusorganisaation.

Suomenkielisestä poliittisesta valistustyöstä vastasivat Leningradin läänissä pääasiassa kaksi eri taho: Narkomprosien eli valtionhallinnon alainen läänin suomalainen sivistysjaosto ja puolueen

alainen VKP:n suomalaisten järjestöjen keskustoimisto ja sen alainen Leningradin kuvernementtikomitean suomalainen osasto. Valistustyö oli periaatteessa annettu läänin suomalaisen sivistysjaoston tehtäväksi, mutta todellisuudessa toimintaa ohjasi puolue ja sen kuvernementtikomitean suomalainen osasto. Osastolla oli myös enemmän resursseja, sekä taloudellisia resursseja että työntekijöitä, joten se joutui ottamaan monet sivistysjaoston tehtävät hoitoonsa erityisesti NEP:n alkuvuosina, jolloin Narkompros kärsi rahapulasta. Työtä johtivat eturivin suomalaiset kommunistit, jotka harvalukuisuutensa takia istuivat usein sekä valtionhallinnon että puolueen viroissa. Yhteistyö sivistysjaoston ja puolueen suomalaisen osaston kesken oli tämänkin takia tiivistä. Näkyvin suomenkielistä valistustyötä suunnitellut ja johtanut henkilö 1920-luvulla oli entinen sosialidemokraattien kansanedustaja ja punaisten kansanvaltuuskunnan jäsen Jalo Kohonen. 1920-luvun alussa Kohonen johti suomalaista sivistysjaostoa, ja vuosikymmenen puolivälissä hän siirtyi Moskovaan johtamaan suomenkielistä valistusta koko Neuvostoliiton alueella.

Suomenkieliseen poliittiseen valistustyöhön kuului useita erilaisia muotoja, jotka erosivat hieman toisistaan riippuen siitä, tapahtuiko työ kaupungissa (Leningradissa) vai maaseudulla. Lukutaito oli edellytys kommunismin omaksumiselle, ja kommunistit näkivätkin paljon vaivaa lukutaitoisuuden lisäämiseksi. Suomenkielisen väestön keskuudessa lukutaito oli hyvin yleistä luterilaisen kirkon vahvan aseman ansioista, mutta siitä huolimatta myös suomenkielisten keskuudessa järjestettiin lukutaitokampanjoita ja perustettiin lukutaitokouluja aikuisille. Kommunistien usko painettuun sanaan oli vahva. Sanomalehdistö ja kirjallisuus nähtiin ensisijaisina propagandavälineinä. Suomalaisten tärkeimmäksi välineeksi muodostui Vapaus-sanomalehti, jota käytettiin paljon poliittisessa valistustyössä. Vapautta kustansi suomenkielinen kustannusosuuskunta Kirja, jonka kautta suomenkielisen väestön keskuuteen levisi kirjallisuutta ja useita aikakauslehtiä.

Maaseudulla poliittisen valistustyön tärkeimmäksi välineeksi muodostui lukutupa, joka yritettiin perustaa jokaiseen kuntaan, tai punanurkka, joka oli lukutuvan suppeampi vastine kylissä. Lukutupaan koottiin paikkakunnan kaikki valistustoiminta. Siellä oli kirjasto, jossa saattoi lukea lehtiä ja kirjoja, siellä toimi erilaisia piirejä, joissa opiskeltiin asioita aina käytännön taidoista marxismin perusteisiin ja siellä kokoontuivat paikkakunnan erilaiset järjestöt, kuten nuorisoliiton ja pioneerien solut. Painetun sanan merkitys näkyy myös siinä, että lukutupien yhtenä tärkeimpänä työmuotona pidettiin väestön omaa lehteä, jota kutsuttiin seinälehdiksi. Suomenkielisiä lukutupia toimi 1920-luvulla useilla suomenkielisillä paikkakunnilla. Maaseudulla suomalaiset kommunistit valjastivat valistustarkoituksiinsa myös inkeriläisten vanhan kesäjuhlaperinteen. Kesäisin järjestetyt

valistusjuhlat kokosivat suuria ihmisjoukkoja, jolle levitettiin ohjelmanumeroiden välissä poliittista sanomaa.

Leningradissa suomenkielinen valistustyö koottiin syksystä 1925 alkaen suomalaisen valistustalon ympärille. Valistustalo toimi maaseudun lukutupien tapaan, mutta suuremmassa mittakaavassa. Sen tarkoitus oli myös lisätä maaseudun ja kaupungin valistusjärjestöjen yhteistyötä. Leningradissa toimi 1920-luvulla myös useampi suomenkielinen poliittinen klubi, johon kuului suomalaisia VKP:n jäseniä tai jäsenkandidaatteja. VKP:n suomenkielisiä puolueosastoja toimi alle 20 koko läänin alueella, ja suomalaisten puolueen jäsenten määrä pysyikin alhaisena koko 1920-luvun ajan. Puolueosastoissa keskityttiin jäsenille suunnattuun poliittiseen valistukseen.

Suomenkielisen poliittisen valistustyön organisaatiomalli otettiin suoraan neuvostoviranomaisilta. Venäjänkielistä – ja myös muun kielistä – poliittista valistustyötä suoritettiin täysin samoin keinoin, samanlaisella organisaatiolla ja samojen periaatteiden mukaan ympäri Neuvostoliittoa. Suomalaisten kommunistien malli ei ollut siis heidän omaa keksintöään tai ns. suomalainen malli. Ainoa kansallinen erityispiirre olivat kesäjuhlat, jotka kommunistit kopioivat inkeriläisiltä. Myös muu ennen vallankumousta kukoistanut aktiivinen suomenkielinen järjestö- ja kulttuurielämä tuhottiin tai alistettiin kommunistiselle propagandalle. Kaikki toiminta tapahtui kommunistien valvonnassa ja heidän johtamana.

Suomalaisten kommunistien aloittaessa valistustyötään 1920-luvun alussa heillä ei ollut päteviä työntekijöitä kuin nimeksi. Valistustyön organisaation rakentamisen ohella yhtä tärkeäksi tuli koulutusjärjestelmän luominen valistustyöntekijöitä ja puolueen toimitsijoita varten. Suomalaiset kommunistit loivat suomenkielisen poliittisen koulutusverkoston yleisen neuvostoliittolaisen mallin mukaisesti. Poliittista alkeisopetusta annettiin poliittisen lukutaidonkursseilla tai lyhyillä poliittisen tiedon kursseilla. Varsinaisia työntekijöitä koulutettiin ensimmäisen ja toisen asteen neuvostopuoluekouluissa, joista 1920-luvulla toimi Leningradissa kumpikin aste suomenkielisenä. Neuvostopuoluekoulusta saattoi jatkaa kommunistiseen yliopistoon, jossa suomalaisilla oli 1920-luvulla oma osastonsa.

Pätevien työntekijöiden puutteen takia kommunistit valjastivat valistustyöhön myös opettajat sekä lapset ja nuoret. Sama ilmiö toistui koko Neuvostoliitossa. Maaseutupaikkakuntien opettajien tehtäväksi annettiin oman työn ohella järjestää poliittista valistustyötä ja ohjata siinä niin lapsia kuin aikuisiakin. Opettajien käyttäminen valistustyössä oli tehokasta silloin, kun paikkakunnalle saatiin

kommunismiin myötämielisesti suhtautunut opettaja. Tämä käy ilmi esimerkiksi inkeriläisestä Metsäpirtin kylästä, jossa opettajan johdolla valistustyö oli laajaa ja tehokasta. Samalla tavalla valistustyössä käytettiin hyväksi pioneereja ja nuorisoliittolaisia, jotka tekivät kotipaikkakunnillaan valistustyötä esimerkiksi loma-aikoina.

Suomenkielisen poliittisen valistustyön tärkeimpänä tavoitteena oli tehdä inkeriläisistä ja muista suomenkielisistä uskollisia neuvostokansalaisia ja vakiinnuttaa kommunistien valta heidän asuinseudullaan. Tätä varten poliittisessa valistustyössä keskityttiin vanhojen tapojen torjumiseen. Inkeriläisten kohdalla tämä tarkoitti erityisesti uskonnon kitkemistä, sillä luterilaisella kirkolla oli vielä merkittävä asema inkeriläisten keskuudessa 1920-luvulla. Toinen porvarillinen jäännös kommunistien mielestä oli inkeriläisten nationalismi ja kansalliset pyrkimykset, joista piti päästä eroon poliittisella valistuksella. Erityisen vaarallisena pidettiin inkeriläisten yhteyksiä Suomeen ja haikailuja Inkerin liittämistä itsenäisen Suomen yhteyteen. Kommunistien pelkoa ei lievittänyt edes se tosiasia, että 1920-luvulla lähes kaikki entiset kansallismieliset inkeriläisjohtajat olivat paenneet Suomeen. Aktiivinen vastavallankumouksellinen toiminta oli hyvin vähäistä, ja jos sitä tapahtui, johdettiin se aina Suomesta käsin.

Suomenkielisen poliittisen valistustyön yksi tavoite eli pätevien vallankumouksellisten kouluttaminen tulevan Neuvosto-Suomen varalle kohdistettiin ennemminkin luotettavina pidettyihin punapakolaisiin kuin inkeriläisiin. Neuvostoliitossa oleskelua pidettiin hyvänä kommunismin kouluna. Inkeriläistenkään kouluttamista ei pidetty turhana, sillä tulevan Neuvosto-Suomen katsottiin tarvitsevan paljon päteviä suomenkielisiä työntekijöitä. Inkeri ei kuitenkaan kuulunut missään vaiheessa kommunistien haaveileman Neuvosto-Suomen yhteyteen. Inkeri nähtiin erottamattomana osana Venäjää, jollaiseksi sen kuului myös jäädä. Karjala oltiin valmis liittämään tulevaan punaiseen Suur-Suomeen, mutta Inkerin katsottiin ilmeisesti maantieteellisistä syistä olevan sopimatonta liitettäväksi koskaan Suomen yhteyteen.

Leningradin läänin tapauksessa ei voida puhua suomalaisten kommunistien harjoittamasta punaisesta fennomaniasta kuten Karjalassa, sillä suomenkielistä valistustyötä pidettiin Leningradin läänissä tärkeänä vain sen takia, että sillä tavoin voitiin viedä parhaiten kommunismin oppia suomenkieliselle väestölle. Suomen kielellä ja suomenkielisellä toiminnalla ei ollut suomalaisten kommunistien mielestä itseisarvoa, sillä he uskoivat venäläisten toveriensa tapaan kansallisten eroavaisuuksien häviävän sosialismin kehityksen myötä. Kansallinen työ nähtiin näin ollen vain ylimenokauden ilmiönä. Lähdemateriaalista ei nouse esille minkäänlaisia suomalaisten

kommunistien suomalaiskansallisia pyrkimyksiä. Pelkkä mainintakin asiasta nostatti aina kiivaan vastalauseiden ryöpyn, ja kansallismieliset ajatukset tuomittiin jyrkästi.

Leningradin läänin suomalaiset kommunistit olivat aatteessaan monesti jopa puritaanisempia kuin venäläiset kollegansa. Vähemmistökansoja suosinut korenizatsija-politiikka ei innostanut suomalaisia, vaikka juuri se mahdollisti heidän omankielisen työnsä. Korenizatsijaa ei yritetty käyttää samalla tavoin kuin Karjalassa suomenkielen aseman tuntuvaan kohottamiseen. Suomalaiset kommunistit kokivat itsensä internationalisteiksi, joilla ei ollut muuta kotimaata kuin Neuvostoliitto. Vanha kotimaa, Suomi, oli pettänyt heidät epäonnistuneessa vallankumouksessa. On vaikea arvioida, kuinka todellista tämä suhtautuminen oli, sillä suomalaiset kommunistit saattoivat myös silotella suhtautumistaan venäläisille kommunisteille. Venäläiset päättivät suomenkielisen toiminnan mahdollisuuksista ja tulevaisuudesta, ja kieltämällä kaikki kansalliset pyrkimykset saatettiin suojella suomenkielisen työn jatkumista ja perustella sen merkitystä kommunismin juurruttamisessa.

Tämän lähdemateriaalin pohjalta on vaikea arvioida sitä, miksi Leningradin läänin suomalaisten kommunistien suhtautuminen korenizatsijaan ja kommunismisävytteiseen fennomaniaan erosi niin suuresti Karjalan suomalaisten suhtautumisesta. Luultavasti taustalla olivat käytännölliset syyt. Karjalasta muodostui suomalaisille oma kokeellinen tasavalta, jossa saatettiin harjoitella tulevaa Neuvosto-Suomea varten.⁴¹⁰ Vaikka suomenkieliset olivat siellä vähemmistönä, heidät päästettiin ulkopoliittisista syistä johtoasemiin. Leningradin läänissä oli suomenkielisiä huomattavasti enemmän, mutta Inkeri ei saanut ulkopoliittisesti niin merkittävää asemaa Neuvostoliiton ja Suomen suhteissa kuin Karjala. Leningradin läänissä suomalaiset kommunistit olivat vain yksittäinen pieni ryhmä muiden kansallisuuksien rinnalla, ja he joutuivat antamaan lopullisen päätösvallan suomenkielisten asioista venäläisille. Myös maantieteelliset tosiasiat vaikuttivat eittämättä suomalaisten kommunistien suhtautumiseen korenizatsijaan. Suomalaisten asuttama Inkeri sijaitsi venäläisen miljoonakaupunki Leningradin ympärillä ja Karjalaan verrattuna yhteinen maaraja Suomen kanssa oli lyhyt, se käsitti vain Pohjois-Inkerin. Tulevassa Neuvosto-Suomessa Inkeri olisi ollut hankala liittää Suomen yhteyteen. Kolmas seikka, jonka voidaan arvella selittävän suhtautumiseroa on henkilökysymys. Karjalassakaan kaikki suomalaiset kommunistit eivät suinkaan kannattaneet voimakasta suomalaistamista, vaan siellä siitä linjasta vastasi enimmäkseen Neuvosto-Karjalan johtaja Edvard Gylling. Leningradin läänin suomalaisilta puuttui Gyllingin

⁴¹⁰ Kts. Kangaspuro 2000.

kaltainen vahva ja omaperäinen johtaja, joka olisi uskaltanut ajaa erityistä suomalaiskansallista linjaa.

Suomalaisten kommunistien ja inkeriläisten, etupäässä Suomessa oleskelleiden inkeriläispakolaisten, välejä hiersi koko vallankumouksen ja toisen maailmansodan välisen ajan Inkerille luvattun kulttuuriautonomian toteutuminen. Kommunistit puolustautuivat väittämällä, että laaja suomenkielinen valistustyö oli nimenomaan osoitus kulttuuriautonomian toteutumisesta. Inkeriläiset ja suomalaiset Inkerin asioita seuranneet tahot taas totesivat oikein jo tuolloin, ettei mistään kulttuuriautonomiasta voitu puhua, sillä inkeriläiset eivät itse päässeet toteuttamaan sitä. Tässäkin tutkimuksessa esiin nostetut seikat todistavat siitä, ettei 1920-luvun tilannetta Inkerissä voida pitää kulttuuriautonomiana. Pelkkä suomenkielinen toiminta ei riittänyt täyttämään rauhansopimuksen yhteydessä annetun julistuksen lupauksia, vaikka kommunistit väittivätkin toisin.

Suomalaisilla kommunisteilla oli suuri haaste itselleen asettamiensa poliittisen valistustyön tavoitteiden täyttämässä. Poliittista valistustyötä jouduttiin tekemään koko NEP-kauden ajan vaikeissa olosuhteissa. Työntekijöistä oli koulutuksesta huolimatta jatkuva puute, samoin suomenkielisestä materiaalista, vaikka kustannusosuuskunta Kirja suolsikin markkinoille jatkuvasti lisää kirjallisuutta. Rahaa oli jatkuvasti liian vähän, ja suomalaiset kommunistit elivät koko ajan pelossa, että venäläiset toverit lakkauttavat suomalaisten järjestöjen nauttimat pienet avustukset. Esimerkiksi Vapaus-lehden ilmestyminen oli monta kertaa vaakalaudalla.

Suomenkieliselle poliittiselle valistustyölle asetettuja tavoitteita ei saavutettu NEP-kauden loppuun mennessä, mutta työ oli saatu joka tapauksessa alulle. Vaikeuksista huolimatta suomalaiset kommunistit olivat pystyneet rakentamaan vaikuttavan laajan valistustyön organisaation ja koulutusjärjestelmän. Valistustyö ei koskettanut kaikkia inkeriläisiä, mutta inkeriläisten oli 1920-luvun mittaan yhä vaikeampi välttää kokonaan kommunistien tarjoamaa valistustoimintaa. Paikkakunnilla, joissa oli aktiivisia valistustyöntekijöitä, nimenomaan opettajia, saatiin valistuslaitokset eli lukutuvat ja klubit toimimaan säännöllisesti.

Parhaiten kommunistit onnistuivat juurruttamaan aatettaan nuorisoon. Lapset saivat ensi kosketuksen poliittiseen valistukseen jo kouluissa. Nuorison mielialaan oli aikuisia helpompi vaikuttaa, ja nuoria saatettiin myös käyttää yrittäessä vaikuttaa heidän vanhempiensa ajatteluun. Kommunistien työn jonkintasoinen onnistuminen näkyy erityisen hyvin nuorisoon kohdistetussa

uskonnonvastaisessa työssä, jossa saavutettiin paljon parempia tuloksia kuin aikuisväestön kohdalla. Nuorisotoiminnan onnistumisesta kertoo myös se, että Komsomolin suomenkielisten jäsenten määrä oli huomattavasti korkeampi kuin aikuisten puolueen jäsenten tai jäsenkandidaattien määrä. Toisaalta puolueen jäsenten määrä lähti hienoiseen nousuun NEP-kauden lopulla, mitä voidaan pitää yhtenä poliittisen valistustyön saavutuksena. On kuitenkin muistettava se, että suomenkielisiä kommunisteja oli parhaimmillaankin alle prosentti suomenkielisestä väestöstä. Kommunistisesta puolueesta ei tullut joukkoliikettä inkeriläisten keskuudessa. Suomalaisten kommunistien suunnittelema ja toivoma neuvostoinkeriläinen ei syntynyt vielä NEP-kaudella, vaikka kommunismi saikin Inkerissä jonkin verran jalansijaa.

Suomalaisten punapakolaisten ja inkeriläisten keskinäiset välit olivat huonot alusta alkaen, eikä epäluulo toista osapuolta kohtaan väistynyt 1920-luvun loppuun mennessä. Punapakolaiset pitivät inkeriläisiä uskonnollisina ja porvarillisina talonpoikina, ja heidän oli vaikea unohtaa inkeriläisten avoin sotiminen bolševikkeja vastaan vuosina 1918–1919. Tavallinen inkeriläinen väestö, joka ei ehkä Suomeen paenneiden inkeriläisjohtajien tapaan ollut kovin tietoinen suomalaisten kommunistien tavoitteista, vieroksui kommunistien jyrkkää uskonnonvastaisuutta ja ehdotonta poliittisuutta. Suomalaisten kommunistien suhtautuminen inkeriläisiin kuitenkin lientyi 1920-luvun mittaan. Inkeriläisten poliittiset mielialat rauhoittuivat kansalaissodan kuohuntavuosien jälkeen, ja kommunistit havaitsivat, että varsinaisen vastarinnan sijaan heidän suurin ongelmansa inkeriläisten suhteen oli väestön passiivisuus. Vanhat tavat ja uskonto säätelivät vielä pitkälti inkeriläisten elämää ja kommunistien valistustyötä kartettiin. Inkeriläiset eivät osallistuneet valistustyöhön kuin pakon edestä, eivät lukeneet kommunistien lehtiä ja kirjoja ja estivät lastensa osallistumisen kommunistien toimintaan. Avointa vastarintaa tapahtui hyvin harvoin, ja silloinkin se kohdistui yleensä yksittäisiin paikallisiin toimijoihin, kuten opettajiin tai lehtien kirjeenvaihtajiin. Jonkin verran tapahtui myös suomalaisten vakoojien auttamista ja suomalaisen propagandamateriaalin levittämistä. Vaikka kommunistit nostivatkin nämä asiat aina esiin suuren metelin säestäminä, ne eivät olleet todellisia kommunistien valtaa horjuttavia tapauksia.

Suomalaisten kommunistien suhtautuminen inkeriläisiin saattoi vaikuttaa seuraavan vuosikymmenen tapahtumiin. Suomalaiset kommunistit leimasivat inkeriläiset 1920-luvulla neuvostovastaisiksi ja joskus peräti neuvostovallan vihollisiksi. Tieto ei varmastikaan jäänyt kulkeutumatta venäläisten kommunistien korviin. Inkeriläisten kokemat vainot 1930-luvulla aloitettiin Suomen vastaisen rajan puhdistuksella, sillä suomenkielistä väestöä rajan tuntumassa pidettiin vaarallisena Neuvostoliiton turvallisuudelle. Samaa aluetta suomalaiset kommunistit olivat

pitäneet koko 1920-luvun ongelmallisena muun muassa Suomesta johdetun neuvostovastaisen propagandan vuoksi.

Suomenkielinen valistustoiminta oli 1920-luvulla Leningradin läänissä laajaa, mutta läpeensä poliittista. Kansallisia pyrkimyksiä siitä ei ole löydettävissä. Suomenkielinen valistustyö kuitenkin paransi huomattavasti suomenkielisten koulutusmahdollisuuksia ja sivistystasoa verrattuna tsaarin vallan aikaan. Ensimmäistä kertaa historiassa inkeriläiset saattoivat opiskella omalla äidinkielellään lastentarhasta yliopistoon asti. Koulutus oli kuitenkin alistettu palvelemaan yhtä ainoaa päämäärä – sosialismin voittoa.

LÄHDELUETTELO

ARKISTOLÄHTEET

Suomen kansallisarkisto, Helsinki, (KA):

EK-Valpo I, Inkeri

EK-Valpo I, Neuvosto-Karjala:

Leningradin suomalainen valistustalo, lukutuvat ja punanurkat.

Suomenkieliset oppilaitokset Leningradissa.

Tsentral'nyi gosudarstvennyi arkhiv istoriko-politicheskikh dokumentov Sankt-Peterburga, Pietari, (TsGAIPD SPb):

Fond 16, opis 12: Petrogradskij gubernskij komitet RKP(b), (Gubkom) 1921–1924; Leningradskij gubernskij komitet RKP(b), (Gubkom) 1924–1927, Finskaja seksija.

Ulkoasiainministeriön arkisto, Helsinki, (UM):

Ryhmä 11, osasto II, Inkeri. Asia 1–7.

LEHDISTÖ

Kipinä – työläislasten lehti, 1927–1928, Rossiskaja natsionalnaja biblioteka, Pietari (RNB).

Kommunisti, kommunistinen aikakauslehti, 1925, RNB. 1926–1927, Helsingin yliopiston kirjasto, Neuvosto-Karjala -kokoelma (HYK).

Punainen valistustyö, 1926–1927, HYK.

Soihtu, kirjallistaiteellinen kuvalehti, 1927–1928, RNB.

Työläis- ja talonpoikaisnainen, 1928, RNB.

Vapaus, 1921–1926, 1928, HYK. 1927, RNB.

AIKALAISKIRJALLISUUS

Abeshaus, G. ja Protasov: Puoluetiedon kirja. Oppikirja kaupungin supistettuja puoluekouluja varten. Kirja, Leningrad 1926.

Airola, M.: Ole valmis. Pioneerin käsikirja. Kirja, Leningrad, 1927.

Jaroslavski, Em.: Poliittisen tiedon kirja maaseutua varten. I osa. SSSR:n kansojen keskuskustannusliike, Moskova, 1925. II osa, Kirja, Leningrad, 1926.

Kustannusosuuskunta Kirjan hintaluettelo, n:o 4, maaliskuu 1928.

Sinovjev, G.: Mikä on kommunistinen nuorisoliitto ja mikä sen tulee olla. Kirja, Leningrad, 1926.

Työläisen ja talonpojan aapinen, lukutaidottomuuden likvideerauskomissio, Moskova, 1926.

Työläisen ja talonpojan kalenteri 1923, VKP:n suomalaisten järjestöjen keskustoimisto, Pietari 1922.

Työläisen ja talonpojan kalenteri 1924, Kirja, Pietari 1923.

Työläisen ja talonpojan kalenteri 1926, Kirja, Leningrad 1925.

KIRJALLISUUS

Atlas leningradskoi oblasti. Glavnoje upravlenie geodesii i kartografii pri sovete ministrov SSSR, Moskva 1967.

Carrère d’Encausse, Hélène: The Great Challenge. Nationalities and the Bolshevik State 1917–1930. New York-London 1992.

Figes, Orlando: A People’s tragedy. The Russian revolution 1891–1924. Pimlico, London 1996.

Fitzpatrick, Sheila: Education and Social Mobility in the Soviet Union 1921-1934. Cambridge University Press, 1979.

Fitzpatrick, Sheila: The Commissariat of Enlightenment: Soviet Organization of Education and the arts under Lunacharsky october 1917–1921. Cambridge University Press, 1970.

Holmes, Larry E.: Soviet Schools: Policy Pursues Practice, 1921–1928. Slavic Review vol. 48 n:o 2 1989, s. 234–253.

Hyvönen, Antti: Suomen kommunistinen puolue 1918–1924. Kansankulttuuri Oy, Helsinki 1968.

Iiukha, Ol’ga: Behind the facade of the Soviet School: Ways and Means of Bringing up a ” New Individual” in the Schools of Karelia in the 1930s. Teoksessa Rise and Fall of Soviet Karelia. Antti Laine ja Mikko Ylikangas (eds.) Kikumora publications. Series B:24. Helsinki 2002, s. 49–70.

Inkeri. Historia, kansa, kulttuuri. Toim. Pekka Nevalainen ja Hannes Sihvo. SKS 1992.

Jääskeläinen, Juhani: Inkerin suomalainen evankelis-luterilainen kirkko neuvostojärjestelmän ensimmäisenä vuosikymmenenä 1917–1927. Kirjapaja, Helsinki 1980.

Kangaspuro, Markku: Neuvosto-Karjalan taistelu itsehallinnosta. Nationalismi ja suomalaiset punaiset Neuvostoliiton vallankäytössä 1920–1939. SKS. Bibliotheca Historica 60. Helsinki 2000.

Kenez, Peter: The Birth of the Propaganda State: Soviet Methods of Mass Mobilization 1917–1929. Canbridge University Press, 1985.

Konecny, Peter: Builders and deserters: students, state and community in Leningrad, 1917–1941. McGill-Queen’s University Press, 1999.

Krekola, Joni: Oppia idästä – suomalaisten kommunistien koulutus Neuvostoliitossa. Teoksessa ...vaikka voissa paistas? Venäjän rooli Suomessa. Osmo Jussilan juhlakirja. WSOY 1998, s. 425–448.

Kulha, K. Keijo: Neuvostovallan aika. Teoksessa Inkerin suomalaisten historia. Toim. Sulo Haltsonen. Inkerin sivistyssäätiö 1969, s. 357–374.

Kälviäinen, M: Suomen kommunistit Inkerin painajaisina vv. 1918–1938. Hakkapeliitta nro 42/1938, s. 1288–1290.

Lallukka, Seppo: Luoteis-Venäjän etnisen kartan kehityspiirteitä vuoteen 1959. Teoksessa Yhtä suurta perhettä. Bolševikkien kansallisuuspolitiikka Luoteis-Venäjällä 1920–1950-luvuilla. Toim. Vihavainen Timo ja Takala Irina. Kikumora publications. Series B:12. Helsinki 2000, s. 51–76.

Leningradskaja oblast, istorii i sovremennost. Liki-Rossii, Sankt Peterburg, 1997.

Levkoev, Aleksej: Neuvostoliiton Kommunistisen puolueen keskuskomitean Luoteisbyroo ja Karjalan autonomia vuosina 1921–1927. Teoksessa Kansallisuus ja valtio. Karjala ja Komi nuoren Neuvostoliiton tasavaltoina 1920–1930-luvuilla. Toim. Antti Laine. Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitoksen monisteita, nro 5/1995, s. 41–50.

Luukkanen, Arto: The Party of Unbelief. The Religious Policy of the Bolshevik Party 1917–1929. Helsinki 1994.

Melkko, Pekka: Inkerin vapaustaistelujen aika. Teoksessa Inkerin suomalaisten historia, s. 325–353.

Musajev, V.I: Politšeskaja istorija Ingermanlandii v kontse 19-20 veke. Nestor-historia, Sankt-Peterburg, 2001.

Mutanen, Pekka: Onko Inkerin laulut laulettu? Teoksessa Itämeren suomalaiset. Heimokansojen historiaa ja kohtaloita. Jokipii, Mauno (toim.). Atena Kustannus. Jyväskylä 1995, s. 187–209.

Nevalainen, Pekka: Inkerinmaan ja inkeriläisten vaiheet 1900-luvulla. Teoksessa Inkeri. Historia, kansa, kulttuuri, s. 234–299.

Nevalainen, Pekka: Punaisen myrskyn suomalaiset. Suomalaisen paot ja paluumuutot idästä 1917–1939. SKS, 2002.

Punaisen aallon ajolemana. Yrjö Kultajärven seikkailut 1917–1937. Toim. Artturi Leinonen, WSOY 1963.

Ranta, Raimo: Inkerinmaan hallinto ja oikeuslaitos 1617–1917. Teoksessa Inkeri. Historia, kansa, kulttuuri, s. 103–158.

Raski, Jaakko. Inkerin kirkko kansallisena kasvattajana. Kangasala 1932.

Riordan, Jim: The role of Youth Organisations in Communist Upbringing in the Soviet School. Teoksessa The making of the Soviet citizen: character formation and civic training in Soviet education. Toim. George Avis. London 1990, s. 136–160.

Saarela, Tauno: Suomalaisen kommunismin synty 1918–1923. KSL 1996.

- Salmi, Väinö:** Punaisen sirpin Karjala. Suomalaisten kommunistien kohtaloista Neuvostoliitossa. Alea-kirja, 1976.
- Salomaa, Markku:** Punaupseerit. WSOY 1992.
- Service, Robert:** A History of Twentieth-Century Russia. Penguin Books. London 1997.
- Sihvo, Hannes:** Inkeriläisten identiteetti muutosten paineessa. Teoksessa Inkeri. Historia, kansa, kulttuuri, s. 343–355.
- Smith, Jeremy:** The Bolsheviks and the National Question 1917–1923. Macmillan Press 1999.
- Suni, Leo:** Inkerin kova kohtalo. Teoksessa Itämeren suomalaiset. Heimokansojen historiaa ja kohtaloita, s. 213–231.
- Suni, Leo:** Inkerinsuomalaiset. Teoksessa Yhtä suurta perhettä. Bolsevikkien kansallisuuspolitiikka Luoteis-Venäjällä 1920–1950-luvuilla, s. 77–94.
- Suomalaisia Neuvostoliitossa.** Matrikkeli Neuvostoliittoon muuttaneista suomalaisista. Toim. Aimo Ruusunen. Julki Oy, 1993.
- Takala, Irina:** Kansallisuusoperaatiot Karjalassa. Teoksessa Yhtä suurta perhettä. Bolsevikkien kansallisuuspolitiikka Luoteis-Venäjällä 1920–1950-luvuilla, s. 181–232.
- Vihavainen, Timo:** Internationalist’Ordeal. The Peculiar history of the Red Finns in Soviet Russia. Scandinavian Journal of History, vol 10, nro 1/1985, s. 55–74.
- Vihavainen, Timo (1998a):** Rahmetovin perilliset – sankarillinen neuvostoihminen. Teoksessa Uusi uljas ihminen eli modernin pimeä puoli. Marja Härmänmaa ja Markku Mattila (toim.) Atena Kustannus Oy, Jyväskylä 1998, s. 180–205.
- Vihavainen, Timo (1998b):** Svaboodasoltusta stahanovilaiseksi. Sosialismin etujoukon muuttuva hahmo 1920–1930-luvulla. Teoksessa ...vaikka voissa paistais?, s. 296–321.